

Amerika Birleşik Devletleri ve Yeni Emperyalist Dünya Düzeni

YENİ BİR EMPERYALİST
ODAĞIN YÜKSELİŞİ
ABD-ÇİN ÇATIŞMASI

LENİN'İN EMPERYALİM
TEORİSİ IŞIĞINDA
KÜRESEL ÇATIŞMALAR

PUTİN REJİMİ VE
RUSYA'DA YENİ EMPERYALİST
DEVLETİN
KONSOLİDASYONU

SOSYAL SINIFLAR
VE
SINIF
MÜCADELESİ

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE YENİ DÜNYA DÜZENİ

YENİ BİR EMPERYALİST ODAĞIN YÜKSELİŞİ ABD ÇİN ÇATIŞMASI

PUTİN REJİMİ VE RUSYA'DA YENİ EMPERYALİST DEVLETİN KONSOLİDASYONU

2 • AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE

YENİ DÜNYA DÜZENİ

ESPI RAMO-ABD

20 • YENİ BİR EMPERYALİST

ODAĞIN YÜKSELİŞİ

ABD ÇİN ÇATIŞMASI

FELİPE ALEGRIA-İSPANYA

32 • PUTİN REJİMİ VE RUSYA'DA

YENİ EMPERYALİST

DEVLETİN KONSOLİDASYONU

FLORENCE OPPEN-ABD

48 • LENİN'İN EMPERYALİZM TEORİSİ

İŞİĞİNDA KÜRESEL ÇATIŞMALAR

GUSTAVO MACHADO-BREZİLYA

58 • SOSYAL SINIFLAR VE

SINIF MÜCADELESİ

GUSTAVO MACHADO-BREZİLYA

SAYI: 21

MAYIS 2025

ULUSLARARASI İŞÇİ BİRLİĞİ - DÖRDÜNCÜ ENTERNASYONAL
TEORİ DERGİSİ SEÇKİSİDİR

EPOSTA: info@marxsimdi.com

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ VE YENİ EMPERYALİST DÜNYA DÜZENİ

■ ESPI RAMÓ – ABD

Bu yeni emperyalizm biçimi, 20. yüzyılın çöküm süren emperyalist dinamiklere daha yakındır. Benzer şekilde bu dönem; yarı-sömürge dünyayı yağmalamak ve denetim altına almak için emperyalist devletler arasında kızışan rekabetin, ulusal kurtuluş ve demokratik mücadelelerle iç içe geçtiği bir tablo sunmaktadır.

Diğer Batılı emperyalist güçlerin desteğiyle tartışmasız bir küresel hegemon olarak hüküm süren Amerika Birleşik Devletleri dönemi sona erdi. Eski dünya düzeninin krizi; Çin ve Rusya gibi yeni emperyalizmlerin yükselişi ve dünya hegemonyası için yarışan ABD ile Çin arasındaki rekabetin keskinleşmesiyle kendini gösteriyor. Günümüzde bu rekabet hâlâ asimetrik ve istikrarsızdır; iki egemen güç etrafında şekillenen ittifaklar ve bloklar, bünyelerinde barındırdıkları derin çelişkiler nedeniyle henüz nihai formuna ulaşmamıştır. Ancak Donald Trump'ın 2025'te iktidara gelmesi, silahlanma yarışını hızlandırarak ve daha agresif, militarist veya ilhakçı emperyalist politikalara dönüşü tetikleyerek mevcut kriz dinamiklerinin ivme kazanmasını temsil etmektedir.

Bu yeni emperyalizm biçimi, 20. yüzyılın ilk yarısındaki emperyalist dinamiklere daha yakın bir profil çizmektedir. Benzer şekilde bu dönem; yarı-sömürge dünyayı yağmalamak ve denetim altına almak için emperyalist devletler arasında kızırgan rekabetin, ulusal kurtuluş ve demokratik mücadelelerle iç içe geçtiği bir tablo sunmaktadır. Süreç; çatışma noktaları, akıcı ve değişken ittifaklar ile farklı güçler arasındaki karmaşık hiyerarşilerle karakterize edilmektedir. Bugün Türkiye veya Suudi Arabistan gibi, bölgesel hırslarını sürdürmelerine rağmen çelişkiler keskinleştiğinde emperyalist güçlerin “küçük ortakları” rolünü

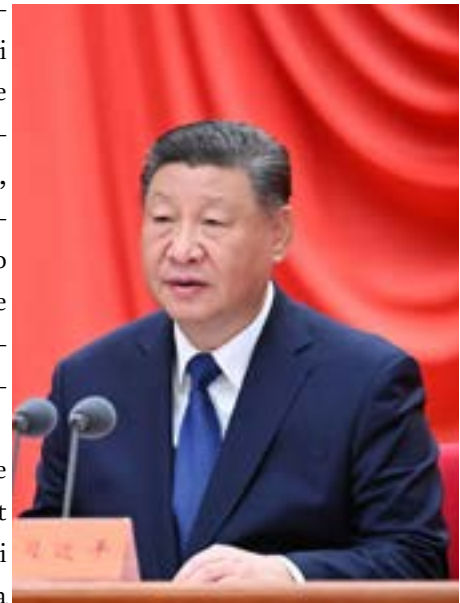
üstlenen, yeni ortaya çıkan alt-emperyalist veya bölgesel güçler de bu denklemde yer almaktadır.

Bu yeni emperyalizm biçimi, 20. yüzyılın ilk yarısında hüküm süren emperyalist dinamiklere daha yakındır. Benzer şekilde bu dönem; yarı-sömürge dünyayı yağmalamak ve denetim altına almak için emperyalist devletler arasında kızırgan rekabetin, ulusal kurtuluş ve demokratik mücadelelerle iç içe geçtiği bir tablo sunmaktadır. Süreç; çatışma noktaları, akıcı ve değişken ittifaklar ile farklı emperyalist güçler arasındaki karmaşık hiyerarşilerle karakterize edilmektedir. Bugün Türkiye veya Suudi Arabistan gibi, kendi bölgesel hırslarını sürdürmelerine rağmen çelişkiler keskinleştiğinde emperyalist güçlerin “küçük ortakları” rolünü üstlenen, yeni ortaya çıkan alt-emperyalist veya bölgesel güçler de bu denklemde yer almaktadır.

Dünya sınıf mücadelesinin bugün belirginleşen birkaç temel çatışma odağı bulunmaktadır: Ukrayna'daki savaş ve Avrupa'daki hegemonya mücadelesi; Filistin'de İsrail'in sürdürdüğü soykırım, Suriye'de Esad rejiminin çözülüşü, Sudan'daki karşı-devrimci çok kutuplu savaş, Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde süregelen kriz ve elbette Tayvan ile Güney Çin Denizi'nin kontrolü üzerinde yoğunlaşan Güneydoğu Asya'daki rekabet.

Bu bağlamda; sosyalistler ve Marksistler için her iki emperyalist bloğun baskılarına boyun eğmeyi reddetmek, hız kazanan silahlanma

Günümüzde bu rekabet hâlâ asimetrik ve istikrarsızdır; iki egemen güç etrafında şekillenen ittifaklar ve bloklar, bünyelerinde barındırdıkları derin çelişkiler nedeniyle henüz nihai formuna ulaşmamıştır.

yarışına karşı çıkmak ve filizlenen ulusal kurtuluş ile demokratik mücadeleleri ilkesel olarak desteklemek hayati önemdedir. Emperyalist savaş olasılığına karşı somut bir program ortaya koyabilmek temel görevdir. Marksistler, ana kapitalist fraksiyonların planlarına karşı; sömürülen ve ezilenlerin ihtiyaçlarını temel alan bir işçi eylem planı ile acil bir çevre programını merkeze koymalı ve yaklaşan felaketten işçi sınıfı lehine çıkılabilecek bir yol önermelidir.

TRUMP'IN SEÇİLMESİ ESKİ DÜNYA DÜZENİNİN ÇÖKÜŞÜNÜ HIZLANDIRIYOR

Trump'ın "Önce Amerika" (America First) doktriniyle şekillenen emperyalizmi; korumacı ekonomi politikalarına dönüş ve İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bizzat ABD tarafından tesis edilen "kurallara dayalı" dünya düzeninin tasfiyesiyle karakterize edilmektedir. Önceki emperyalist egemenlik düzeni, "liberal demokrasiyi" evrensel bir değer olarak savunuyor; NATO ve BM gibi kontrolü altındaki çok taraflı kuruluşlar aracılığıyla ABD ile diğer emperyalist ortakları arasında bir "müzakere zemini" varmış illüzyonu yaratıyordu.¹

Ancak bugün bu kurumların hiçbiri, bizzat kurucuları tarafından dahi savunulmamaktadır. Trump'ın Paris İklim Anlaşması'ndan (ikinci kez) ve Dünya Sağlık Örgütü'nden çekilmesi bu-

nun somut göstergeleridir.

ABD'nin küresel ilişkilerini yeniden tanımlayan 2025 Projesi (Project 2025); "bu kuruluşlara üyeliğin her zaman başlı başına bir amaç değil, belirli hedeflere ulaşmak için bir araç olarak görülmesi gerektiğini" vurgulayarak Dünya Bankası ve IMF'den çekilmeyi dahi önermektedir.

Yeni ABD yönetimi; Kanada, Meksika, Çin ve diğer ülkelere ağır gümrük vergileri uygulama tehdidinde bulunarak uluslararası ekonomik dengeleri altüst ederken, geleneksel NATO müttefiklerinden de askeri harcamalarını GSYİH'larının %5'ine çıkarmalarını talep etmektedir. Tüm bu baskılar; müttefiklerle istişareyi bir kenara bırakan, eski dost ve düşman ayrımı gözetmeksizin tüm ülkeleri "eşit muameleye" (veya aynı zorbalığa) tabi tutan agresif ve işlemci bir zihniyetle yürütülmektedir. Temel amaç, kısa vadeli hesaplarla ABD'ye azami fayda sağlayacak politika değişikliklerini zorla kabul ettirmektir.

İngiliz finans gazetecisi John Plender, "Trump'ın güvenlik ve ekonomik çıkarlar konusundaki dar görüşlülüğünün" aslında yeni bir olgu olmadığını savunarak bu dönüşüme dair önemli bir bağlam sunmaktadır. Plender'a göre; Xi Jinping yönetimindeki Çin'in önce bölgesel, ardından küresel hegemonya mücadelesinin ivme kazanmasıyla «küresel güç bloklarının işlemci bir yapıya bürünmesi kaçınılmaz hale gelmiştir.» Yazar, dünyanın aslında Trump'tan çok daha önce bu işlemci yapıya evrilmeye başladığını vurgulamaktadır.²

Zorbalığa dayalı bu yönetim tarzının ötesinde; gerileyen ve savunmasız bir emperyalist güç olarak ABD'nin benimsediği stratejiyi kavramak için ABD emperyalizminin tarihini yeniden incelemek gerekir. Trump yönetiminin ajandası; 1823 ile 1930'lar arasında ABD'nin önce bölgesel, ardından küresel hırsları olan bir emperyalist güç

¹ DANS, Paul & GROVES, Steven. Liderlik Görevi: Muhafazakarların Vaadi, Washington DC: Heritage Foundation, 2023, s. 190.

² PLENDER, John. "Dünya Trump'tan çok önce işlem odaklı hale geliyordu" Financial Times, 6 Şubat 2025.

olarak konsolidasyon döneminde etkili olan *Monroe Doktrini*'nin temel ilkelerine açıkça atıfta bulunmaktadır. Batı Yarımküre ve Latin Amerika'daki yeni bağımsız devletler üzerinde hâkimiyet iddiasını temsil eden bu doktrin; Meksika-Amerika Savaşı (1846-1848) ile Teksas, Kaliforniya ve New Mexico'nun ilhakı, ardından Alaska'nın alımı (1867), Porto Riko, Küba ve Filipinler'de himaye yönetimlerinin kurulması, Panama (1903) ve Haiti'ye (1915) müdahaleler ve Nikaragua'nın (1912-1933) askeri işgaliyle somutlaşmıştır. Bu dönemdeki askeri operasyonlar, rakip Avrupa güçlerinin bölgedeki etkisini sınırlandırarak ABD kontrolünü mutlaklaştırmayı amaçlamaktaydı.

Bugün Proje 2025 tarafından savunulan “yarımküre merkezli yaklaşım”, ABD'nin geleneksel olarak “doğal” etki alanı kabul ettiği Kuzey, Orta ve Latin Amerika ile Avrupa'da, Çin'in gelişen ekonomik ilişkilerini dizginlemeyi amaçlamaktadır. Bu strateji; yürütme gücünün rolünün artırılması ve hem yurt içinde hem de yurt dışında “hukukun üstünlüğü” ilkesinin aşındırılmasıyla birlikte, hükümet etme yöntemlerinde köklü bir değişikliği zorunlu kılmaktadır. Kanada, Panama Kanalı, Grönland, Meksika veya Gazze'ye yönelik ilhak tehditleri, Trump yönetiminin münferit hamleleri değildir; bunlar esasen bu kilit bölgelerde Çin'in etkisini kırmak için kullanılan stratejik pazarlık kozlarıdır.

Bu “ekonomik yeniden ilhak”

yaklaşımının ilk somut adımı, ABD Dışişleri Bakanı Marco Rubio'nun Şubat 2025'teki Panama ziyaretiyle atılmıştır. Rubio, stratejik liman alt yapısındaki Çin etkisini sınırlamak amacıyla Panama'yı Kuşak ve Yol İnisiyatifi'nden (BRI) çıkmaya ve ABD'ye yeniden bağlılık göstermeye zorlamıştır. Nitekim Proje 2025; sanayi ve enerji alanında “yarımküre odaklı” bir model savunmakta, üretimi Çin gibi “hasım” odaklardan Orta ve Güney Amerika'ya kaydırmak için her türlü kaynağın seferber edilmesini hedeflemektedir. Belge ayrıca; fosil yakıtlarda dışa bağımlılığı azaltacak ve yarımkürenin dev üreticileri arasında enerji akışını güvence altına alacak ortak bir enerji politikası önermektedir.³ Özellikle Grönland; Arktik nakliye rotalarına erişim sağlamasının yanı sıra, Rusya ve Çin'in de hedefinde olan devasa maden ve enerji rezervlerine (90 milyon varil petrol ve küresel doğal gaz rezervinin dörtte biri) ev sahipliği yapmaktadır. Trump'ın tehditleri bir uyarı mahiyetindedir: ABD, ekonomik rekabetle koruyamadığı mevzileri şantajla, o da yetmezse askeri güçle geri almaya çalışacaktır. Ancak bu plan, işçi sınıfının geliştirebileceği yaygın direniş potansiyelini göz ardı etmektedir.

Lenin, emperyalizmi sadece saldırgan askeri taktiklere indirgeyen Kautsky ile girdiği polemiklerde; bu olgunun, hükümetlerin karakterinden bağımsız olarak ulusların kaderini tayin hakkını ihlal eden yapısal bir kapitalizm aşaması olduğunu vurgulamıştır

Lenin,
emperyalizmi
sadece
saldırgan askeri
taktiklere
indirgeyen
Kautsky
ile girdiği
polemiklerde;
bu olgunun,
hükümetlerin
karakterinden
bağımsız
olarak ulusların
kaderini tayin
hakkını ihlal
eden yapısal
bir kapitalizm
aşaması
olduğunu
vurgulamıştır

³ Liderlik Görevi, s. 184.

bir kapitalizm aşaması olduğunu vurgulamıştır. Marksist literatürde emperyalizm; dünya üretimini kontrol eden dev tekellerin ve finans sermayesinin egemenliği olarak tanımlanır. Lenin, *Marksizmin Bir Karikatürü* adlı eserinde dış politikayı genel politikadan ayırmanın bilim dışı olduğunu, emperyalizmin hem iç hem de dış politika da demokrasi ihlallerine ve gericiliğe yöneldiğini savunmuştur. ⁴ Tüm emperyalist politikalar; kaynakları yağmalamak, ucuz işgücünü sömürmek ve pazarları ele geçirmek için “ekonomik ilhak” gerçekleştirmeyi hedefler.

Lenin, ekonomik ilhakın “siyasi ilhak olmaksızın da tamamen gerçekleştirilebilir olduğunu ve yaygın biçimde uygulandığını” savunmuştur. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı’nı takip eden yıllarda ABD’nin dünyanın geniş bölgelerindeki neredeyse rakipsiz ekonomik hakimiyetiyle somutlaşmıştır. Bu hegemonya; ulusal kurtuluş hareketlerinin, SSCB’nin, Çin ve Küba devrimlerinin etkisizleştirilmesini ya da kontrol altında tutulmasını zorunlu kılmıştır. Esasen emperyalist sistem, demokratik mücadelelerin önüne her zaman set çekmeye çalışmıştır. Lenin’in ifadesiyle:

*“Ulusal kendi kaderini tayin hakkı, siyasi bağımsızlık anlamına gelir. Emperyalizm bu bağımsızlığı ihlal etmeye çalışır; çünkü siyasi ilhak; yetkililere rüşvet vermeyi, imtiyazlar elde etmeyi ve avantajlı yasalar çıkarmayı kolaylaştırarak ekonomik ilhakı daha az maliyetli, daha uygun ve daha zahmetsiz hale getirir. Bu, emperyalizmin genel olarak demokrasiyi oligarşi ile ikame etme eğilimiyle paralellik gösterir.”*⁵

Bugün, çürümekte olan ve varlık mücadelesi veren emperyalist güçler karşısında bu dinamik, geçerliliğini her zamankinden daha fazla korumaktadır.

ABD için Batı Yarımküre’de ekonomik ilha-

⁴ LENİN, V.I. Marksizm ve Emperyalist Ekonomizm Karikatürü, 1916.

⁵ LENİN, V.I. Marksizm ve Emperyalist Ekonomizm Karikatürü, 1916.

kı derinleştirmek, Çin sermayesini bölgeden kovmak ve güçlerini Hint-Pasifik’te yeniden gruplandırmak için en az maliyetli yoldur. Zira ABD’nin hegemonyasını sürdürmesini sağlayan finansal araçlar artık tükenme noktasındadır. ABD ekonomisi; düşük GSYİH büyümesi, 2020 75.3 milyar dolardan 2024’te 123 milyar dolara⁶ ulaşan devasa ticaret açığı ve 35,4 trilyon dolarlık (GSYİH’nın %123’ü) patlayan kamu borcuyla karşı karşıyadır. Ekonomist Michael Roberts’a göre ABD, 2001’den bu yana süregelen bir «uzun depresyon» ile karşı karşıyadır; bu süreçte ABD şirketlerinin kâr oranları %16 civarında seyredererek durgunlaşmıştır. ⁷ Daha da endişe verici olan, ABD’nin kamu borcunun 2014’ten bu yana iki katına çıkarak geçtiğimiz yıl 35,4 trilyon dolara ulaşmasıdır; bu rakam, ülke GSYİH’sinin %123’üne tekabül etmektedir. ⁸ 2025 yılında, borç faiz ödemelerinin toplam federal harcamaların %16’sına ulaşması ve ilk kez askeri harcamaları aşması beklenmektedir.

Bu finansal tablo neticesinde ABD; Çin’in son yirmi yıldır elinde bulundurduğu geniş finansal imkânlardan mahrum kalmış, yurtdışında yatırım yapacak veya yeni ortaklar kazanacak kapasitede sanayi üretimi ve sermaye fazlasına sahip olmayan bir güce dönüşmüştür. Bu nedenle Washington, bir yandan Güneydoğu Asya’da Çin’in genişlemesini durdurmaya çalışırken, diğer yandan eski etki alanlarında tam kontrolü yeniden tesis etmek için çok daha agresif ve baskıcı taktilere başvurmaya hazırlanmaktadır.

⁶ “Federal Reserve Bank of St. Louis: Ticaret Dengesi: Mallar, Ödemeler Dengesi Temeli, 1992-2024,” 5 Şubat 2025, <https://fred.stlouisfed.org/series/BOP-GTB#>.

⁷ ROBERTS, Michael. “ABD ekonomisi ve olağanüstü patlama mı yoksa patlayacak bir balon mu?”, 4 Aralık 2024.

⁸ “ABD Hükümeti: Ulusal borç nedir? borç nedir? ” <https://fiscaldata.treasury.gov/americas-finance-guide/national-debt/>; “ABD hükümeti bu yıl ne kadar harcadı?”

BÜYÜYEN ABD-ÇİN EMPERYALİST REKABETİ

Bugün ABD emperyalizmi, küresel hegemonik ekonomik güç olma vasfını korumakta ve askeri üstünlüğünü tartışmasız bir biçimde sürdürmektedir. Ancak Çin emperyalizmi, günümüzün en dinamik gücü olarak yükselmektedir. Çin'in hem ekonomik etkisi hem de hızla gelişen askeri kapasitesi; her iki gücün dünya pazarlarından ve stratejik kaynaklardan daha fazla pay alma veya mevcut paylarını koruma yarışına girdiği, giderek istikrarsızlaşan bir dünya düzeni yaratmıştır.

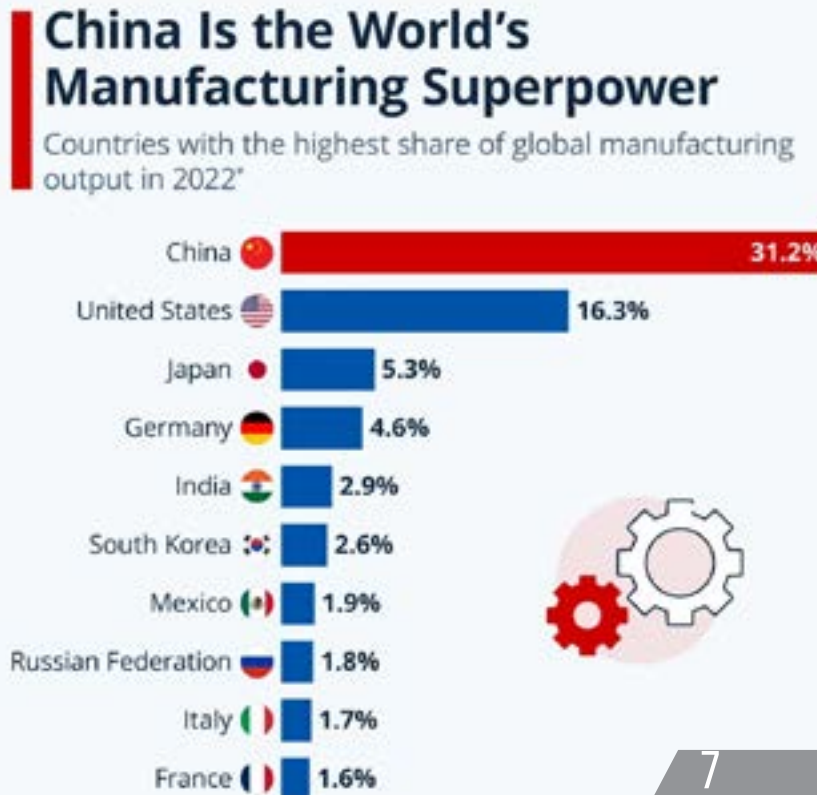
Bir yandan ABD şirketleri küresel piyasaları domine etmeye devam etmektedir. Mart 2024 itibarıyla piyasa değeri en yüksek on şirketten dokuzu ABD menşelidir; Çin'in en büyük şirketi Tencent ⁹ ise ancak yirmi altıncı sırada yer almaktadır. ABD, yabancı sermayenin ana çekim merkezi olmayı sürdürmekte ve nitelikli göçü barındırmaktadır. 2022 verilerine göre ABD şirketleri küresel kurumsal kârın %38'ini, müttefikleri %35'ini, Çin ise yalnızca %16'sını oluşturmuştur. ¹⁰ Bu durum, Batılı şirketlerin tedarik zincirlerini ve yüksek katma değerli sektörleri kontrol etmesinden kaynaklanmaktadır. ABD; "Muhteşem 7" (Apple, Alphabet, Amazon,

Meta, Microsoft, Nvidia ve Tesla) olarak adlandırılan teknoloji devleri aracılığıyla savunma, havacılık, medya, biyoteknoloji, kamu hizmetleri gibi kilit alanlarda liderdir. ABD geçmişte yapay zeka ve kuantum bilgisayarlar alanında mutlak lider konumundaydı; ancak Çin'in son dönemdeki teknolojik atılımları bu dengeyi değiştirebilecek düzeye ulaşmıştır. Bugün Çin; hammadde tedariki ve küresel imalat gibi stratejik sektörlerde ABD'yi geride bırakarak dünya üretiminin %30'unu elinde bulundururken, ABD'nin payı %15,9'da kalmıştır. Çin ayrıca elektrikli araçlar ve **yeşil alan (greenfield)** yatırımlarında ivme kazanmakta, bilimsel araştırma ve geliştirmeye ABD'den çok daha büyük bütçeler ayırmaktadır. Geçen yılın verilerine göre, bu yükselen emperyalist güç dünya GSYİH'sinin %19,5'ini temsil ederken, ABD'nin payı %12,7 olarak kaydedilmiştir.

Bu yeni emperyalizm biçimi, 20. yüzyılın çöküm süren emperyalist dinamiklere daha yakındır. Benzer şekilde bu dönem; yarı-sömürge dünyayı yağmalamak ve denetim altına almak için emperyalist devletler arasında kızılgan rekabetin, ulusal kurtuluş ve demokratik mücadelelerle iç içe geçtiği bir tablo sunmaktadır.

⁹ BLANCHETTE; Jude & HASS, Ryan. "Rakibini Tanı, Kendini Tanı. Çin, Challenge", Foreign Affairs, 7 Ocak 2025.

¹⁰ BROOKS, Stephen & VAGLE, Ben. "Gerçek Çin Trump Kartı. Şahinlerin Dekuplaj Karşısı Argümanları", Foreign Affairs, 20 Şubat 2025.

ABD, Çin'in endüstriyel ve teknolojik genişlemesini kontrol altına almak konusunda yapısal bir ikileme karşı karşıyadır. Biden döneminin yarı iletkenlere yönelik gümrük vergileri ve yaptırımlardan oluşan "risk azaltma" (derisking) yaklaşımı yetersiz bulunmuştur. Ancak Çin'den daha hızlı ve tam endüstriyel bir ayrışma ile üretimi tamamen ABD'ye veya "Batı Yarımküre"ye taşımayı öngören (decoupling) radikal kopuş senaryoları da büyük riskler taşımaktadır. Barış döneminde yapılacak böylesi bir hamle Çin'in emellerini engelleyebilir ancak Tayvan üzerindeki askeri gerilimi tırmandırarak küresel bir ekonomik krizi tetikleyebilir. Büyük ölçekli bir ayrışmanın Çin ekonomisini, ABD'ye oranla 5 ila 11 kat daha fazla etkileyeceği öngörüldükçe¹¹; bu durum Japonya ve Almanya gibi müttefik ekonomilerde de ciddi yıkımlara yol açacaktır. Çin ile zamanlaması kötü olan ve şiddetlenen bir ticaret savaşı, ABD ekonomisinin yapısal sorunlarını daha da kötüleştirebilir ve Batılı emperyalist güçlerin çöküşünü hızlandırabilir.

Artan karşılıklı bağımlılık ve rekabet gibi finansal eğilimler bu konuda rol oynamaktadır. Kasım 2024 itibarıyla Çin, Japonya'dan sonra ABD'nin ikinci büyük alacaklısı konumundadır; 768 milyar dolarlık payıyla ABD dış borcunun %8,9'una sahiptir.¹² Ayrıca ABD, doların küresel hegemonik ticaret para birimi olma statüsünden devasa bir fayda sağlamaktadır. *The Economist*, doların finansal sistemin merkezinde yer almasının ABD'ye yılda 100 milyar doların üzerinde faiz tasarrufu sağladığını ve bu durumun ülkenin yüksek bütçe açığını sürdürülebilir kıldığını belirtmektedir.¹³

Ancak doların hegemonyası, dolar dışı para birimleriyle gerçekleştirilen paralel ticaret borsa-

ları tarafından sorgulanmaya başlanmıştır. Çin, 2015 yılında Kuşak ve Yol İnisiyatifi (BRI) kapsamındaki işlemleri Yuan cinsinden teşvik etmek amacıyla **Sınır Ötesi Bankalararası Ödeme Sistemi'ni (CIPS)** kurmuştur. 2023 itibarıyla bu sistem, 100'den fazla ülkede 1300'ün üzerinde katılımcıyı birbirine bağlamaktadır. Yuan'ın küresel kullanımı hâlâ marjinal düzeyde olsa da 2007'de küresel işlemlerin yalnızca %0,5'ini temsil ederken 2022'de bu oran %7'ye yükselmiş; böylece Yuan 2023 yılında dünyada en çok kullanılan beşinci küresel ödeme para birimi olmuştur.¹⁴

Emperyalistler arası rekabet, yalnızca kızışan ekonomik rekabet ve gümrük vergisi savaşlarıyla sınırlı değildir; bu süreç aynı zamanda küresel silahlanma yarışında ve ABD'nin askeri kaynaklarını Hint-Pasifik bölgesinde yoğunlaştırmayı hedefleyen stratejik eksen kaymasında kendini göstermektedir.

Yeni ABD Savunma Bakanı Pete Hegseth'in 12 Şubat 2025'teki açıklamaları bu dönüşümü tes-tillemektedir:

*"Hint-Pasifik bölgesinde vatanımızı ve temel ulusal çıkarlarımızı tehdit etme kapasitesine ve niyetine sahip olan Komünist Çin gibi bir rakiple karşı karşıyayız. ABD, kaynak kısıtlılığı gerçeğini kabul ederek Pasifik'te Çin ile olası bir savaşı caydırmayı önceliklendirmekte ve caydırıcılığın başarısız olmaması adına stratejik kaynaklar arasında yeni bir denge kurmaktadır."*¹⁵

Bu yaklaşım, ABD'nin Ukrayna savaşından hızla çekilme ve Ukrayna'ya aşağılayıcı bir "barış" anlaşması dayatma girişimlerinin temel motivasyonunu açıklamaktadır. Ancak Ukrayna halk direnişi ve bölgesel müttefikler, böylesi bir dayatmaya karşı kararlı bir duruş sergilemektedir.

¹¹ "Gerçek Çin Trump Kartı.

¹² 12 SEBASTIAN, Andrew. "ABD Borcuna En Çok Sahip Olan 5 Yabancı Ülke," Investopedia, 25 Ocak 2025.

¹³ "Donald Trump, küresel güç için mafya benzeri bir mücadele başlattı", The Economist, 25 Şubat 2025.

¹⁴ ZUCKER-MARQUES, Marina. "Para Biriminin Uluslararasılaşması, Ödeme Altyapıları ve Merkez Bankaları: Yuan'ın Uluslararasılaşması Üzerine Kurumsal Bir Analiz" Research in International Business and Finance, Cilt 73, Bölüm A, 2025.

¹⁵ HEGSETH, PETE. "Savunma Bakanı Pete Hegseth'in Ukrayna Savunma Temas Grubu'nda yaptığı açılış konuşması," ABD Savunma Bakanlığı, 12 Şubat 2025.

Trump yönetiminin Ukrayna'ya yönelik dış politikasındaki radikal değişim ve büyük Avrupalı güçlerin onayını almadan bir barış anlaşması zemini aramak için Putin'e yönelmesi; ABD ile Transatlantik ortakları arasında ilk 'mikro-depremi' yaratarak NATO ittifakı üzerinde büyük bir baskı oluşturdu. NATO, 1949'da kurulmuştu ve Amerika Birleşik Devletleri için iki temel amaca sahipti: Batı Avrupa üzerinde ekonomik ve askeri hakimiyetini kurmak ve yeni savaşları önlemek.

İlk Trump döneminden bu yana Beyaz Saray, ittifaka (NATO) olan mali desteğini azaltma isteğini açıkça ortaya koydu. 2018'de Trump, tüm NATO ortaklarının GSYH'lerinin %2'sini savunmaya harcamasını talep etti. Biden da bu yeni politikayı sürdürdü ve bu hedefi karşılayan ülke sayısını 9'dan 23'e çıkarmanın yanı sıra; Arktik'te sınırları olan İsveç ve Finlandiya gibi iki yeni üyeyi de ittifaka dahil etti. Yeni Trump yönetimi ise çıtayı daha da yükselterek artık %5'lik bir yatırım oranı talep etmektedir. Bu oran, halihazırda yüksek kamu açıklarıyla boğuşan ve ekonomik daral-

ma yaşayan ülkeler için erişilmesi oldukça güç bir hedeftir; buna rağmen yeni Avrupa silahlanma planı çerçevesinde bu seçenek ciddi şekilde değerlendirilmektedir.

Trump yönetimi, gümrük vergisi savaşlarının ötesinde, Çin'in Avrupa'daki artan ekonomik yayılımını dizginleyecek net bir stratejiye sahip değildir. Çin, ABD'nin ardından Avrupa Birliği'nin %15'lik pay ile ikinci en büyük ticari ortağı konumundadır. Avrupa'daki Çin yatırımları 2016 ve 2017 yıllarında zirve yapmış olsa da, son yıllarda Çin'in kendi içindeki ekonomik yavaşlama nedeniyle gerilemiştir (2023'te 6,8 milyar dolar). Buna karşın, **yeşil alan (greenfield)** projeleri (2023 yılındaki toplam yatırımların %78'i) ile sağlık hizmetleri ve tıbbi cihaz sektörlerine yönelik yatırımlar orantısız olarak artış göstermektedir.¹⁶ Çin'in bu yeni nesil yatırımları özel-

¹⁶ KRATZ, Agata ve diğerleri. Azalan Yatırımlar Daha Yoğunlaşıyor. Avrupa'da Çin Doğrudan Yabancı Yatırımları: 2023 Güncellemesi, Rhodium Group & MERICS.

likle elektrikli araç ve batarya fabrikalarına odaklanmakta; yatırımların büyük bir kısmı ise Orta Avrupa ülkelerine (Macaristan, Slovakya, Polonya ve Çek Cumhuriyeti) yönelmektedir. 2023 yılında bu ülkeler, bölgedeki toplam Çin yatırımlarının %44'ünü çekerek; İngiltere, Fransa ve Almanya'dan oluşan geleneksel <Büyük Üçlü>yü geride bırakmıştır. Çin, halihazırda Almanya'nın en büyük ekonomik ortağı olsa da; ABD bu farkı agresif bir şekilde kapatmaya çalışmış ve geçtiğimiz yıl Almanya'nın Çin'den ithalatını %19 oranında azaltmayı başarmıştır. Bununla birlikte Çin, Almanya'daki doğrudan yabancı yatırımların %29'unu temsil etmeye devam etmektedir.

Günümüzde 'topyekûn savaş' ihtimali yeniden gündeme gelmiş olsa da, yeni bir emperyalist savaşın eşiğinde olduğumuzu söylemek henüz mümkün değildir. ABD Savunma Bakanlığı (Pentagon), 2027 yılına kadar Çin ile olası bir çatışmaya yönelik hazırlıklarını sürdürse de, süreci dizginleyen kritik caydırıcı unsurlar mevcuttur. Her iki gücün de nükleer silahlara sahip olması, açık bir askeri çatışmanın kazanımlarından çok kayıplarını artırmaktadır; yine de bu risk tamamen göz ardı edilemez. Güncel verilere göre ABD'nin 3.748, Rusya'nın ise 5.580 operasyonel nükleer savaş başlığı bulunmaktadır. Pentagon, Çin'in halihazırda 600'den fazla savaş başlığına sahip olduğunu ve bu sayının 2035 yılına kadar 1.500'e ulaşacağını öngörmektedir. Buna ek olarak, her iki ülke de birbirine sıkı sıkıya bağlı değer zincirlerine ve finansal karşılıklı bağımlılık yapılarına sahiptir; her ne kadar bu bağları gevşetmeye çalışsalar da ekonomik entegrasyon hala güçlü bir engeldir. Öte yandan, maliyetleri artıran, büyümeyi kısıtlayan ve stratejik kaynakların kontrolü için verilen mücadeleyi keskinleştiren iklim krizi süreci hızlandırmaktadır.

Kesin olan husus şudur: Doğrudan ve büyük ölçekli bir askeri çatışma, halihazırda hiçbir güç için rasyonel veya yararlı değildir. Ancak bölgesel emperyalist saldırganlıkların vekalet savaşları-

na dönüşme riski ya da hem ABD hem de Çin'in Pasifik'teki hamlelerinin sertleşme olasılığı artmaktadır. Her iki güç de yarı-sömürge bölgelerdeki stratejik kaynakların ve pazarların kontrolünü ele geçirmek için hamleler yapacaktır; bu bağlamda Ukrayna, gelecekte yaşanacakların bir öncüsü niteliğindedir. Çin'in Pasifik'teki genişlemesi, ABD'nin serbest deniz taşımacılığını engelleme ve adalardaki ABD üslerini tehdit etme noktasına vardıkça, süreç tam ölçekli bir savaşa dönüşmese dahi tarafların birbirini test ettiği, ilerleme ve geri çekilme evrelerinden oluşan bir dizi bölgesel çatışma kaçınılmaz görünmektedir.

ÇİN'İN AMERİKAN HEGEMONYASINA MEYDAN OKUMA STRATEJİSİ

Yeni emperyalist rekabetin asimetrisi, kurulan diplomatik ve askeri ittifakların yapısında da kendini göstermektedir. ABD ve Batı dünyası; Çin, İran, Rusya ve Kuzey Kore'yi giderek artan bir dozda "şer eksen"nin bileşenleri olarak nitelendirse de; bu ülkeleri, geçmişteki NATO benzeri, Xi Jinping'in mutlak liderliğinde birleşik bir blok olarak değerlendirmek hatalı olacaktır. Çin, BRICS ülkeleri üzerindeki nüfuzunu belirgin şekilde artırmış ve 2013 yılından bu yana dünya GSYİH'sinin %40'ını temsil eden 139 ülkeyi (39 Sahra Altı Afrika, 34 Avrupa ve Orta Asya, 17 MENA bölgesi ve 6 Güney Asya ülkesi) Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) kapsamına dahil etmiştir.¹⁷

Ayrıca Pekin, ekonomik çıkarlarını pekiştirmek amacıyla Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB), Çin-Afrika İş birliği Forumu (FOCAC), Çin-CELAC Forumu ve **Şanghay İş birliği Örgütü (ŞİÖ)** gibi bölgesel kurumlar tesis etmiştir. Başlangıçta Rusya ve Orta Asya ülkeleriyle sınırlı olan ŞİÖ, son on yılda genişleyerek askeri bir iş birliği zeminine dönüşmüştür. 2017 yılında Hindistan ve Pakistan'ın katılımıyla sekiz üyeye ulaşan ör-

¹⁷ SACKS, David. "Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'ne Dahil Olan Ülkeler: Kimler Dahil, Kimler Dışarıda," Dış İlişkiler Konseyi, 24 Mart 2021.

güt; 2023'te İran ve 2024'te Beyaz Rusya'nın (Belarus) katılımıyla genişlemesini sürdürmüştür.

Çin; Rusya ve İran üzerinde güçlü bir ekonomik ve diplomatik nüfuza sahip olmasına rağmen, ABD'nin Batılı müttefikleriyle kurduğu geleneksel yapıdaki ittifak ilişkilerinden kaçınmaktadır ve bu muhtemelen stratejik bir tercihtir. Çin'in günümüzde resmi bir askeri ittifak (savunma paktı) içinde olduğu tek ülke Kuzey Kore'dir. Kuzey Kore'nin temel ticari ortağı olan Çin ile bu ülke arasında 2021 yılında yenilenen bir karşılıklı savunma anlaşması bulunmaktadır.

Pekin yönetimi, yükselen «Doğu» emperyalist blokunun lokomotif gücü olduğunun bilincindedir; ancak müttefikleriyle olan bağlarını kasıtlı olarak esnek ve gevşek tutmayı tercih etmektedir. Örneğin Çin, 2021'de İran ile «Kapsamlı Stratejik Ortaklık» kurmuş ve 2023 itibarıyla İran petrolünün %90'ını satın alarak Tahran'ın ABD yaptırımlarını bypass etmesine (etkisiz kılmasına) olanak sağlamıştır. Buna karşın, bu yakın ekonomik iş birliği bir karşılıklı savunma taahhüdü ya da resmi bir askeri ittifak anlamına gelmemektedir.

Benzer bir durum Rusya ile olan ilişkiler için de geçerlidir. Ukrayna Savaşı'nın patlak vermesinden bu yana, bu iki güç arasındaki ekonomik

entegrasyon derinleşmiştir. Günümüzde Çin, Rus sanayisinin ihtiyaç duyduğu bilgisayar çiplerinin¹⁸ yaklaşık %90'ını tedarik etmekte ve Putin yönetimine 9 milyar dolar değerinde 'çift kullanımlı' (hem sivil hem askeri amaçlı) sanayi malı ihraç etmektedir. Çin menşeli ürünler, halihazırda Rusya'nın toplam ithalatının %38'ini oluşturmaktadır.

Ancak Pekin, Avrupa'nın ödediği fiyata kıyasla %44 indirimli doğal gaz almasına ve 2018'den bu yana Umman Körfezi'nde ortak askeri tatbikatlar düzenlenmesine rağmen; Ukrayna'nın işgalini resmi olarak onaylamamış ve Rusya'yı NATO'nun olası bir misillemesine karşı koruma taahhüdü vermemiştir.¹⁹ Bu kısıtlayıcı tutumun temel nedeni, Çin'in Avrupa ile ticari ilişkilerini sürdürme ve bölgedeki sıfırdan yatırım (green-field) projelerini artırma arzusudur.

Buna karşın, Çin'in ABD ile doğrudan bir çatışmaya girmesi durumunda Rusya'nın vazgeçilmez bir askeri müttefik olacağı aşıkardır.

¹⁸ CARYL, Christian. "Rusya ile Büyük Bir Anlaşma Felaket Olur," Dış Politika, 20 Şubat 2025.

¹⁹ MASTRO, Oriana Skylar. "Çin'in Kaos Ajanları. Pekin'in Büyüyen Ortaklıklarının Askeri Mantiğı," Dışişleri, 22 Ekim 2024.

Sosyalist yazar Ashley Smith'in de işaret ettiği üzere: "[İlk] Trump yönetimi öncesinde ABD'nin Çin politikası, bazı analistlerin 'congaement' (çevreleme ve angajman) olarak adlandırdığı bir stratejik kombinasyondan oluşuyordu. Ancak Obama döneminin aksine Trump yönetimi, neoliberal dünya düzeninin hamisi olma rolünü terk ederek; ekonomik milliyetçilik ve 'illiberal hegemonya' olarak tanımlanan yeni bir doktrini benimsedi.

Rusya, Doğu Sibirya-Pasifik Okyanusu (ESPO) boru hattı üzerinden Asya pazarlarına petrol sevkiyatı yapmakta ve Çin'e yıllık yaklaşık 35 milyon metrik ton ihracat gerçekleştirilebilmektedir. Ayrıca, Çin'e doğal gaz taşıyan 'Sibirya'nın Gücü' (Power of Siberia) boru hattının 2025 yılına kadar yıllık 38 milyar metreküp kapasiteye ulaşacağı öngörülmektedir.²⁰

Foreign Affairs dergisinde bir analistin yakın zamanda ifade ettiği üzere: "Bu belirsizliğin stratejik bir nedeni var. Çin, küresel hâkim güç olarak ABD'nin yerini almayı hedefliyor. İran, Kuzey Kore ve Rusya ile kurduğu ortaklıklar Pekin'e bu yolda destek sağlasa da, bu 'üçlü' aynı zamanda Çin'in uzun vadeli hedeflerine zarar verebilir. Bu ülkeler, Washington'ın kaynaklarını tüketip dikkatini Pekin'den uzaklaştırarak ABD'yi zayıflatıyor; ancak aynı zamanda Çin'in safına çekmek istediği Almanya, Japonya ve Suudi Arabistan gibi güçlü komşuları da ciddi şekilde düşmanlaştırıyorlar. Sonuç olarak Çinli yetkililer ince bir çizgide yürümek zorunda: Bu ülkelerle ilişkileri, onları stratejik birer araç olarak kullanabilecek kadar yakın; fakat 'kötü niyetli' eylemlerinden sorumlu tutulmayacak kadar mesafeli olmalıdır."²¹

Batı dışı rakip bir emperyalist bloğun tahkim edilmesini önlemek isteyen ABD yönetimi, Nixon'ın 1970'lerde uyguladığı stratejiyi tersinden işleterek, Çin'in Rusya ve İran ile güçlenen bağlarını koparmayı hedeflemektedir. Trump'ın

Ukrayna Özel Temsilcisi Keith Kellogg, Trump'ın Ukrayna ve Avrupalı ortaklarını devre dışı bırakarak Putin ile doğrudan müzakere masasına oturma hamlesinin; temelinde Rusya'nın Çin, İran ve Kuzey Kore ile olan ittifakını "çökertme" amacı taşıdığını açıkça dile getirmiştir. Benzer şekilde, **2025 Projesi (Project 2025)** doğrultusunda, İran'ın bölgesel hırslarını dizginlemeye yönelik ABD politikası, "İran petrolünü Çin'e el altından ulaştıran 30'dan fazla aracı, tanker ve firmaya" yaptırımlar uygulayarak Pekin ile Tahran arasına nifak sokmaya odaklanmıştır.²² Bir sonraki adım, İran ile ticari faaliyetlerini sürdüren Çinli kuruluşlara yönelik ikincil yaptırımlar (**secondary sanctions**) getirmek olabilir. Ancak ABD'nin aynı anda çok sayıda krizi yönetmek zorunda kalması ve tüm enerjisini Çin'e odaklayamaması nedeniyle, Trump'ın bu hedefleri henüz gerçekleşmekten oldukça uzaktır.

GÜNEYDOĞU ASYA'DA TIRMANAN REKABET

Sosyalist yazar Ashley Smith'in de işaret ettiği üzere: "[İlk] Trump yönetimi öncesinde ABD'nin Çin politikası, bazı analistlerin 'congaement' (çevreleme ve angajman) olarak ad-

²⁰ Aynı eser.

²¹ Aynı eser.

²² "Gangster's Paradise" (Gangsterlerin Cenneti), The Economist, 1 Mart 2025.

landırdığı bir stratejik kombinasyondan oluşuyordu. Ancak Obama döneminin aksine Trump yönetimi, neoliberal dünya düzeninin hamisi olma rolünü terk ederek; ekonomik milliyetçilik ve ‘illiberal hegemonya’ (illiberal hegemony) olarak tanımlanan yeni bir doktrini benimsedi. Çevreleme ve angajman (Congagement) stratejisinin yerini, Çin ile ‘büyük güç rekabetini’ yürütmek adına tek taraflı (unilateral) politikalar aldı.”²³ Biden yönetimi ise; Trump’ın 2017 yılında Trans-Pasifik Ortaklığı’ndan (TPP) çekilmesinin yarattığı boşluğu doldurmakta ve Çin’in Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) üzerindeki artan nüfuzunu kırmakta yetersiz kaldı. Washington, bu olumsuz etkileri tersine çevirecek net ve etkili bir jeopolitik hamle geliştiremedi.

Günümüzde Avustralya, bölgedeki en sadık ABD müttefiki olma konumunu sürdürürken; onu Japonya, Güney Kore ve Hindistan takip etmektedir. Ancak Çin, Washington’ın bu ülkeler üzerindeki nüfuzunu sistematik olarak za-

yıflatmaya çalışmaktadır. ABD’li stratejistler, Çin’in Güneydoğu Asya’daki artan etkisinden derin endişe duymaktadır; zira 2020 yılı verilerine göre, toplam GSYİH’si 3 trilyon dolar olan bu bölge ülkeleri, 15 trilyon dolarlık devasa bir ekonomiye sahip olan Avrupa Birliği’nden daha fazla küresel büyümeye katkı sağlamıştır.²⁴ 1967 yılında ABD’nin güçlü desteğiyle kurulan ve başlangıçta Çin ile Sovyetler Birliği tarafından ‘ABD emperyalizminin bir aygıtı’ olarak reddedilen ASEAN’da bugün dengeler tamamen tersine dönmüştür. 2002 yılında ASEAN ile Çin arasında imzalanan ticaret anlaşması, bölgesel ticarete devasa bir sıçramaya yol açmıştır: 2000 yılında ASEAN’ın Çin ile ticaret hacmi yalnızca 29 milyar dolar seviyesindeyken (bu rakam bölgenin ABD ile ticaretinin yaklaşık dörtte biriydi); 2021 yılına gelindiğinde Çin ile olan ticaret 669 milyar dolara fırlamış, ABD ile ticaret ise 364 milyar dolarda kalmıştır.²⁵

²³ FRIEDMAN, Eli; LIN, Kevin; LIU; Rosa & SMITH, Ashley, Küresel Kapitalizmde Çin. Emperyalist Rekabete Karşı Uluslararası Dayanışma Oluşturmak, Chicago: Haymarket Books, 2024, s. 108-109.

²⁴ MAHBUBANI, Kishore. “Asya’nın Üçüncü Yolu. ASEAN Büyük Güçler Arasındaki Rekabetin Ortasında Nasıl Hayatta Kalıyor ve Gelişiyor,” Foreign Affairs, 28 Şubat 2023.

²⁵ Aynı eser.

Son on yıl boyunca ABD'nin bölgeye yönelik ekonomi politikası dalgalı bir seyir izlerken, Çin stratejik ilerlemesini sürdürdü. 2022'de yürürlüğe giren ve 10 ASEAN ülkesinin yanı sıra Avustalya, Japonya, Yeni Zelanda ve Güney Kore'yi kapsayan **RCEP (Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık)**, bölgeyi tam bir ekonomik genişleme alanına dönüştürdü. Çin liderliğindeki bu yeni blok, dünya nüfusunun ve küresel GSYİH'nin yaklaşık %30'unu temsil ederek tarihin en büyük serbest ticaret bloğu olma özelliğini taşımaktadır.

Bu ticari tabloya ek olarak ABD, Çin'in bölgedeki yatırım hızına yetişmekte zorlanmaktadır. Kasım 2021'de Xi Jinping, ASEAN ülkelerine pandemi sonrası toparlanma için 1,5 milyar dolarlık yardım taahhüdünde bulunurken; Mayıs 2022'deki ABD-ASEAN zirvesinde Biden yönetimi altyapı, güvenlik ve sağlık hazırlıkları için ancak 150 milyon dolarlık bir bütçe ayırabilmiştir.²⁶

Son birkaç yıldır ABD, Çin ile rekabet edebilmek için bölgedeki askeri kapasitesini ve ittifaklarını canlandırmaya odaklanmıştır. Ancak Pentagon, Çin Deniz Kuvvetleri'nin (PLAN) genişleme hızından derin endişe duymakta ve Tayvan merkezli olası bir çatışmada ABD'nin stratejik bir dezavantajla karşı karşıya kalabileceğini kabul etmektedir. ABD filosu yaklaşık 294 gemiden oluşurken, Çin'in halihazırda 370 gemilik bir filosu bulunmaktadır ve üçüncü uçak gemisini (Fujiyan) inşa etmektedir.²⁷ Pentagon projeksiyonlarına göre Çin'in 2025'te 400, 2030'da ise 440 gemiye ulaşması öngörüldükçe²⁸; ABD Do-

nanması'nın '2022 Seyir Planı' ancak 2045²⁹ yılına kadar 350 insanlı gemiye ulaşmayı hedeflemektedir!

Sızdırılan bir ABD Donanması brifinginde, Çin tersanelerinin üretim kapasitesinin ABD'ninkinden **232 kat daha fazla** olduğu iddia edilmiştir.³⁰ Benzer bir durum hava kuvvetlerinde de yaşanmaktadır; Çin Hava Kuvvetleri (PLAAF), son üç yılda 400'den fazla modern savaş uçağı inşa etmiş, yeni bir hayalet bombardıman uçağı geliştirmiş ve hipersonik füze yetenekleriyle füze stokunu iki katına çıkararak ABD ile arasındaki teknolojik farkı hızla kapatmaya başlamıştır.³¹

ABD, Çin'in askeri genişlemesine set çekmek amacıyla 2017 yılında; Avustralya, Hindistan ve Japonya'dan oluşan QUAD (Dörtlü Güvenlik Diyalogu) mekanizmasını yeniden canlandırmıştır. Buna ek olarak; Avustralya ve İngiltere ile nükleer denizaltı teknolojisini de kapsayan AUKUS ittifakını duyurmuş ve Hindistan ile savunma ortaklığını derinleştirmek için yeni askeri anlaşmalar imzalamıştır.³² Geçtiğimiz yıllarda Japonya ve Güney Kore ile üçlü askeri iş birliğinde tahkim eden Washington; yeni Savunma Bakanı Hegseth'in de vurguladığı üzere, Çin'in askeri kapasitesine yetişebilmek adına stratejik kaynaklarının büyük bir kısmını Hint-Pasifik bölgesine yönlendirmek zorundadır.

ORTA DOĞU'DA ABD'NİN STRATEJİK AÇMAZI

ABD'nin odağını Pasifik'e kaydırabilmesi,

²⁶ Aynı eser.

²⁷ GARAMONE, Jim, "DOD Raporu Çin'in Askeri Güç Oluşturma Çabalarını Ayrıntılı Olarak Anlatıyor," ABD Savunma Bakanlığı, 19 Ekim 2023

²⁸ WEI, Kwan & TAN, Kevin. "Sızan ABD Donanması istihbaratına göre Çin, ABD'nin 200 katı hızda PLA savaş gemileri inşa etme kapasitesine sahip", Business Insider, 14 Eylül 2023.

²⁹ LENDON, Bard & BRITZKY, Haley. "ABD, Çin'in savaş gemisi inşasına ayak uyduramıyor, diyor Donanma Bakanı", CNN World, 22 Şubat 2023.

³⁰ Çin, PLA savaş gemileri inşa etme kapasitesine sahiptir.

³¹ Rakibini Tanı, Kendini Tanı

³² CAVE, Damien. "ABD, Çin'in saldırganlığını caydırmak için Hindistan ile savunma ortaklığı peşinde», The New York Times, 17 Ekim 2023

MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) bölgesinde istikrarın sağlanmasına ve güvenlik maliyetlerinin bölgesel ortaklara devredilmesine bağlıdır. Bu stratejinin temel taşı, Trump döneminde İsrail ile BAE, Bahreyn, Sudan ve Fas arasında imzalanan İbrahim Anlaşmaları'nın (Abraham Accords) Suudi Arabistan gibi kritik aktörleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi oluşturmaktadır. Ayrıca 2025 Projesi (Project 2025), İsrail, Mısır, Körfez ülkeleri ve potansiyel olarak Hindistan'ı kapsayan "ikinci bir QUAD" benzeri askeri iş birliği modeli önermektedir. Bu girişimin temel amacı, dünya ekonomisi ve ABD refahı için hayati önem taşıyan Körfez, Kızıldeniz ve Süveyş Kanalı güzergâhlarında seyrüsefer serbestisini korumaktır. Askeri hedeflerin ötesinde ABD, "petrodolar" sistemini korumak için bölgedeki varlığını sürdürmek zorundadır. Çin'in bölgesel aktörleri petrol ticaretinde dolardan uzaklaştırarak Yuan, Rupi veya Ruble kullanımına teşvik etmesi, Washington'ı büyük enerji işlemlerinin dolar cinsinden kalmasını sağlamaya yönelik baskı kurmaya itmektedir.

Ancak, Filistin Yönetimi'nin finansmanını kesme girişimi de dahil olmak üzere, ABD'nin Orta Doğu'daki emperyalist stratejilerini sekteye

uğratan çeşitli faktörler mevcuttur. İkinci ve en kritik engel ise Netanyahu hükümetinin mevcut tutumudur. İsrail'in Gazze'yi ilhak etme, Batı Şeria'daki işgali derinleştirme, Güney Suriye'yi silahsızlandırma ve İran'ın nükleer tesislerine doğrudan saldırı hakkı talep etme yönündeki politikaları, ABD'nin bölgeyi <istikrara kavuşturma> hedefiyle doğrudan çelişmektedir. Gazze'nin olası ilhaki, **İbrahim Anlaşmaları** (Abraham Accords) sürecine yeni ülkelerin dahil edilmesini imkansız kılacağı gibi, mevcut katılımcı ülkelerle olan ilişkileri de kopma noktasına getirebilir. Bu bağlamda ABD; Gazze'nin yeniden inşasını kendi denetimi ve Arap devletlerinin gözetimi altında yürütecek, tarafsız bir **teknokratlar komitesini** destekleme yoluna gidebilir.

Bölgedeki bir diğer istikrarsızlık kaynağı ise; İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'nın yaşadığı yıkıma benzeyen ve daha derin sosyal-siyasi krizleri tetikleme muhtemel olan topyekûn tahribattır. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), yalnızca Gazze'nin yeniden inşası için 40 ila 50 milyar dolarlık bir maliyet öngörmektedir.

Lübnan, Suriye, Sudan, Libya ve Yemen'deki yıkım da hesaba katıldığında, tüm bölge için bu

maliyetin 350 ile 650 milyar dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir. Ancak, küresel sermayenin yaşadığı genel kârlılık krizi ve bölgedeki şiddetli sınıf mücadeleleri nedeniyle, bu coğrafyaya borç vermek veya yatırım yapmak isteyen bir aktör bulunmamaktadır.

EMPERYALİST REKABET VE SAVAŞA YÖNELİK MARKSİST YAKLAŞIM

ABD ile Çin arasında kızışan emperyalist rekabet; yükselen ulusal kurtuluş mücadeleleri (Filistin, Ukrayna) ve yeniden canlanan demokratik hareketler (Suriye, Sudan) bağlamında, Marksist program günümüz için temel yol gösterici ilkelere sunmaktadır: Tüm emperyalist bloklara ve onların şovenist ekonomi politikalarına karşı ilkesel bir muhalefet, işçi sınıfının ve halkların kendi kaderini tayin etme mücadelesine aktif destek, devrimci, enternasyonalist ve anti-emperyalist bir program ekseninde bağımsız bir işçi sınıfı cephesi inşa etme kararlılığı.

20. yüzyılın iki büyük dünya savaşı, işçi sınıfı ve sosyalist hareket için tarihsel bir sınav niteliği taşımıştır. İkinci Enternasyonal'in ana partileri, ulusal işçi sınıflarını kendi ülkelerinde yükselen yabancı düşmanlığı ve milliyetçilik dalgasına karşı örgütlemekte yetersiz kalmış; daha da vahimi, bu partilerin çoğu kendi ulusal burjuvazileriyle uzlaşarak savaş kredilerini onaylamışlardır. Bu tutum, hareket içinde reformist/sosyal-vatansever kesimler

Bugün, dünya sosyalist ve işçi hareketlerinin emperyalist savaş hazırlıklarına karşı durması ertelenemez bir zorunluluktur. ABD emperyalizminden, Rusya'nın saldırganlığından veya Çin'in Pasifik'teki zorbalığından haklı bir tiksinti duyan işçilere; devrimci güçler, dünyanın hiçbir yerinde (özellikle de kendi ülkelerinde) desteklenecek 'ilerici bir emperyalizm' olmadığını anlatmalıdır.

ile devrimci enternasyonalist kanat arasında derin bir bölünmeye yol açmıştır.

Lenin, 1915 tarihli *Sosyalizm ve Savaş* adlı eserinde; *sosyal-şovenizmin 'savaş döneminde sınıf mücadelesi'nin reddedilmesine ve askeri bütçelerin onaylanmasına' kapı araladığını vurgulamıştır. Ona göre bu yaklaşım, uygulamada 'kendisi' emperyalist burjuvazisinin ayrıcalıklarını, sömürsünü ve şiddetini savunmak anlamına gelmektedir.*³³ Emperyalist savaş hazırlıkları sürecinde devrimcilerin önündeki asıl zorluk; kitlelerdeki 'barış arzusunu' sosyalist bir stratejiyle bütünleştirmek ve Lenin'in ifadesiyle 'savaşın gerici doğasına yönelik duyulan öfke ve bilinci', egemen sınıflara karşı yürütülen bir toplumsal savaşa dönüştürmekti ve hala da öyle. Bu perspektif, kapitalist sistemi hedef almayan her türlü çözümün aldatıcı olduğunu savunur.

Dolayısıyla devrimci bir hareket olmaksızın; ilhakların, ulusların ezilmesinin ve yeni savaş tohumlarının ekilmediği bir barışın mümkün olduğu yönündeki pasifist veya reformist yanılsamalara karşı amansız bir mücadele verilmesi gerekmektedir.

Marksistler, kalıcı ve demokratik bir barış arzulayan her bireyin, mevcut hükümetlere ve burjuvaziye karşı sınıf mücadelesini yükseltmesi gerektiğini açıkça ilan etmelidir. Daha da önemlisi; tüm burjuva

³³ LENİN, V.I. "Emperyalist Savaş: İş Savaşına Dönüştürün", (1915), *Sosyalizm ve Savaş*, Socialist Appeal, Cilt III No. 21, 4 Nisan 1939, s. 3.

bloklarına karşı bağımsız bir işçi sınıfı cephesi örgütleyerek, yaklaşan savaş senaryolarına işçilerin sosyal, ekonomik ve siyasi hakları için yürütülen acil mücadelelerle karşı koymalıdır. ‘O kaçınılmaz an’ geldiğinde ise, **devrimci yenilgici (revolutionary defeatist)** bir programı hayata geçirmek adına somut adımlar atmanın ne kadar hayati olduğunu kitlelere göstermelidirler.

Bugün, dünya sosyalist ve işçi hareketlerinin emperyalist savaş hazırlıklarına karşı durması ertelenemez bir zorunluluktur. ABD emperyalizminden, Rusya’nın saldırganlığından veya Çin’in Pasifik’teki zorbalığından haklı bir tiksinti duyan işçilere; devrimci güçler, dünyanın hiçbir yerinde (özellikle de kendi ülkelerinde) desteklenecek ‘ilerici bir emperyalizm’ olmadığını anlatmalıdır.

Ne ‘Küresel Güney’ savunuculuğu maskesiyle Çin veya Rus emperyalizmini ‘ehvenişer’ olarak pazarlayan ‘kampçı’ ve reformist kesimler; ne hala reform umudu taşıyan sosyal demokratların desteklediği sözde ‘demokratik’ Avrupa Birliği; ne de bazılarının liberal düzeni korumak için son

çare gördüğü ABD; barışa veya işçilerin ihtiyaçlarına giden gerçek bir yol sunmamaktadır. Bu nedenle, tüm emperyalist ülkelerde savaş bütçelerine ve yeniden silahlanma hamlelerine kararlılıkla karşı çıkılmalı; yaptırımlar, gümrük vergileri ve milliyetçi önlemlerle tırmandırılan ekonomik savaşlar kınanmalı; her türlü ulusal şovenist ve ırkçı propaganda ile tavizsiz bir şekilde mücadele edilmelidir.

Marksistler, sınıf mücadelesi ekseninde tam bir sınıf bağımsızlığı inşa etmek adına sert ideolojik tartışmalara hazırlıklı olmalıdır. Yeni emperyalist savaşların ve ekolojik yıkımın gölgesinde; barış ve refah vaat eden gerici alternatiflere karşı, sosyalizme giden bir **geçiş programı** sunmak zorundadırlar.

On yıllar boyunca serbest ticaretin ve sözde rekabetin erdemlerini yücelten neoliberal doktrinden, aniden şiddetli milliyetçi ve korumacı politikalara yönelinmesi; işçi hareketi ve toplumsal muhalefet odakları için büyük bir kafa karışıklığı yaratmaktadır. Oysa bu, Marksist hareketin

kapitalist rekabetin değişken ikiz politikalarıyla (serbest ticaret ve korumacılık) ilk karşılaşması değildir. Kapitalist gelişimin erken aşamalarında dahi Marx ve Engels, ulusal burjuvazinin birbiriyle rekabet eden kesimlerinin hiçbir aracını —ister serbest ticaret ister gümrük vergisi politikaları olsun— desteklemeyi kabul etmediler. Engels, 1845 gibi erken bir tarihte, sosyalistlerin ‘serbest ticaretten daha fazla koruyucu gümrük vergilerini savunma niyetinde olmadıklarını, aksine her iki sistemi de kendi bakış açılarından —yani komünist perspektiften— eleştirdiklerini’ belirtmiştir.³⁴ İki yıl sonra Marx ise; ‘korumacı gümrük sisteminin, bir ülkenin sermayesine diğer ülkelerin sermayesine karşı koymasını sağlayan silahları verdiğini ve yerli sermayenin yabancı sermaye karşısındaki gücünü artırdığını’ açıklayarak bu sistemin özünü ortaya koymuştur.³⁵

Bu kuramsal çerçeve, emperyalizm çağında daha da derinleştirilmiştir. Örneğin Rudolf Hilferding, *Finans Kapital* (1910) adlı eserinde proletaryanın bu burjuva ikileminden (korumacılık ya da serbest ticaret) kendi özgün çözümüyle kaçması gerektiğini vurgular: Çözüm ne korumacılık ne de serbest ticarettir; çözüm sosyalizmdir. Yani üretimin, kapitalist devlerin (magnatların) çıkarları doğrultusunda değil, toplumun tamamının yararına bilinçli bir şekilde kontrol edildiği bir organizasyondur.³⁶

³⁴ ENGELS, Friedrich. “Julius Campe’ye Mektup,” Marx/Engels Toplu Eserleri, Cilt 38, Londra: Lawrence and Wishart, 1982, s.34.

³⁵ MARX, Karl. “Korumacılar, Serbest Ticaretçiler ve İşçi Sınıfı (1847), Marx/Engels Toplu Eserleri, Cilt 6, Londra: Lawrence and Wishart, 1976, s. 280-281.

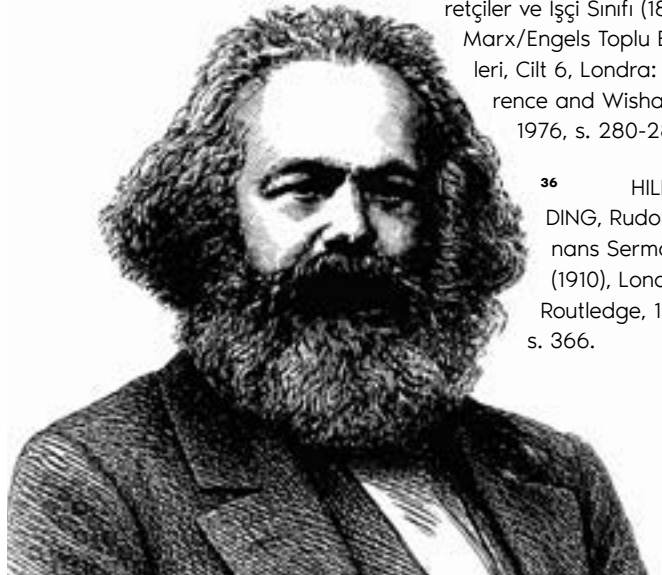
³⁶ HILFERDING, Rudolf. *Finans Sermayesi* (1910), Londra: Routledge, 1981, s. 366.

İşçi sınıfı iktidarı ele geçirip dünya ölçeğinde üretim ve ticareti kendi denetimi altında toplumsallaştırmadığı müddetçe; uygulanan tüm ticari politikalar —ister korumacı ister serbest piyasacı olsun— işçilerin daha fazla sömürülmesine hizmet edecektir. Marksistler bu hedef doğrultusunda mücadele ederken, asıl korunması gerekenin sermaye ya da mallar değil; tüm zenginliğin yegâne üreticisi olan emekçiler ve doğal çevremiz olduğunu vurgulamalıdır. Engels’in ifade ettiği gibi; ‘koruyucu gümrük tarifeleri, serbest ticaret ya da her ikisinin hibrit bir karışımı’ uygulansa dahi, her senaryoda ‘işçi, emeği karşılığında geçimini asgari düzeyde sağlayacak bir ücretten fazlasını alamayacaktır. İşçi, bir emek makinesi olarak işlevini sürdürebilmesi için tam olarak neye ihtiyacı varsa yalnızca onu alır.’³⁷

Sermaye akışları sınırları ve vergileri aşmanın yollarını bulurken; patentler ve telif hakları gibi özel mülkiyet yasaları malları koruma kalkanına alırken; işçiler enflasyon, işsizlik, ücret kesintileri ve sınır dışı edilme tehditleriyle her geçen gün daha savunmasız bırakılmaktadır. Tüm bu düzenlemeler, münhasıran çok uluslu şirketlerin kârlarını güvence altına almak için tasarlanmıştır. Her türlü ekonomik milliyetçilik, sosyal-şovenizmin ve uluslararası işçiler arasındaki yıkıcı rekabetin zeminini hazırlar. Bu karanlık tabloya karşı tek geçerli alternatif; uluslararası işçi dayanışmasının savunulması, emekçilerin acil talepleri için tavizsiz bir mücadele yürütülmesi ve bir ‘işçi hükümeti’ ihtiyacını programın merkezine koyan sosyalist bir programdır.”

Aynı mantık, tarihçi Nicholas Mulder’in yakın zamanda detaylandığı üzere; 1919’da Milletler Cemiyeti tarafından ‘yalnızca savaş dönemlerinde uygulanabilecek bir zorlama politikası’ olarak tasarlanan emperyalist yaptırımlar meselesi için

³⁷ ENGELS, Friedrich. “Koruyucu Gümrük Tarifeleri veya Serbest Ticaret Sistemi” (1847), Marx/Engels Toplu Eserleri, Cilt 6, Londra: Lawrence and Wishart, 1976, s. 96.

de geçerlidir.³⁸ Yaptırımlar, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından askeri çatışmanın sona ermesine rağmen, ekonomik savaşın bir devamı niteliğinde kurgulanmıştı.

Temel amaç, mağlup edilen düşmanın ekonomik kalkınmasını felç ederek yeniden silahlanmasını ve saldırgan bir güç haline gelmesini engellemektir. Ancak tarihsel süreç, bu ekonomik savaş yönteminin yeni bir emperyalist çatışmanın koşullarını yalnızca olgunlaştırdığını ve hızlandırdığını göstermiştir: İtalya'nın maruz kaldığı ekonomik izolasyon; Almanya ve Japonya'da da benzer ablukalara dair bir korku iklimi yaratarak bu ülkeleri aşırı korumacı (otarkik) politikalara itmiştir. Bu durum, beyaz üstünlüğünü savunan milliyetçi ideolojileri körüklemiş ve nihayetinde intikam arzusuyla sınırsız bir silahlanma yarışına odaklanmış, emperyalist-faşist rejimlerin yükselişini tetiklemiştir.

1936 yılında Troçki, 'Ekonomik yaptırımlar, eğer gerçekse (etkiliyse), kaçınılmaz olarak askeri yaptırımlara, yani savaşa yol açar' uyarısında bulunmuştu.³⁹ Aynı yıl, ABD'deki Sosyalist İşçi Partisi (SWP) de benzer bir öngörüyle; sermaye genişlemesi, gümrük vergileri, döviz savaşları, silahlanma yarışı ve rekabetçi sömürüden beslenen ekonomik çatışmaların nihayetinde bir kırılma noktasına ulaşacağını savundu. Bu öngörüye göre, ekonomik ve sosyal çelişkiler eninde sonunda 'siyasi bir çözüm' bulma girişimiyle patlak verecektir:

Emperyalistlerin kısıktırdığı boyun eğdirme savaşları, egemen ulusların tabi halklara karşı yürüttüğü sömürgeci savaşlar ve nihayetinde dünyayı yeniden bölüşmek adına emperyalist güçler arasında patlak verecek olan küresel bir

savaş.⁴⁰ Bu tarihsel kırılma noktasına, uyarılardan yalnızca üç yıl sonra, İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle ulaşıldı. İşçi sınıfı; ekonomik milliyetçiliğe bir alternatif üretmek ve yeni yıkım dalgasına karşı enternasyonalist bir çıkış yolu sunmak konusunda yine büyük ölçüde hazırlıksız yakalandı. Eğer aynı trajik hataları tekrarlamak istemiyorsak, günümüzün sosyalist ve işçi hareketleri bu zorlu dersleri bütünüyle özümsemek ve sınıfsal bir hazırlık içerisine girmek zorundadır.

Son olarak; emperyalist savaşa kararlılıkla karşı çıkma ilkesinin yanı sıra, tüm ezilen halkların özgürlüklerini kazanmak için gerekli olan her türlü maddi ve askeri yardımı talep etme ve kabul etme hakları da dahil olmak üzere, kendilerini savunma haklarını **koşulsuz olarak** savunma zorunluluğu vardır.

Keskinleşen emperyalistler arası rekabet, saldırganlığa tepki olarak yükselen ulusal kurtuluş hareketleri ve demokratik mücadeleler için yeni zorluklar doğuracaktır. Marksist hareketin ve Dördüncü Enternasyonal'in, İkinci Dünya Savaşı öncesindeki benzer çatışmalardan (örneğin İkinci İtalya-Etiyopya Savaşı ve İkinci Çin-Japon Savaşı) çıkardığı dersler bugün de geçerliliğini korumaktadır.⁴¹

Rakip emperyalist güçlerin bu mücadeleleri kendi çıkarları doğrultusunda saptırma ve 'yukarıdan' emperyalist ittifaklar kurma taktikleri karşısında sosyalistlerin görevi; mücadeleye katılan işçi sınıfı güçlerini, özellikle de yerli kapitalist hükümetlerden ve emperyalist 'müttefiklerden' siyasi bağımsızlıklarını korumaya çalışan unsurları güçlendirmektir. Yaklaşımımız; Ukrayna'da ya da Filistin'de olsun, işçi sınıfının emperyalist savaşlara direnişi için bağımsız alternatifler yaratmak ve ezilenlerle dayanışma içinde olan enternasyonalist işçi sınıfı girişimlerini teşvik etmektir.

⁴⁰ WEST, John (James Burnham). Savaş ve İşçiler, 1936.

⁴¹ MISSE, Blanca. "Ukrayna'dan Filistin'e, Tutarlı Enternasyonalizmin Zorlukları," Spectre Dergisi, 17 Eylül 2024.

³⁸ MULDER, Nicholas. Ekonomik Silah: Modern Savaşın Bir Aracı Olarak Yaptırımların Yükselişi, New Haven: Yale University Press, 2022, s. 3.

³⁹ TROTSKY, Leon. "Bir Kez Daha: ILP." Şubat 1936. <https://www.marxists.org/archive/trotsky/1936/xx/ilp.htm>

YENİ BİR EMPERYALİST ODAĞIN YÜKSELİŞİ

ABD-ÇİN ÇATIŞMASI

■ FELİPE ALEGRIA - İSPANYA

Trump'ın yeni Dışişleri Bakanı **Marco Rubio**, göreve başlarken yaptığı açıklamada Çin'i "*Amerika Birleşik Devletleri'nin şimdiye kadar karşılaştığı en tehlikeli ve en güçlü düşman*" olarak tanımladı. Bu sert çıkış, aslında bir devlet politikasının sürekliliğini yansıtıyor. Nitekim iki yıl önce Biden'ın Dışişleri Bakanı **Blinken**, Çin'in "*uluslararası düzeni yeniden şekillendirme niyetine ve bunu gerçekleştirecek ekonomik, diplomatik, askeri ve teknolojik güce sahip tek ülke*" olduğunu vurgulayarak, bu ülkeyi uluslararası düzenin önündeki en ciddi uzun vadeli tehdit olarak ilan etmişti.

Bu açıklamalar, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünya hakimiyetini elinde tutan ABD emperyalizmi ile yükselen Çin emperyalizmi arasın-

daki **antagonizmayı** (uzlaşmaz çelişkiyi) açıkça kanıtlamaktadır. Günümüzde bu çatışmanın en canlı tezahürlerinden biri teknoloji alanında yaşanmaktadır. Çinli yapay zeka (AI) şirketi **DeepSeek**'in, dev Amerikan teknoloji tekellerinin stratejik planlarına meydan okuyarak ortaya çıkışı, bu tarihsel rekabetin dijital ve bilimsel cephesini temsil etmektedir.

Çin'in 2008 küresel ekonomik krizine verdiği yanıt, onun yeni bir emperyalist güç olarak dünya sahnesine çıkışını tescilledi. O tarihten bu yana, küresel siyasetin merkezi eksenine haline gelen bu iki güç arasındaki çatışma; dünya ekonomik organizasyonunun gidişatını, küresel iş bölümünü ve devletler arası dengeleri kökten sarsmaktadır. Bu antagonizm, dünya siyasetinin merkezi ekse-

ni haline gelmiştir.

Trump'ın yeniden ABD başkanlığına gelmesiyle birlikte, halihazırda krizde olan **Dünya Düzeni** daha da istikrarsızlaşmıştır. Bu yeni dönem; ticari, teknolojik ve jeopolitik çatışmaların keskinleşeceği, küresel silahlanma yarışının hız kazanacağı ve askeri çatışma risklerinin artacağı bir sürece işaret etmektedir. Bu yazıda, Çin Komünist Partisi (ÇKP) bürokrasisinin inisiyatif ve liderliğinde, Çin'in kapitalizmin restorasyon sürecine odaklanacağız. Ayrıca, ABD ile olan çatışmanın mevcut durumunu ve karmaşık bir iç senaryoda Trump'ın yeni gümrük vergisi dalgasıyla karşı karşıya olan Çin'in mevcut durumunu da gözden geçireceğiz.

ÇİN'DE KAPİTALİST RESTORASYON

Bu süreç, başlangıçta ÇKP ile ABD emperyalizmi arasındaki konjonktürel bir uzlaşma zemininde yükseldi. Çin'in Vietnam'ı işgali gibi büyük jeopolitik kırılmalarla beslenen bu uzlaşma, Çin'in kapitalist restorasyonunda en büyük boyutuna ulaştı ve dünya ekonomisinin yeniden düzenlenmesi sürecini başlattı. Böylece Çin'in «dünyanın fabrikası» haline geldiği küreselleşme dalgasını doğurdu. Ancak 2008'deki "Büyük Durgunluk", bu küreselleşme modelini krize soktu. Çin kapitalizminin büyük bir tepki vermesine neden olan muazzam bir kriz yarattı. Bu tepki, Çin'in ABD ile rekabet eden yeni bir emperyalist güç olarak ortaya çıkmasıyla sonuçlandı.

Çin'deki kapitalist restorasyon süreci; bu sürecin en büyük destekçisi ve yararlanıcısı olan, Maoçu bürokrasinin partisi ve diktatörlüğün belkemiği hâline gelen ÇKP'den bağımsız düşünülemez. ÇKP'nin bugün toplum üzerindeki ezici ağırlığı; 1949 Devrimi'ni gasp ederek altmış yılı aşkın bir süredir her şeye gücü yeten bürokratik bir kast olarak sınıfın üstüne yükselmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Çin'e akan devasa yabancı sermaye hacmi, yalnızca ekonomik teşviklerin bir sonucu değildir. Bu yatırımlar; süper sömürülen, haklarından mahrum bırakılmış işçi sınıfından elde edilecek kârları demir yumrukla garanti eden **kapitalist bürokratik diktatörlük** olmasaydı, muhtemelen hiç gelmezdi. ÇKP, sermaye için sadece altyapı, ucuz tedarik ve pazar sağlamakla kalmamış; aynı zamanda mülksüzleştirilen kitlelerin sesini bastıran bir bekçi görevi görmüştür.

Çin diktatörlüğü, restorasyon sürecini edilgen bir şekilde izlememiş, aksine özerk bir kapitalist birikimi aktif olarak teşvik etmiştir. ÇKP, bu süreci Çin kapitalizminin kalbi olmak için kullanmış; doğrudan yabancı yatırımların (FDI) ateşinde serpilerek ortaya çıkan yeni özel burjuvazi ile organik bir **"holding"** oluşturmuştur. Bu yapı, devlet gücü ile sermaye birikiminin eş benzeri görülmemiş bir sentezidir.

Deng Xiaoping önderliğindeki Mao-Stalinist bürokrasi, SSCB'deki benzerlerinin aksine parçalanıp dağılmadı. Birliğini koruyarak res-

Çin diktatörlüğü, restorasyon sürecini edilgen bir şekilde izlememiş, aksine özerk bir kapitalist birikimi aktif olarak teşvik etmiştir. ÇKP, bu süreci Çin kapitalizminin kalbi olmak için kullanmış; doğrudan yabancı yatırımların (FDI) ateşinde serpilerek ortaya çıkan yeni özel burjuvazi ile organik bir **"holding"** oluşturmuştur. Bu yapı, devlet gücü ile sermaye birikiminin eş benzeri görülmemiş bir sentezidir.

torasyon sürecini bizzat yönetti ve kontrol etti. Deng'in meşhur *"nehri geçenken suyun altındaki taşları hissederek"* ilkesiyle sembolleşen bu aşamalı tempo, rejimin siyasi bağımsızlığını ve parti-devlet tekeline her ne pahasına olursa olsun koruma iradesinin sonucuydu.

Çin'de kapitalizmi yeniden tesis etme kararı, Gorbacov'un SSCB'deki hamlelerinden birkaç yıl önce, sözde "Kültür Devrimi"nden (1966-1976) zaferle çıkan bürokratik aygıtın bilinçli tercihiydi. Süreç, başlangıçta Mao'nun "Büyük Atılım"ın felaketle sonuçlanan etkilerinden sonra kaybettiği otoriteyi geri kazanmak için başlattığı bir bürokratik klik mücadelesi olarak doğdu. Ancak Kültür Devrimi, Maoist aygıtın ordunun öncülüğünde gerçekleştirdiği kanlı bir **karşı-devrimle** sonuçlandı.¹ Bu karşı-devrim sürecinde; kont-

rolden çıkan gençlik hareketleri ve işçi isyanları "kan ve ateşle" bastırıldı. Bu şiddet dalgası, bürokrasiye restorasyon sürecini pürüzsüzce yönetecek o "mezarlık sessizliğini" sağlayan asıl kırılma anıydı.

Deng'in "Reform ve Açılım" (1978) politikasından Tiananmen Katliamı'na (1989)

Kapitalist restorasyon, Deng'in Washington ziyaretiyle aynı zamana denk gelen 1978-1979 yıllarında başladı. "Reform ve Açılım"ın ilk odak noktası, Çin nüfusunun ezici çoğunluğunun (%80) yaşadığı kırsal kesimdi. Komünler ve kolektif çiftlikler kaldırıldı ve "aile sorumluluk sistemi" getirildi. Kolektifleştirmenin kaldırılması

yüksek fırınların yaygınlaştırılmasıyla karakterize edildi. Planın temel amacı, SSCB'ye olan borcu ödemek için tarımsal ihracatı garantilemektir. Keyfi, zorlayıcı ve bunu mümkün kılacak kaynaklardan yoksun olan plan, köylülerin aşırı sömürülmesine dayanıyordu ve tüm hedeflerinde başarısız oldu: tarımsal üretim artmadı, çelik büyük ölçüde kullanılamaz hale geldi ve o dönemde inşa edilen düzinelerce baraj 1975'te çöktü. Aksine, milyonlarca köylünün ölümüne neden olan büyük bir kıtlığa yol açtı (en az 10 milyon, bazı kaynaklara göre ise 35 milyon).

¹ Büyük Atılım, Mao tarafından 1958 ile 1962 yılları arasında kırsal kesimde uygulanan bir plandı. Bu plan, köylülerin zorla kolektifleştirilmesi, tarımsal üretimi kat kat artırma hedefiyle (zorunlu kotalarla) kırsal komünlerin kurulması ve 15 yıl içinde İngilizlerin üretimini geçmesi hedeflenen çeliği eritmek için küçük kırsal

çok hızlı ilerledi ve reform, yüksek tahıl fiyatları, krediler ve teknik gelişmelerin de yardımıyla şaşırtıcı bir başarı elde etti.

Dekolektifleşmenin tamamlayıcısı, kıyı bölgelerinde yoğunlaşan tarım dışı “Kasaba ve Köy İşletmeleri” (TVE) idi. İlk on yılda, bunlar kapitalist birikimin ana motoru oldular. 28 milyon işçi istihdam eden (1978) bu işletmeler, 1993 yılında 125 milyon işçi istihdam etmeye ve GSYİH’nın %25’ini üretmeye başladı. Daha sonra, Tiananmen katliamından (1989) sonra kapitalist restorasyon hızlandığında, öncelik kıyı şehirlerine kaydı ve TVE’ler açık bir krize girdi.

1992’den sonra, restorasyonist ivmenin hızlanmasıyla birlikte kırsal alanlar ciddi şekilde ihmal edildi ve bu da köylülerin toplu halde göç etmesine neden olan ciddi bir krize yol açtı. Bu arada hükümet, arazi kullanım haklarının alım satımını, arazilerin yoğunlaşmasını, yerel yönetimler tarafından arazilerin gasp edilmesini ve tarım burjuvazisinin oluşmasını teşvik etti. Kırsal kesimde restorasyonist önlemler, 200 milyon

köylüyü “özgürleştirmek” ve onları göçmen işçi (nonmigong) olarak şehirlere taşınmaya zorlamak için gerekli bir parçaydı. Bu köylü göçmenler, fabrika-baraka rejiminde, çok düşük ücretlerle, güvencesiz işlerde çalışmaya başladılar; şehirde ikamet kaydı (hukou) olmadığı için emeklilik, sağlık sigortası veya çocukları için temel eğitim haklarından mahrum kaldılar. Bu apartheid, onları miras aldıkları kırsal kimlikleriyle ikinci sınıf vatandaşlara dönüştürdü.

Son 40 yılda Çin’in ekonomik mucizesinin en büyük sırrı, Çin işçi sınıfının önemli bir bölümünü oluşturan bu göçmen işçilerden elde edilen artı değerde yatmaktadır.

“Reform ve Açılım” paketi ayrıca, yabancı yatırımları çekmek amacıyla Shenzhen dahil olmak üzere dört “Özel Ekonomik Bölge” (SEZ) oluşturdu. 1984’ten itibaren ÇKP, bu kez yerel yönetimlerle iş birliği içinde, yabancı sermayenin 14 benzer ayrıcalıklı kıyı kentine erişimini kolaylaştırdı.

Bu aşama, Çin’in yeni sanayi dallarının (ICT, “bilgi ve iletişim teknolojileri”) Asya üretim zin-

SON 40 YILDA ÇİN’İN EKONOMİK MUCİZESİNİN EN BÜYÜK SIRRİ, ÇİN İŞÇİ SINIFININ ÖNEMLİ BİR BÖLÜMÜNÜ OLUŞTURAN BU GÖÇMEN İŞÇİLERDEN ELDE EDİLEN ARTI DEĞERDE YATMAKTADIR.

cirlerine entegrasyonunun ilerlemesine yanıt verdi; bu entegrasyon, “Asya Kaplanları” ve Japonya’nın yatırımlarıyla desteklenen ihracat odaklıydı. Tüketim mallarının fiyat liberalleşmesi devam etti ve bu da sosyal eşitsizliğin keskin bir artışıyla ve yaygın yolsuzlukla birleşerek, enflasyonun hızla artmasına (1988’de %21) neden oldu.

Bu temeller üzerinde, öğrenciler tarafından yönetilen ve Tiananmen Meydanı’nı merkezine alan, ülke geneline yayılan, özgürlük, yolsuzluğun sona ermesi ve sosyal adalet talep eden halk ayaklanması gelişti. 4 Haziran 1989’da, hareketin genişlemesi ve işçi kesimlerinin artan katılımı karşısında, hareketin gelişiminin ÇKP diktatörlüğünü sorgulamaya yol açacağına farkında olan ordu, ayaklanmayı kanlı bir şekilde bastırdı ve vahşi bir baskı uyguladı.

TİANANMEN’DEN SONRA, KAPİTALİST RESTORASYON BÜYÜK BİR HIZLA İLERLEDİ.

Tiananmen katliamının ardından, restorasyon süreci kısa bir fetret dönemine (interregnum) girdi. Bu süreçte ÇKP, restorasyonun hızı, izlenecek yöntemler ve partinin diktatörlük tekelinin en iyi nasıl korunacağı konusundaki iç bölünmeler nedeniyle felç olmuştu. Ancak bu belirsizlik, 88 yaşındaki Deng Xiaoping’in 1992 Şubat’ında gerçekleştirdiği meşhur “Güney Gezisi” ile sona erdi. Deng’in bu hamlesi, ÇKP içindeki farklı fraksiyonları birleştiren ve tarihe “Büyük Uzlaşma” olarak geçen

Çin’de kapitalizmi yeniden tesis etme kararı, Gorbaçov’un SSCB’deki hamlelerinden birkaç yıl önce, sözde “Kültür Devrimi”nden (1966-1976) zaferle çıkan bürokratik aygıtın bilinçli tercihiydi.

mutabakatın yolunu açtı. Deng’in liderliğinde parti kurmayları şu konuda kesin bir karara vardılar: **Tiananmen’den sonra artık geri dönüş yoktu.** Bu uzlaşma, siyasi baskı ile dizginlenmiş bir toplumda kapitalist restorasyonun tam gaz devam edeceğinin en üst düzey ilanıydı.

“Küçük ve orta ölçekli” devlet işletmeleri (SOE’ler) özelleştirildi ve eyalet ve yerel bürokratların, onların yandaşlarının ve eski yöneticilerinin eline geçti. Büyük SOE’ler köklü bir yeniden yapılandırmaya tabi tutuldu: sermayelerinin bir kısmı halka açıldı; 30 ila 40 milyon işçi (%60) işten çıkarıldı ve kalanlar ise büyük bir işgücü gerilemesi yaşadı. Aynı zamanda, yabancı sermayenin geliş en iyi beklentileri aştı.

DTÖ’YE KATILDIKTAN SONRAKİ SIÇRAMA (2001)

Çin’in 2001 yılında DTÖ’ye girmesi, liberalleşme önlemlerini hızlandırdı, yabancı yatırım koşullarını iyileştirdi, Çin pazarına birçok kapı açtı ve ihracata güçlü bir ivme kazandırdı. Bu, bu kez ABD ve diğer büyük emperyalist ülkeler öncülüğünde yabancı yatırımlarda güçlü bir artış anlamına geliyordu. 2009 yılında, küresel yatırımların %27’si Çin’e yönelmişti.

Batı çokuluslu şirketleri, doğrudan yatırım ve alt yüklenicilik yoluyla Çin’i bileşen üretimi ve son montaj için yoğun bir şekilde kullanmaya başladı, bu da kendi ülkelerinde genel bir endüstriyel yer değiştirme-

ye neden oldu. Aynı zamanda, Amerikan burjuvazisi kendi ülkelerinde (ve bu durum tüm dünyaya yayıldı) ücretlerde ve çalışma koşullarında yoğun bir düşüşe neden oldu. İşte, kısaca, “Chimerica”nın özü budur. Bu süreçte, sadece yirmi yıl içinde Çin, 2011 yılında ABD’yi geçerek dünyanın en büyük üretim gücü haline geldi ve “dünyanın fabrikası” oldu.

Çin burjuvazisi, yabancı yatırımlarla kurulan fabrikaların tedarik zincirlerine entegre olarak, devasa altyapı çalışmaları ve ülkenin kitlesel kentleşmesi yoluyla, büyük ihracatlarla ortaya çıktı ve güçlendi. Bunu, üretim süreçlerinin belirli aşamalarında güçlenerek ve Çin’in devasa kırsal pazarını sömürerek başardı. Çin’in kendi geri kalmışlığı, paradoksal bir şekilde, tüm gelişme aşamalarını atlamasına olanak sağladı. Böylece, telekomünikasyon alanında yüksek teknolojinin benimsenmesi, gelişmiş kapitalist ülkelerin her aşamasından geçerek değil, neredeyse aynı anda ülke çapında fiber optik kabloların döşenmesiyle gerçekleşti. Çin’in teknolojik ve ticari açıdan lider olduğu elektrikli araçlar veya güneş panelleri için de benzer bir şey söylenebilir.

Güçlü özel oligopolilerin ortaya çıkmasıyla birlikte, özerk kapitalist birikim süreci, kredi sistemini², enerji ve temel endüstrileri elinde tutan ve altyapıları geliştiren devlet tarafından büyük ölçüde desteklenmiştir. Devlet, nihai tüketim malları sektörlerinde yoğunlaşan özel oligopolilere krediler, yardımlar, hisse senetleri, ucuz enerji ve üretim malları ve ayrıca dostane vergilendirme sağlamıştır. Aynı zamanda, Batı’nın yarı köle işgücüne ve büyüyen Çin pazarına erişim karşılığında, *ortak girişimler* yoluyla Batı teknolojisinin transferini zorlamıştır.³

Restorasyon sürecinin kontrolü, devletin on

yıllardır GSYİH’nın %40’ını yatırım oranları olarak korumasına (bunun sonucunda nüfusun tüketiminin azalmasına) ve özellikle Xi Jinping’in göreve gelmesinden bu yana yurtdışında güçlü bir yatırım hamlesi başlatmasına olanak sağlamıştır. GSYİH’ye gelince, Ulusal İstatistik Bürosu’na göre, 1980 ile 2014 yılları arasında ortalama %9,5’lik bir büyüme oranı sergilemiştir. Ancak o tarihten bu yana bu oran düşüş eğilimindedir: 2017’de %6,9 olan oran, 2024’te %5’e gerilemiş ve 2025 için %4-5 olarak tahmin edilmektedir.

DEVLET VE ÖZEL SERMAYE ARASINDAKİ İÇ İÇE GEÇMİŞLİK

Çin kapitalizmi, devlet ve özel sermayenin birleşimiyle karakterize edilir. ⁴Büyük özel şirketler (İnternet, yüksek teknoloji, elektrikli otomobiller, telekomünikasyon, elektro-elektronik, ilaç, robotik...) devletten büyük miktarda finansman ve sözleşmelerden yararlanır ve bu da onların yurtdışına açılmalarında önemli bir rol oynar. Büyük kamu iktisadi teşebbüsleri ve devlet bankaları özel sermaye katılımına sahiptir ve Çin borsalarında işlem görmektedir; bunların çoğu Hong Kong borsasında ve önemli bir kısmı da yabancı borsalarda işlem görmektedir. Büyük özel ve devlet şirketleri birlikte büyük konsorsiyumlar oluşturmaktadır.

2017 resmi verilerine göre, özel sektör GSYİH’nın %60’ından fazlasına katkıda bulunmuş ve sabit sermaye yatırımları ile yabancı yatırımlarda da aynı oranı korumuştur. Yüksek teknoloji şirketlerinin %70’inden fazlasını, kentsel istihdamın %80’inden fazlasını ve yeni işlerin %90’ından fazlasını oluşturmuştur.

Ekim 2020’de, pandeminin en yoğun olduğu

² 2 AYALA, Ricardo. “Çin’in bankacılık sistemi ve Trump’ın ticaret savaşı,” 24 Temmuz 201. Litci.org.

³ Özel şirketlere (POE, Özel Sektör Şirketleri) göre çok daha düşük kâr oranlarına sahip kamu şirketleri aracılığıyla.

⁴ Çin rejiminin «günümüzün sosyalizmi» olduğunu savunanlar veya Çin’de kapitalizm değil, «kapitalizm ile sosyalizm arasında geçiş aşamasında olan bir rejim» olduğunu savunanlarla polemik yapmak isteyenler. Bkz. AYALA, Ricardo ve ALEGRIA, Felipe, “Çin: Kapitalist bir rejim, ‘günümüzün sosyalizmi’ mi yoksa ‘ara’ bir sosyal rejim mi?”, 14 Aralık 2021, litci.org.

Maocu
bürokrasi, kredi
mekanizmasını
zorlayarak yatırımı
GSYİH'nin %45'ine
çıkardı ve Xi
Jinping (2012)
ile kesin hatlarını
belirleyen bir
«kalkınma modeli
değişikliği» önerdi.

dönemde Çin'in süper zenginleri, Almanya'nın GSYİH'sinden daha fazla olan 4 trilyon dolarlık bir servete ulaştı. Jack Ma'nın ailesi (Alipay), Rusya ekonomisi büyü- lüğünde bir servetle bu ürkütücü listenin başında yer aldı.⁵ Şangay'ın teknoloji borsası Star Market (Çin'in Nasdaq'ı), bu dönemde Tik- tok'un sahibi ve e-ticaret platformu Pinduoduo'nun kurucusu da dahil olmak üzere 13 yeni milyarder “ya- ratmıştı”.

ÇİN EMPERYALİST HAMLESİ

Lenin, Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması (1916) adlı ese- rinde, Almanya'nın emperyalist bir güç olarak ortaya çıkışını, 19. yüz- yılın sonu ve 20. yüzyılın başındaki büyük ekonomik krize Alman kapi- talizminin verdiği tepkiyle ilişkilene- dirdi. Benzer şekilde, Çin'in 2007- 2008 yıllarındaki büyük resesyona verdiği tepki (bu resesyon, Çin'in ihracatını kesintiye uğrattı ve ser- mayenin büyük ölçüde değer kay- betmesine neden oldu), Çin'in em- peryalist hamlesini tetikledi.

Bu hamle, Çin'deki oligopo- lilerin gücünü korumak ve genişletmek ve rejimin kendi siyasi bağım- sızlığını sürdürmek

⁵ REN, Daniel. “Jack Ma, Çinli milyarderlerin 2020 servetlerinin Rusya ekonomisi büyüklü- ğünde artmasıyla liderliği ele geçirdi,” South China Morning Post, 20 Ekim 2020.

için bir yoldu.

Maocu bürokrasi, kredi me- kanizmasını zorlayarak yatırımı GSYİH'nin %45'ine çıkardı ve Xi Jinping (2012) ile kesin hatlarını be- lirleyen bir «kalkınma modeli de ği- şikliği» önerdi.

D. Harvey, Marx, Capital and the Madness of Economic Reason (2017) adlı kitabında şöyle diyor: “2007 yılında bir kilometre bile yük- sek hızlı tren yolu yoktu, 2015 yılın- da ise 20.000 kilometre var (...) 1900 ile 1999 yılları arasında ABD 4,5 milyon ton çimento tüketti. 2011 ile 2013 yılları arasında Çin 6,5 milyon ton tüketti. İki yıl içinde Çinliler, ABD'nin bir yüzyılda tükettiğın- den daha fazla çimento tüketti (...) Son yıllarda, dünya çelik üretiminin ve tüketiminin yarısından fazlası Çin'de gerçekleşti.”⁶ Tüm bunlar, 2011 yılında Çin'in GSYİH'sını kü- resel olarak ikinci sıraya yerleştirdi.

Bu yıllarda, büyük altyapı ya- tırımlarının yanı sıra, gayrimen- kul sektörü GSYİH'nin %9'undan (2000) %21'ine (2020) sıçradı. Çelik ve çimento gibi sektörlerde aşırı ya- tırımlar öne çıkarken, imalat, tele- komünikasyon ve yüksek teknoloji sektörleri geride kaldı ve ülkenin kâr oranı ve verimliliği düştü.

Cevap, iki bileşenden oluşan bir paketti: ilki, Xi tarafından 2015 yılında başlatılan “Made in China 2025” programıydı. Bu program, 5G, Yapay Zeka (AI) veya yarı iletkenler (çipler) gibi 10 öncelikli sektör ve

⁶ HARVEY, David. Marx, el capital y la locura de la razón económica, Mad- rid: Akal Ediciones, 2019.

kilit teknolojiyi belirledi. Program, “ulusal şampiyonları”, yani iç pazardaki hakimiyetini koruyarak küresel üstünlüğünü pekiştirmek için Çinli tekellerini destekledi.

Daha sonra, yeni teknolojiler için küresel standartlar belirlemeyi amaçlayan “Çin Standartları 2035” programı geldi. İkinci bileşen ise ihracattı. O zamana kadar mal ihracatı hızla artmışken, Xi Jinping ile birlikte sermaye ihracatı da baş döndürücü bir hızla yükseldi. 1990 yılında, Çin sermaye ihracatçıları sıralamasında 16. sıradaydı. 2010 yılında 4. sırada, 2018 yılında ise 2. sırada yer aldı. 2019 yılında doğrudan yabancı yatırımları 117 milyar ABD doları iken, ABD’nin doğrudan yabancı yatırımları 125 milyar ABD dolarydı. 2020 yılında Çin’in dış yatırımları, yabancı yatırımları aştı.

Çin’in yurtdışına açılımını özetleyen formül, 2013 yılında başlatılan ve Xi tarafından Çin emperyalist genişlemesinin ana mekanizmasına dönüştürülen BRI (Kuşak ve Yol Girişimi) idi. BRI, enerji kaynakları ve hammaddelerin kontrolü ve ele geçirilmesi, özellikle yarı sömürge ülkelerdeki («Küresel Güney») iç aşırı üretimden çıkma ve pazarların fethi, Çin tekellerinin genişlemesi ve emek yoğun Çin endüstrilerinin yurtdışına taşınması için bir araçtır. BRI’nin «doğal» bir uzantısı olarak, Çin’in bölgenin ana ticaret ortağı haline gelmesiyle bağlantılı olarak Latin Amerika’da büyük yatırımlar yapılmaktadır.

Son birkaç yıldır, Çin emperyalizmi, devletle el ele vererek, Asya ve Afrika pazarlarına büyük yatırımlar yaptı ve bu pazarlarda en büyük alacaklı (ve küresel ölçekte ikinci) konumuna geldi. Orta Asya ve enerji kaynaklarını göz önünde bulundurarak Rusya ile yoğun ilişkilerini güçlendirdi. Orta Doğu’ya güçlü bir giriş yaptı ve bu bölgenin ana ticaret ortağı konumuna geldi. Afrika’da geleneksel güçleri (Fransa, İngiltere, ABD) yerinden etmiştir. Bunun kesin bir ifadesi, 50’den fazla Afrika ülkesinin devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla Pekin’de (Eylül 2024) düzenlenen

Çin-Afrika İşbirliği Forumu’dur.

Çin, Latin Amerika’nın (21 ülkenin BRI’ye katıldığı) ilk ticaret ortağı haline gelmiştir ve ABD’den sonra bölgeye en fazla sermaye ihraç eden ikinci ülke konumundadır. Örnekler arasında Brezilya’daki BYD elektrikli otomobil (EV) fabrikası, CATL’nin (dünyanın önde gelen pil üreticisi) Uyuni tuz düzlüklerinden lityum çıkarmak için Bolivya’da yaptığı yatırım ve Chancay (Peru) ve Ensenada (Meksika) limanlarının inşası sayılabilir.

Çin tekelleri, BRI’yi öncü olarak, kaynaklar, pazarlar ve «etki alanları» için küresel mücadelede belirgin bir şekilde saldırgan güçler haline gelmiştir. Çin’in dikkat çekici ve giderek artan askeri güçlenmesi, özellikle Güney Çin Denizi’ndeki deniz gücü, bu hareketin bir parçasıdır. Küreselleşmeyi (Chimerica ile birlikte) ve o zamana kadar ABD’nin mutlak ve tartışmasız hakimiyetini sürdürdüğü Dünya Düzenini krize sokan, Çin’in emperyalist dürtüsüydü.

GÜNÜMÜZDE ÇİN-ABD ÇATIŞMASI

Trump’ın göreve başlamasından kısa bir süre sonra, büyük Amerikan teknoloji şirketleri Beyaz Saray’da 500 milyar dolarlık devasa bir yatırım duyurdu. Amaç: Teknolojik süper kârların dünya çapında elde edilmesi ve Amerikan küresel hegemonyasının sürdürülmesi için gerekli olan yapay zeka alanındaki Amerikan tekeli güvence altına almak. Birkaç gün sonra ortaya çıkan Çin yapay zeka sohbet odası DeepSeek, bu planları sorguladı ve yapay zeka alanındaki Amerikan üstünlüğü ile Çin’in bu hayati alanda oynayacağı rol hakkında şüpheler uyandırdı.⁷

⁷ SULLIVAN, Jake. “Ulusal Güvenlik Danışmanı Jake Sullivan’ın Özel Rekabet Çalışmaları Projesi Küresel Geleceğin Teknolojiler Zirvesi’nde Yaptığı Konuşma,” Beyaz Saray Brifingi, 16 Ocak 2022. Konferansta Biden’in eski danışmanı, Çin’in jeopolitik hakimiyetinin bu alandaki hegemonyaya tabi olduğu için Çin’in yapay zeka alanında liderlik etmesine izin vermeyeceklerini açıkça belirtti.

ABD, BANKACILIK SİSTEMİ, ULUSLARARASI FİNANS KURUMLARI (IMF, WB) VE DOLARIN EVRENSEL PARA BİRİMİ OLARAK OYNADIĞI HALİNE GELMEK İÇİN YOĞUN ÇABA SARF ETMEKTEDİR.

ABD, Çin'in üretim verimliliğini açıkça aşan genel üretim verimliliği ve buna ek olarak küresel finansal (ve tabii ki jeopolitik ve askeri) hakimiyeti sayesinde dünya ekonomisinde hegemonyasını sürdürmeye devam ediyor. ABD, nihai tüketim malları (dijital endüstri, ileri teknoloji elektro-elektronik, ilaç ve havacılık) alanında lider güç olmaya devam ediyor. Ancak Çin, bu alanda dünya pazarının %12,24'üne ulaşmış durumda ve aynı zamanda dünyanın en büyük üretim araçları üreticisi (2023'te %30,83)⁸. Çin, açık ara "dünyanın imalat süper gücü"⁹ olup, 2024 yılı sonunda GSYİH satın alma gücü paritesi (PPP) açısından dünyanın önde gelen ekonomisiydi ve cari dolar bazında ABD'den sonra ikincisiydi.

DeepSeek'in ortaya çıkmasından sadece birkaç gün önce, ABD ajansı Bloomberg, Çin'in elektrikli otomobiller (EV), insansız hava araç-

ları, güneş panelleri ve hızlı trenler konusunda dünya lideri olduğunu ve robotlar ve ilaçlar konusunda da dünya lideri olmak için yarıştığını belirtti. Çin'in C919 ticari uçağı, Asya'da Boeing ve Airbus ile rekabet halindedir. Tüm bunlar büyük önem taşıyorsa, yarı iletkenler (şu anda Amerikan şirketi NVIDIA'nın elinde) ve yapay zeka alanındaki liderlik mücadelesi daha da önemlidir, çünkü Çin bu alanda ABD'yi geçerse, muazzam sonuçları olan bir sarsıntı dalgası ortaya çıkabilir.

Çin, finans alanında ABD emperyalizminin açıkça gerisinde kalmaktadır. ABD, bankacılık sistemi, uluslararası finans kurumları (IMF, WB) ve doların evrensel para birimi olarak oynadığı rol ile büyük bir finansal süper güçtür. Ancak Çin, dış yatırımlarıyla paralel olarak küresel bir finansal güç haline gelmek için yoğun çaba sarf etmektedir. Bu alanda, Çin'in liderliğindeki BRICS+ grubu¹⁰, ABD'nin hakimiyetine alternatif olacak bir finansal ve parasal yapı oluşturmak için adımlar

⁸ ILAESE raporu, son 20 yılda dünyanın en büyük 500 şirketinin gelişimine dayanmaktadır.

⁹ BALDWIN, Richard. "Çin, dünyanın tek üretim süper gücü: Yükselişin çizgi çizimi," Ekonomi Politikası Araştırma Merkezi, 17 Ocak 2024.

¹⁰ Başlangıçta Çin, Rusya, Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika tarafından kurulmuş, daha sonra sözde Küresel Güney'deki önemli sayıda ülkeye yayılmıştır.

atmayı hedeflemektedir.

Trump'ın başkanlığa gelmesi, tehditleri ve kabadayılıkları da dahil olmak üzere tüm ekstra-ekonomik önlemleriyle, ABD emperyalizminin gücünü değil, çöküşünü yansıtıyor. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden bu yana, tartışmasız bir egemen güç olarak ortaya çıkan ABD, yüksek üretkenliği ve finansal hakimiyetine dayanan ezici ekonomik hegemonyasını dayatmak için kural olarak ekonomi dışı önlemlere başvurmadı, yani "yumuşak gücü"ne güvendi. Bu sürecin doruk noktası (ve son aşaması), ünlü "Washington Konsensüsü" ve sermaye ve malların tam serbest dolaşımı ile neoliberal Küreselleşme idi. Tabii ki, bu sürecin arka planında her zaman devasa silah cephaneliği, dünyadaki 700'den fazla üssü ve seçici müdahaleleri ile ABD ordusu vardı.

Bu genel durum değişmekte ve bugün Trump'ın ikinci döneminde, "gümrük vergisi savaşı" ve provokasyonlar da dahil olmak üzere diğer ekstra-ekonomik önlemleriyle birlikte, iflasını yüksek sesle ortaya koymaktadır. Trump'ın yeni modeli, kilit sektörlerde ABD'nin ekonomik üstünlüğünün bozulduğunu ifade etmekte ve genel olarak, özellikle Çin'in yükselişi karşısında ABD'nin küresel etkisinin kaybını yansıtmaktadır. Trump, kaybedilen hakimiyeti yeniden tesis etmek için, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan ve SSCB'nin çöküşünden sonra yenilenen Dünya Düzeni'nin sarsılmış temellerini açıkça sorgulamak pahasına, ekonomi dışı önlemlere başvurmaktadır.

ABD ile Çin arasındaki anlaşmazlık giderek daha keskin bir hal alıyor ve alacak. Her şey, Trump'ın teknoloji ambargosunu sürdürmenin yanı sıra, diğer ülkelerde de yankıları olacak Çin ihracatına karşı büyük bir gümrük vergisi savaşının başlangıcında olduğunu gösteriyor. Çin'in üretim süper gücü olarak gücü, ihracata bağımlılığı ve mevcut aşırı üretimi nedeniyle, genel bir gümrük vergisi saldırısı karşısında zayıflığıdır. Benzer şekilde, ABD ekonomisi de Çin ithalatına

büyük ölçüde bağımlıdır¹¹ ve bunların kapatılması ciddi sonuçlar doğurabilir.

Çin, ABD'nin saldırısı karşısında, özellikle Küresel Güney'e yönelik dış genişlemesini yoğunlaştıracaktır. Ve bunu, ABD'nin <da Çin>in kazandığı etki alanlarını geri kazanmaya çalışması, ittifaklar kurmasını engellemesi ve AUKUS gibi bölgesel bir askeri kuşatma uygulaması karşısında yapmak zorunda kalacaktır.

Gerçekte, ekonomik unsurlar (teknolojik ve ticari) ile jeopolitik meseleleri ve ilgili ülkelerin iç durumlarını bir araya getiren benzeri görülmemiş bir sürecin ortasındayız. Bu sürecin sonucu, bu birleşime ve zaman içindeki etkilerine bağlı olacaktır. Her şeyin sınanacağı bir süreç. Daha önce askeri çatışmaların riskinin arttığından bahsetmiştik. Aslında bu olasılık tek başına değil, önümüzdeki yıllarda çatışmanın genel gidişatına bağlıdır. Sizin durumunuzda, en olası sıcak nokta Tayvan Boğazı ve Güney Çin Denizi'dir. ABD deniz kuvvetleri komutanı Amiral Lisa Franchetti, Eylül 2024'te Kızıl Deniz ve Karadeniz'deki deniz çatışmalarının "Çin'in Tayvan'a saldırısına hazırlık" açısından kendilerine büyük yardımcı olduğunu belirtirken bu noktaya işaret etmişti: "2027'ye çok odaklanmış durumdayım."

ÇİN'İN ZORLU EKONOMİK DURUMU

COVID salgınının sona ermesinden bu yana, Çin ekonomisi toparlanamadı. On yıllar öncesine kıyasla büyümede yavaşlama var ve deflasyonist eğilimler gözleniyor. Bunun nedeni, elektrikli otomobillerde olduğu gibi, mevcut aşırı üretimden kaynaklanan üreticiler arasındaki fiyat savaşı ve toparlanamayan tüketimdir. Gençler arasında işsizlik oranı %20'ye ulaşmış durumda, bu da onların beklentilerini gölgeliyor ve zaten kötü olan çalışma koşullarını daha da ağırlaştırıyor. Yerel yönetimler, gayrimenkul balonunun patla-

¹¹ BALDWIN, Richard. "Çin, dünyanın tek üretim süper gücü: Yükselişin çizgi çizimi", Ekonomi Politikası Araştırma Merkezi, 17 Ocak 2024.

masından (Evergrande iflası, 2021) kaynaklanan çok ciddi bir mali krizle boğuşuyor. Bu kriz, yerel yönetimleri ana kaynakları olan arazi satışından mahrum bırakmış ve büyük bir borç yükü altında bırakmıştır. Bazı yerlerde yerel yönetimler, çalışanlarına ve yüklenicilerine maaşlarını bile edememektedir.

Gayrimenkul krizi çözülmekten çok uzak. Devlet yatırımları krizi sadece hafifletmiş ve aynı durum, tamamlanmamış binaları bitirmek için fonların onaylanması gibi son önlemlerle şu anda da geçerli. Konut fiyatları ve işlemleri düşmeye devam ediyor; Şubat 2025'te Shenzhen yetkilileri Vanke Real Estate'i kurtardı ve borçlarını ödeyemeyen en az bir düzine geliştirici tasfiye dilekçeleriyle karşı karşıya. Bu krizin Çin ekonomisi üzerindeki etkisi son derece iç karartıcıdır.

Tüm bunlar, Trump'ın ihracata büyük ölçüde bağımlı bir ekonomiye karşı yeniden başlattığı gümrük vergisi saldırısı (ve teknolojik ambargo) ortamında, durgunlukla karakterize edilen ve gümrük vergisi savaşının daha da kötüleştirebileceği bir dünya durumunda yaşanıyor.

Çin yönetimindeki önde gelen ekonomistler, 1990'larda Japonya'yı ciddi şekilde etkileyen derin bir *bilanço durgunluğuna* girmenin tehlikesine karşı uyarıda bulunuyorlar.¹² Önerileri, özel sektörü canlandırmak ve tüketimi canlandırmak için 2008'deki gibi devasa bir kamu harcamaları paketi başlatmak (ancak mevcut kamu borcunun GSYİH'nin %100'ü olması pek de iyi bir şey değil). Aynı şekilde ve 2008'den daha da fazla gerekçeyle, dış genişlemeye yeni bir ivme kazandırmayı öneriyorlar. Onlar, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uygulanan Amerikan *Marshall Planı*'nın Çin'deki karşılığı olacak *Küresel Güney için Yeşil Kalkınma Programı*'ndan bahsediyorlar. Bu plan, iç pazarın *yeni enerjiler*, özellikle de elektrikli oto-

mobiller (EV) ile bağlantılı aşırı üretimi absorbe edememesi gerçeğine yanıt veriyor. Öte yandan, Küresel Güney'e odaklanmak, ABD ve AB'nin ticaret engellerini aşmaya ve etki alanlarını pekiştirmeye hizmet edecektir.

Xi'nin Çin'deki durumla ilgili zorlukları ve korkuları, bazı bakanlar ve üst düzey askeri yetkililer de dahil olmak üzere üst düzey iş adamları ve devlet yetkililerini etkileyen yolsuzlukla mücadele kampanyasında dolaylı olarak yansıtılıyor.¹³ Onun endişelerinin bir göstergesi, ÇKP gazetesi Qishi'de 2023 tarihli konuşmalarından birinin yeniden yayınlanmasıdır. Bu konuşmada Xi, "En ufak bir hata, küçük tehlikelerin ciddi tehditlere dönüşmesine, yerel risklerin yaygınlaşmasına ve sosyo-ekonomik risklerin siyasi risklere dönüşmesine neden olan kelebek etkisi yaratabilir" demiştir.

Xi'nin bu sözleri, ekonomik-sosyal durumun ciddi şekilde kötüleşmesinden duyulan korkuyu ve bunun da özgür sendikal örgütlenmeye karşı bir baskı aracı olan resmi merkezi "sendika"yı aşarak Çin işçi sınıfının sahneye çıkmasına neden olacağını yansıtıyor.¹⁴

ÇİN'Lİ İŞÇİLERİN DURUMU

Şimdiye kadar, 2022 sonunda göçmen işçiler ve üniversite öğrencileri tarafından yürütülen, Covid-Zero politikasının acımasız ve aşağılayıcı uygulamasını protesto eden eylemler, Tiananmen'in yenilgisinden (1989) bu yana en önemli eylemler olmuştur. Bu eylemlerde, vahşi karantinanın sona erdirilmesi talep edilmiş, baskıcı politikaya karşı çıkmış ve demokratik özgürlükler talep edilmiştir. Ardından, Wuhan ve diğer şehirlerde emekliler, sağlık yardımlarındaki kesintilere karşı büyük çaplı eylemler düzenlemiştir. Uygurların da dahil olduğu Sincan Özerk Bölgesi

¹² "Ekonomist Huang Yiping, Trump yönetimindeki ticaret savaşının yeniden alevlenmesi ve Çin'in teşvik politikasındaki 'U dönüşü' hakkında", South China Morning Post, 11 Kasım 2024.

¹³ South China Morning Post, 31 Aralık 2024.

¹⁴ Çin işçi sınıfı, dünya proletaryasının dörtte biri ile beşte birini temsil etmektedir.

veya Tibet gibi ülkenin ezilen uluslarının mücadeleleri de dikkate alınmalıdır.

2024 yılında gerçekleşen hareketlenmeler, çoğunlukla inşaat sektöründe ve çelik üretiminde, ücret gecikmeleri ve bazı durumlarda işyerlerinin taşınması ve işten çıkarmalar nedeniyle gerçekleşen bir dizi fabrika greviyle sınırlı kaldı. Çin İşçi Bülteni'ne (CLB) göre, büyük şirketleri etkileyen 1508 grev gerçekleşti.

Çalışma koşulları ile ilgili olarak, Hong Kong gazetesi South China Morning Post (SCMP), internet ve teknoloji şirketleri arasında yaygın olan ve iş mevzuatı tarafından yasaklanmış olmasına rağmen, haftada 6 gün sabah 9'dan akşam 9'a kadar süren çalışma saatlerini içeren, bilinen 996 rejiminin yaygın olarak uygulandığını bildirmiştir. Mart 2019'da bu çalışma rejimine karşı protestolar düzenlendiğinde, Alibaba'nın patronu Jack Ma, «996 sistemi bir nimettir (...) Alibaba'ya gelerseniz, günde 12 saat çalışmaya hazır olmalısınız, yoksa neden geliyorsunuz?» demiştir.

SCMP ayrıca, Bahia (Brezilya) şehrinde BYD fabrikasının inşaatında çalışan 163 Çinli inşaat işçisinin yarı köle rejiminde çalıştığına dair son skandalı da haber yaptı: “uzun çalışma saatleri, şiltesiz yataklar, düzinelerce işçinin ortak kullandığı tuvaletler”, haftalık izin günü yok ve bu durumda pasaportları da alıkonulmuş. SCMP, bu durumun, yasal olarak tanınan hakların sistematik olarak ihlal edildiği (günde 8 saat, haftada 44 saat çalışma, haftada bir gün dinlenme) bu sektördeki işçilerin Çin'de yaşadıklarına benzer olduğunu ortaya çıkardı.

Aynı derecede acımasız olan bir başka örnek de, yine kırsal kesimden gelen göçmen işçilerin çalıştığı ultra hızlı moda markası Shein'dir. Guangzhou'nun Panyu bölgesi, yaklaşık 5.000 fabrika ve atölye ile “Shein'in köyü” olarak bilinir. Panyu'daki işçilerin çoğu ayda sadece bir gün izin yapar, haftada 75 saat çalışır (günde 10, 11 veya 12 saat, pazar günleri üç saat daha az) ve parça başı ücret alır.

PUTİN REJİMİ VE RUSYA'DA YENİ EMPERYALİST DEVLETİN KONSOLİDASYONU

■ FLORENCE OPPEN – ABD

Temelleri Lenin tarafından atılan ve sonrasında geliştirilen Marksist emperyalizm teorisi, kapitalist devletlerin sınır ötesi ekonomik yayılmacılığını ve bu yatırımları güvence altına alma ihtiyacının nasıl kaçınılmaz olarak askeri müdahalelere yol açtığını belgeler. Emperyalizmin özünü

Bugünün Rusya'sı, dengesiz bir sanayi gelişiminin sonucu olarak ortaya çıkan emperyalist bir devlettir. Rus tekeli sermayesi, belirli bölgelerde ve yurtdışındaki alanlarda hakimiyet kurmak için orantısız bir şekilde askeri aygıtına güvenmektedir ve küresel ölçekte ABD'nin hegemonyasına karşı çıkacak kapasiteye sahip değildir.

Rusya Federasyonu ekonomisi, önce on yıllar süren bürokratik Stalinizm tarafından yozlaştırılan, ardından da SSCB'nin çöküşünün ardından 1990'larda hızla özelleştirilen Sovyet işçi devletinin temelleri üzerine inşa edilmiştir. 1990'lar Rusya için ekonomik açıdan kaotik bir dönem olmuş ve Rus proletaryasının yaşam standartlarında hızlı bir düşüşe neden olmuştur. Bununla birlikte, Batı'nın Rus ekonomisine yaptığı yatırımlar, ekonominin tamamen Batı'ya bağımlı hale gelmesine yol açmadı, çünkü 2000'lerin başında, Yeltsin döneminin yandaş kapitalistleri, Putin'in istihbarat çevresinden gelen oligarklar tarafından yerlerinden edildi. Oligarklar, devletle sıkı bir şekilde iç içe geçmiş bir burjuvaziye entegre oldular ve bunun karşılığında kamu bankalarının finansmanı ve ihale sözleşmeleri ile doğrudan devlet koruması ile ödüllendirildiler.

Çeçenistan ve Kafkasya'daki kanlı savaşlar, Putin'in siyasi gücünü pekiştirmesine olanak sağladı. Onun kontrolü altındaki Rus devleti, öncelikle eski Sovyet cumhuriyetlerinde, yani Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'nın bazı bölgelerinde, ama aynı zamanda diğer ülkelerde de Rus tekeli sermayesinin yoğunlaşmasını ve genişlemesini aktif olarak ilerletmeye başladı. Ayrıca, ekonomik ve siyasi genişlemesini gerçekleştirmek için eski Rus imparatorluğu ideolojisini giderek daha fazla geri kazanıp teşvik eden otoriter bir rejim kurdu.

Kapitalist restorasyonun ardından yeniden inşa edilen emperyalist Rus devleti, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında var olan eski emperyalist Rus devletinin doğasını ve emperyalist

rekabet dönemlerine geç katılan diğer ülkelere, örneğin 1871-1945 yılları arasında İngiliz ve Fransız imparatorluklarının egemenlik alanlarına girmek için askeri güç kullanmaya "zorlanan" Almanya'yı anımsatmaktadır. SSCB'nin çöküşünden bu yana, Rus ordusu, yakın çevresindeki ülkelerde Rus egemenliğine karşı çıkan her türlü muhalefete tepki olarak defalarca gerici jandarma rolünü üstlenmiştir. Rus devleti, yarı-çevresindeki ülkelerin ekonomik ilhakına karşı çıkacak her türlü halk kurtuluş hareketi veya daha iyi çalışma koşulları için yapılan işçi eylemlerini bastırmaya çalışmıştır. Bu amaçla, kontrolünü kurumsallaştırmak için 2002 yılında Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nü kurmuştur. Şimdiye kadarki kısa varlığı boyunca, emperyalist Rusya yakın çevresindeki kontrolünü sürdürmek için acımasızca müdahale etti: Çeçenistan (1994-1996, 1999-2009), Tacikistan (1992-1997), Gürcistan (2008), Ukrayna (2014, 2022). Bununla birlikte, Rus emperyalizminin aşırı yayılmacılığı nedeniyle son dönemde sarsılan tek ülke Ukrayna değildir; Kazakistan, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Abhazya, Sırbistan ve Bosna da bu durumdan etkilenmiştir.

EMPERYALİZM VE EŞİTSİZ VE BİRLEŞİK GELİŞME ÜZERİNE MARKSİST TEORİ

Günümüzde 'emperyalizm' terimi farklı analitik çerçevelerde ele alınmaktadır. Bazı yaklaşımlar bu kavramı küresel güçler arasındaki hiyerarşiyi tanımlamak ya da hegemonya ile eş anlamlı kullanırken; diğerleri, özellikle Dünya Sistemleri Teorisi'ni takip ederek, terimi agresif askeri taktilerin veya artı-değer zincirleri üzerindeki egemenliğin bir ifadesi olarak kavramsallaştırır.

Temelleri Lenin tarafından atılan ve sonrasında geliştirilen Marksist emperyalizm teorisi, kapitalist devletlerin sınır ötesi ekonomik yayılmacılığını ve bu yatırımları güvence altına alma ihtiyacının nasıl kaçınılmaz olarak askeri müdahalelere yol açtığını belgeler. Emperyaliz-

Troçki, Sürekli
Devrim'in
(1930) Almanca
baskısının
girişinde, "soyut
ulusal kapitalizm
türü"nün gerçekte
var olmadığını,
dolayısıyla soyut
bir emperyalizm
türünün de var
olmadığını açıklar

min özünü oluşturan 'tekelci finans sermayesinin hakimiyeti' ve dünyanın yeniden paylaşılmasına yönelik amansız itki değişmeden kalsa da, emperyalist egemenliğin biçimleri zamanla dönüşüme uğramıştır.¹ Bu bağlamda, sömürgelerin doğrudan mülkiyetine dayalı geleneksel yönetim biçimi, yerini büyük ölçüde dolaylı yarı-sömürgeci ilişkilere bırakmıştır.

Emperyalist devletlerin analizi ve tarihi, dogmatik ve tekdüze aşamacı teorilerden uzaklaşarak, dünya kapitalizminin dengesiz ve birleşik gelişiminin bir parçası olarak anlaşılmalıdır. Her ülke kendine özgü bir yol izler ve her zaman çok sayıda çelişkiye gömülüdür. Troçki, Sürekli Devrim'in (1930) Almanca baskısının girişinde, "soyut ulusal kapitalizm türü"nün gerçekte var olmadığını, dolayısıyla soyut bir emperyalizm türünün de var olmadığını açıklar.² Bugün Çin ve Rusya'nın emperyalist karakterini inkar edenlerin çoğu, bu ülkeleri İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ABD emperyalizmiyle karşılaştırdıkları için bunu yapmaktadırlar ve dolaylı olarak emperyalist bir devletin nasıl olması gerektiğine dair soyut bir norm haline getirmektedirler. Yeni emperyalizmleri Belçika, İspanya veya Avustralya ile karşılaştırmamaktadırlar, çünkü bu onların mekanik mantığını karmaşık hale getirecektir.

¹ LENİN, V. I. Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, Bölüm 5.

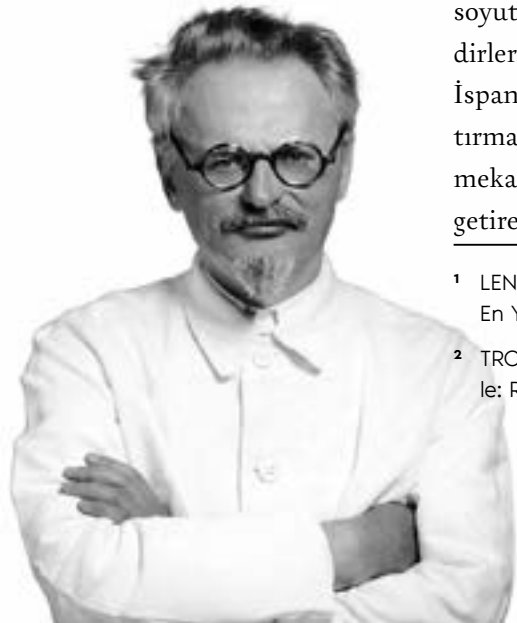
² TROTSKY, Leon. Sürekli Devrim, Seattle: Red Letters Press, 2010, s. 162.

Yarı-sömürge, bağımsız veya emperyalist fark etmeksizin; ulusal kapitalist devlet yapıları, çok katmanlı sosyal ilişkilere gömülü tarihsel oluşumlar, yani '**ulusal özgünlükler**' olarak kavranmalıdır. Bu yapılar, 'dünya sürecine ait temel özelliklerin özgün bir bileşimini' temsil ederler ve 'tarihsel gelişimin eşitsizliğinin en genel ürününden başka bir şey değildirler.'³ Troçki, ulusal oluşumları soyut bir ulusal tipin varyasyonları olarak değil, somut бүтүнлүклер olarak değerlendirmiştir. Ona göre: "Özgül niteliklerin, genel özelliklere sanki yüzdeki siğiller gibi sadece birer eklenti olarak dışarıdan eklendiği iddiası kökten yanlıştır."⁴

Lenin ve Troçki, 20. yüzyılın başlarından İkinci Dünya Savaşı'na kadar dünya emperyalizminin ortaya çıkışını ve gelişimini analiz ettiler. Onların analiz ettiği emperyalist dünya düzeni, tıpkı 21. yüzyılda dünyanın içine girdiği gibi, bir kriz içindeydi. Her iki dönemde de farklı güçlere sahip ve çeşitli ekonomik dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan eşitsiz ve farklı emperyalist devletler, artan rekabet ve askeri saldırganlık bağlamında dünya hegemonyasını ele geçirmek için rekabet ediyorlardı. Lenin, Emperyalizm için Hazırlık Notları adlı eserinde, emperyalist devletleri bir bütün içinde, devletler arasında canlı ilişkilerin olduğu, karmaşık hiyerarşi, egemenlik veya karşılıklı bağımlılık ilişkilerinden oluşan dinamik

³ A.g.e., s. 161-162.

⁴ A.g.e.

bir dünya düzeni içinde analiz etmenin önemini vurguladı. Bireysel emperyalist devletler hiçbir zaman belirli tarihsel bağlamlarından ayrı olarak değerlendirilmedi veya soyut kriterlere veya normlara göre ölçülmedi.

1916’da Lenin, Rusya ve Japonya gibi güçler ile İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri gibi güçler arasında endüstriyel, askeri ve finansal araçlar açısından büyük uçurumlar olduğunu gördü. Bu farklara rağmen, Rusya ve Japonya hala tekelci endüstriler geliştirebilen, önemli miktarda sermaye ihraç edebilen ve yakın çevrelerini boyun eğdirebilen emperyal güçler olarak kabul ediliyordu. Emperyalist devletler, kendi egemenliklerini dayatma yeteneklerine göre sınıflandırılıyordu. İngiltere, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri “tamamen bağımsız” güçler haline gelirken, Rusya ve Japonya “tamamen bağımsız olmayan” emperyalistler olarak tanımlandı.⁵ Rusya gibi bağımlı ve dengesiz emperyalizmlerin içsel çeliş-

kileri, Marksist emperyalizm teorisinin bir istisnası değildir. Aksine, asıl anomali, tek bir süper güç olan Amerika Birleşik Devletleri’nin onlarca yıldır tartışmasız bir şekilde dünyaya hâkim olmasıdır.

RUS EMPERYALİZMİNİN TARİHSEL DENGESİZLİĞİ

Bugün, Putin rejimi, karakteri ve tarihsel rolüyle 20. yüzyılın başlarında Rusya’nın oynadığı rolü anımsatmaktadır. O dönemde Bolşevikler, Rusya’yı, endüstriyel tekellerinin ve bankacılık sermayesinin göreceli zayıflığı nedeniyle, büyük emperyalist güçlerden tamamen bağımsız hareket etme kapasitesinden yoksun bir emperyalist devlet olarak tanımlamışlardı.

Lenin, Emperyalizm adlı eserinde Rusya’yı “özellikle sıkı bir pre-kapitalist ilişkiler ağına dolanmış”⁶ bir “modern kapitalist emperyalizm” olarak tanımlamıştı. Rus devleti, bu daha düşük ekonomik gelişmişliği, çevresindeki zayıf ulusları egemenliği altına almasını sağlayan Çarlık askeri aygıtının büyümesiyle telafi etti. Rus Devrimi’n-

⁵ LENİN, V. I. “Emperyalizm Üzerine Defter B,” Toplu Eserler, Cilt 39, Moskova: Progress Publishers, 1978, s. 202. Birincil ve tamamen bağımsız ülkeler: Büyük Britanya, Almanya, Amerika Birleşik Devletleri. İkincil ülkeler Fransa, Rusya, Japonya. Ve son olarak İtalya ve Avusturya-Macaristan

⁶ LENİN, V. I. Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, Bölüm 6.

Günümüzde
Putin Rusya'sı,
zayıf devletleri
iktisadi tahakküm
altına alabilecek
çapta bir finansal
kapasiteye sahip
değildir; bu
nedenle, en yakın
çevresinde dahi
stratejik bir ittifak
kurmaksızın
tam anlamıyla
bağımsız bir rol
oynaması mümkün
görünmemektedir

de yıkılmadan önce, Çarlık imparatorluğu Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'da kalan bağımsız topraklara sayısız askeri saldırı düzenledi, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmekte olan etki alanına askeri olarak girdi ve 1904'te Japonya'ya başarısız bir saldırı girişiminde bulundu. Kore imparatorluğu ve Manchurya'nın bazı bölgelerinin kontrolü için yapılan İkinci Rus-Japon Savaşı, Rusya'da işçi sınıfının kitlesel ayaklanmasına yol açtı. 1905 devrimi, kitlesel yoksulluk ve işsizlik, Çarlık rejiminin artan siyasi baskısı ve savaşta artan zorunlu seferberlik ve kayıplar tarafından tetiklendi. Yaklaşık bir milyon köylü ve işçi cepheye askere alındı ve yaklaşık 70.000 kişi öldü. II. Nikolay, ülkedeki kitlesel ayaklanmayı bastırmak için Japonya ile barış anlaşması imzalamak zorunda kaldı.

Putin'in iktidara gelmesi benzer dinamikleri yeniden canlandırdı. 1990'lardaki kaotik kapitalist restorasyonun ardından, 2000'lerin başında burjuva güçlerin merkezileşmesi, tekellerin gelişmesi ve yabancı yatırımların dışa doğru genişlemesi geldi. Rus tekelleri, Rusya'nın askeri aygıtına bağımlıydılar ve Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyetlerine, yani yarı kolonilerine anlaşmalar dayatarak birikimlerini sürdürmek ve genişletmek zorundaydılar.

Rusya'nın finansal sermayesinin zayıflığı, özellikle enerji ve madencilik gibi düşük katma değerli endüstriyel sektörlerde yoğunlaşması, Rus emperyalizminin, bu ülkelerde Rus oligarşisine fayda sağlayacak tica-

ret anlaşmaları ve borç anlaşmaları sağlayacak ve Batılı tekellerin rekabetini engelleyecek despotik yarı sömürge rejimleri dayatarak, ekonomik dışı önlemlerle bölgesel etki alanını talep etmesine yol açtı

Günümüzde Putin Rusya'sı, zayıf devletleri iktisadi tahakküm altına alabilecek çapta bir finansal kapasiteye sahip değildir; bu nedenle, en yakın çevresinde dahi stratejik bir ittifak kurmaksızın tam anlamıyla bağımsız bir rol oynaması mümkün görünmemektedir.

Rusya, önce Almanya ile kurduğu derin ekonomik ortaklığa yaslanmış, ardından rotasını giderek daha belirgin bir şekilde Çin, İran ve Kuzey Kore ile kurulan ilişkilere kırmıştır. Bu stratejik eksen kayması, Rusya'nın ABD ve AB kaynaklı emperyalist yaptırımları bypass etmesine ve jeopolitik nüfuzunu korumasına olanak tanımıştır. Küresel ölçekteki asli emperyalist güçlere kıyasla göreceli olarak zayıf kalsa da Rusya; Doğu ve Orta Avrupa'nın belirli kesimleri, Kafkasya ve Orta Asya cumhuriyetlerinden oluşan yarı-sömürgeci çevresini tahakküm altına almayı başarmıştır.

Bununla birlikte, mevcut kapasitesiyle bağımsız emperyalist güçlerle doğrudan rekabet etmesi veya kendini küresel bir hegemon olarak konumlandırması stratejik bir hedef olmaktan uzaktır.

KAPİTALİST RESTORASYON'DAN EMPERYALİST KALKINMA'YA

Modern Rus devleti, Sovyetler Birliği'nin ölüm sancıları sırasında doğ-

du. SSCB'nin çöküşü kaotik bir olaydı. 1991'de Sovyetler Birliği'nin fiilen dağılmasının ardından, yeni ortaya çıkan burjuvazinin farklı kesimleri arasında bir iktidar mücadelesi yaşandı ve bu da Mihail Gorbaçov'a karşı başarısız bir darbe girişimine yol açtı. Onun halefi Boris Yeltsin, IMF, Dünya Bankası, ABD ve Avrupa hükümetlerinin desteğiyle, radikal ekonomik reformlar, kitlesel özelleştirme, serbest ticaret, fiyat kontrollerinin kaldırılması ve benzeri önlemlerden oluşan bir "şok doktrini" programı uyguladı. Ancak bu hamle, birdenbire ortaya çıkmadı. Bu adım, 1980'lerde SSCB'nin artan ekonomik bağımlılığı, dış borcunun hızla artması ve dünya iş bölümünde petrol ve gaz üreticisi olarak konumunun güçlenmesi ve sanayi gücü rolünden uzaklaşmasıyla hazırlandı.

Rusya'da kapitalizmin restorasyonu, üretim güçlerinde dramatik bir gerilemeye yol açtı; ülke, dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü konumundan, temel emtia ihracatçısı bir yapıya geriledi. Bu süreçte Rusya, ülkeyi bir yarı-sömürgeye dönüştürmeyi hedefleyen yoğun bir yabancı sermaye akınına maruz kaldı. Yabancı yatırımcılar, Rus pazarından devasa kârlar elde etmeyi umuyordu; öyle ki 1995 yılında Wall Street Journal, üç yıl içinde yüzde 2000'e varan kazanç potansiyellerinden söz ediyordu.⁷

Ancak, stratejik varlıkların doğrudan yabancı alımına getirilen kısıtlamalar nedeniyle, özelleştirilen devasa kamu teşebbüslerinin mülkiyeti büyük ölçüde eski bürokratlardan dönüşen oligarkların elinde toplandı. Norilsk Nickel, Yukos ve Sidanko gibi devlet devleri, gerçek değerlerinin çok altında bedellerle bu yeni elitlere devredildi. Bu satın almalar, aslında kamu kaynaklarından çalınan ve özel hesaplara aktarılan sermaye ile gerçekleştirildi; bir başka deyişle, 'Rus halkı, kendi ülkesinin yağmalanması için gereken bedeli

önceden ödemiş oldu.⁸

Ancak bu oligarşik mülkiyet edinimi ve birikim süreci, Rusya'daki servetin aslan payının yabancı sermayeden ziyade yerel aktörlerin elinde kalmasını sağladı. Ağustos 1991'deki darbe girişiminin başarısızlığa uğraması ve ardından KGB'nin lağvedilmesini takiben, çok sayıda eski istihbarat görevlisi; sahip oldukları başlangıç sermayesi ve siyasi nüfuzları sayesinde, özel sektörde veya kayıt dışı ekonomide (karaborsa) devasa kurumsal avantajlar elde etti. Bu figürler bizzat oligarklaşmadıkları durumlarda dahi, mevcut oligarkların pazar konumlarını tahkim etmek için birer 'güç odağı' olarak hizmet verdiler. Sonuç itibarıyla, eski devlet denetim ve istihbarat aygıtıyla göbekten bağlı, yeni bir Rus yönetici sınıfı teşekkül etti.⁹

Uygulanan bu şok programının sonuçları, Rus ekonomisi ve toplumu için tam anlamıyla bir felaket oldu. 1989-1998 yılları arasında Rusya'nın GSYİH'si yüzde 45 oranında daraldı; gelir eşitsizliği uçuruma dönüşürken, yıllık ölüm oranları 700.000 kişilik bir artışla zirve yaptı.¹⁰ Reel ücretlerin üçte bir oranında gerilediği bu dönemde,

⁸ A.g.e.

⁹ DAWISHA, Karen. Putin'in Kleptokrasisi: Rusya'nın Sahibi Kim? New York: Simon & Schuster, 2014, s. 73-75.

¹⁰ POPOV, Vladimir ve SUNDARAM, Jomo Kwame. "Post-Soviet Russian Economic Collapse" (Sovyet Sonrası Rusya'nın Ekonomik Çöküşü), Inter Press Service, 6 Haziran 2017.

⁷ BROWNING, E. S. "Tahvil Yatırımcıları Rus Hisse Senetlerine Bahis Yapıyor," Wall Street Journal, 24 Mart 1995.

Büyük tekellerin inşasını stratejik bir hedef olarak benimseyen Rus hükümeti, birleşme ve satın alma (M&A) süreçlerini yoğun şekilde teşvik etmiştir. Öyle ki; 2004 yılında 25 milyar dolarlık hacme sahip 398 satın alma işlemi gerçekleşirken, bu rakamlar 2010 yılına gelindiğinde 109 milyar dolarlık bir hacim ve 3.684 işlemle zirveye ulaşmıştır

işsizlikte yüzde 8’lik bir sıçrama yaşandı.¹¹ Belki de tablonun en karanlık yüzü yoksulluk verileriydi: 1989 yılında 2 milyon olan yoksul sayısı, 1990’ların ortalarına gelindiğinde 74 milyona fırladı.¹²

Reel ücretler üçte bir oranında düştü ve işsizlik yüzde 8 arttı.¹¹ Yoksulluk içinde yaşayan Rusların sayısı 1989’da 2 milyondan 1990’ların ortalarında 74 milyona çıktı.¹²

Uluslararası düzeyde devlet zayıflamış ve etkisini yitirmişti. 1990’larda Clinton yönetimi NATO’nun Doğu Avrupa’ya genişlemesini desteklediğinde, Yeltsin etkisiz şikayetlerde bulunmaktan başka bir şey yapamadı ve sonra da “Eh, dene-dim” diyerek istifa etti.¹³

Putin, Yeltsin yıllarının kaosu son vereceği ve Rus imparatorluğunu yeniden kuracağı vaadiyle iktidara geldi. 2000’li yılların başında, petrol ve gaz fiyatlarındaki artışın da yardımıyla Rus ekonomisi toparlandı. Putin’in ilk iki döneminde, Rusya’nın GSYİH’si yüzde 70 arttı.¹⁴ Putin, kamuoyu önünde başlangıçta oligarkların gücüne meydan okudu ve “Rusya’yı oligarklar sını-

findan kurtaracağını” ilan etti.¹⁵ Ancak uygulamada, soruşturmalar ve zulümler sadece siyasi rakiplerine yönelikti; Putin ile bağlantıları olan oligarklar engellenmeden faaliyetlerine devam ettiler ve hatta milyarder oldular. Genel servet, elit kesimin elinde daha da yoğunlaştı; 1991-2011 yılları arasında, en zengin beşte birlik kesimin serveti iki katına çıkarken, en yoksul beşte birlik kesimin serveti yarı yarıya azaldı.¹⁶

PUTİN YÖNETİMİ ALTINDA RUS TEKELLERİNİN YÜKSELİŞİ

Putin’in iktidara gelişi, devlet teşebbüslerinin özelleştirilme sürecinin devamını sağlamakla kalmamış; aynı zamanda dikey entegrasyon yoluyla kilit sektörlerde devasa endüstriyel tekellerin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Gazprom ve Lukoil gibi bu kurumsal yapılardan bazıları, zamanla küresel ölçekte faaliyet gösteren çok uluslu şirketlere dönüşmüştür. Burjuvaziye eklemlenen eski Sovyet bürokrasisi üyeleri tarafından yönetilen bu sürece, sermaye ve mülkiyetin olağanüstü hızlı merkezileşmesi eşlik etmiştir.

Büyük tekellerin inşasını stratejik bir hedef olarak benimseyen Rus hükümeti, birleşme ve satın alma (M&A) süreçlerini yoğun şekilde

¹¹ CONRADI, Peter. Rusya’yı Kim Kaybetti? SSCB’nin Çöküşünden Putin’in Ukrayna Savaşına. Londra: Oneworld Publications, 2017, Bölüm 7.

¹² KLEIN, Naomi. Şok Doktrini: Felaket Kapitalizminin Yükselişi. New York: Picador, 2008, s. 238.

¹³ CONRADI, Peter. Rusya’yı Kim Kaybetti? Bölüm 7.

¹⁴ ENGEL, Pamela. “Vladimir Putin Nasıl Dünyanın En Korkulan Liderlerinden Biri Oldu,” Business Insider, 14 Şubat 2017.

¹⁵ ARIS, Ben. “Oligarchs’ Power over Kremlin Has Come to an End, Says Putin,” The Telegraph, 28 Temmuz 2000.

¹⁶ PARFITT, Tom. “Rusya’nın Zenginleri Servetlerini İkiye Katladı, Ancak Yoksullar 1990’larda Daha İyi Durumdaydı.” The Guardian, 11 Nisan , 2011.

teşvik etmiştir. Öyle ki; 2004 yılında 25 milyar dolarlık hacme sahip 398 satın alma işlemi gerçekleştirirken, bu rakamlar 2010 yılına gelindiğinde 109 milyar dolarlık bir hacim ve 3.684 işlemle zirveye ulaşmıştır.¹⁷ Ekonomist Marek Dabrowski, bu sürecin sonucunda günümüz Rus şirketlerindeki mülkiyet yapısının ‘yüksek oranda yoğunlaşmış’ olduğunu ve ortalama kontrol hissesi oranının yüzde 57,6 gibi çarpıcı bir seviyeye ulaştığını vurgulamaktadır.¹⁸

Restorasyon sonrası özelleştirme sürecinde ekonominin bazı sektörleri, kârları fiilen özel burjuva kesimlerce biriktirilmesine rağmen, resmiyette ‘devlet işletmesi’ statüsünü korumuştur. Putin rejimi, Sovyet döneminden miras kalan stratejik avantajları yeniden canlandırmak amacıyla; fosil yakıtlar, madencilik, savunma sanayii ve nükleer enerjiye odaklanan seçici bir sanayileşme stratejisini devreye sokmuştur. Günümüzde Lukoil gibi enerji devleri tamamen özel sermayeye aitken; Gazprom ve Rosneft gibi kurumlar, mülkiyeti Rus devleti (yaklaşık %40-50) ile özel hissedarlar arasında bölünmüş karma yapılardır. Buna karşın kimya, çelik ve madencilik tekelleri, büyük oranda yerli özel sermayenin kontrolü altındadır.

Putin’in öncelikle fosil yakıt üretimine ve ser-

maye yoğunlaşmasına odaklanması, Rusya’nın devasa doğal kaynak rezervlerinin bir sonucudur. Rusya, küresel arzın %12’sini karşılayarak doğal gaz üretiminde dünyada ikinci sıraya yükselmiştir. Ukrayna savaşı öncesindeki verilere göre; dünya ham petrol üretiminin %13’ünü, rafine petrol ürünlerinin %11’ini gerçekleştiren ülke, aynı zamanda stratejik metal rezervlerinde de baskın bir konuma sahiptir.¹⁹

Ayrıca Rusya, elektronik cihazlarda kullanılan paladyumun en büyük üreticisi, bazı elektrikli araç akülerinde kullanılan kobalta ve yapay zeka kapasitesini artırmak için son derece aranan nadir toprak elementlerinden biri olan galyumun da üreticisidir. Ayrıca Rusya, fosfat üretiminde lider ülkelerden biridir ve hızla gelişen bir tarım kimyasalları endüstrisine sahiptir.

En önde gelen Rus tekel şirketi, dünyanın bilinen gaz rezervlerinin yaklaşık beşte birini kontrol eden dünyanın en büyük doğal gaz şirketi Gazprom olmaya devam ediyor.²⁰ Gazprom, Novatek ve Rosneft’in Doğu Avrupa ve Orta Asya’ya genişlemesi, petrol ve gaz sahalarının yanı sıra nükleer enerji altyapısının kontrolüyle ve daha da önemlisi bölgesel dağıtımın mutlak kontrolüyle bağlantılıdır. Bu şirketler aynı zamanda Batı ve Doğu pazarlarına giden önemli güzergâhların

¹⁷ ALEKSEY, Ivanov. “Rusya’da birleşme ve satın alma pazarının doğuşu: sanayi sektörünün rolü,” SHS Web of Conferences, 35, 2017, s. 2.

¹⁸ DABROWSKI, Marek. Çağdaş Rus Ekonomisi, İsviçre: Palgrave, 2023, s. 128.

¹⁹ <https://www.bruegel.org/dataset/russiancrude-oil-tracker>

²⁰ HENLEY, Jon. “Avrupa’nın Gaz Tedariki Ukrayna Krizi Nedeniyle Tehdit Altında mı?” The Guardian, 3 Mart 2014.

ve boru hatlarının da sahibidir. 2022 yılına kadar AB'nin ithal ettiği gaz ve petrolün yüzde 35'i Rusya'dan gelmekteydi.²¹ Ukrayna Savaşı ile Rus enerji tekelleri Çin ve Hindistan gibi yeni pazarlar buldu. Örneğin, 2023'ün ilk aylarında Rusya, Çin'in en büyük petrol tedarikçisi olarak Suudi Arabistan'ı geride bıraktı.²²

Rusya'nın tekelleri, Çin'in veya diğer büyük imparatorluk güçlerinin tekellerine kıyasla çok daha sınırlı bir role sahiptir. 2024 yılında, Rusya'nın Fortune dergisinin gelir açısından dünyanın en büyük 500 şirketi listesinde sadece beş şirketi vardı: Gazprom, Lukoil, Rosneft Oil, Sberbank ve VTB Bank.²³ Bu, Rusya'yı İngiltere (17), Fransa (24) ve Almanya (29) gibi emperyal güçlerin çok gerisinde bırakıyor ve her biri 100'den

fazla şirkete sahip olan lider güçler olan ABD veya Çin'den ise daha da uzaklaştırıyor. Bu bakımdan Rusya, Danimarka (2) ve İsveç (1) veya İtalya (5) gibi daha küçük emperyalist güçler arasına giriyor.

RUS EMPERYALİZMİ VE YAKIN ÇEVRESİ

Günümüz Rusya'sı; ekonomik ağırlık bakımından Çin'in, hatta İspanya'nın dahi gerisinde kalmasına rağmen, 'yakın çevre' doktrini çerçevesinde nüfuzunu agresif bir biçimde kullanan bir emperyalist devlettir. Doğu ve Orta Avrupa'da Rusya, bu hakimiyetini enerji tekelleri ve borç sarmalları üzerinden yürütülen ekonomik baskı araçlarıyla sürdürmektedir. Bunun yanı sıra Kafkasya ve Orta Asya'nın geniş bir bölümünde askeri, ekonomik ve siyasi nüfuzunu korumaya devam etmektedir. Bölgedeki son gelişmeler, Rus emperyalizminin tahakküm mekanizmalarını nasıl işlettiğine dair somut ve öğretici birer örnek teşkil etmektedir.

SSCB'nin dağılmasından önce, Orta Asya cumhuriyetleri Sovyetler tarafından büyük ölçü-

²¹ NUGENT, Clara. "Rusya'ya uygulanan yaptırımlar neden petrol ve gazı hedef almıyor?", Time, 25 Şubat 2022.

²² <https://www.aljazeera.com/economy/2023/3/20/russia-overtakes-saudi-arabia-as-chinas-top-oil-supplier>

²³ <https://us500.com/fortune-global-500>

de sübvansede ediliyordu. Rusya'nın çeşitli Orta Asya cumhuriyetlerine sağladığı sübvansiyonlar, bu ülkelerin GSYİH'lerinin çok büyük bir bölümünü oluştuyordu. SSCB'nin dağılmasından sonra, kapitalist Rusya hegemonyasının giderek kabul göreceği beklentisiyle sübvansiyonlar devam etti. 2011 yılında yapılan bir araştırma, 1992 yılında Rus sübvansiyonlarının Kazakistan'ın GSYİH'sının %25,1'ini, Kırgızistan'ın %22,6'sını, Tacikistan'ın %42,3'ünü, Türkmenistan'ın %67,1'ini ve Özbekistan'ın %69,2'sini oluşturduğunu ortaya koydu.²⁴ Yeni bağımsız cumhuriyetler Rusya'ya olan bağımlılıktan kurtulmaya çalışırken, sübvansiyonlar kaldırıldı. Orta Asya cumhuriyetleri 40 milyar dolar tutarında sübvansiyon kaybetti.²⁵ Eski SSCB'ye enerji veya silah satışlarından ödenmemiş fonlar, Rusya'ya olan dış borç haline geldi ve Rusya da bunun karşılığında, borç-sermaye takası yoluyla Orta Asya'nın altyapı ve üretim tesislerini kendine mal etti. Yeni borç bağımlılığı, Rusya'nın bölgedeki enerji arzı, fiyatlandırma, pazarlar ve ulaşım üzerindeki kontrolünü daha da artırmaya olanak tanıdı. Ayrıca, Orta Asya cumhuriyetlerini kendi özel ihtiyaçlarına uygun hale getirmek için "teröristlere" karşı

²⁴ DESCALZI, Carmen & GAYOSO, Amelia. "BDT bölgesinde Rus hegemonyası: Rus etkisinin ve BDT devletlerinin bölgesel hiyerarşiye yönelik onay ve itirazlarındaki farklılıkların incelenmesi," Tez, London School of Economics, 2011, s. 98.

²⁵ A.g.e., s. 95.

"güvenlik" düzenlemelerine yol açtı.²⁶

Putin yönetiminde, Orta Asya'daki enerji ithalatçısı ülkelere Avrupa piyasa fiyatları üzerinden gaz satma kararı, Ermenistan örneğinde olduğu gibi bu ülkeler üzerinde dramatik bir ekonomik baskı oluşturmuştur. Öte yandan Orta Asya cumhuriyetlerinin kırılgan ekonomik yapıları, milyonlarca işçiyi Rusya'ya göç etmeye mecbur bırakmıştır. Bu göçmen işçilerin ülkelerine gönderdikleri dövizler, birçok Orta Asya devletinin GSYİH'sinin hayati bir bileşeni haline gelmiştir. Rusya bu bağımlılığı stratejik bir koz olarak kullanmış; göçmenlik düzenlemelerini bir baskı aracı olarak kullanarak bu ülkeleri Avrasya Ekonomik Birliği'ne (AEB) katılmaya zorlamıştır. 2014 yılında kurulan ve doğrudan Rusya'nın bölgesel çıkarlarına hizmet eden AEB; bugün 183 milyonluk bir nüfusu ve 2,4 trilyon dolarlık devasa bir toplam GSYİH'yi kontrol etmektedir.

2014'TEN BERİ RUSYA'NIN UKRAYNA'YA KARŞI YÜRÜTTÜĞÜ EMPERYALİST SAVAŞ

Putin'in Ukrayna'ya yönelik askeri saldırısı, Rus emperyalizminin en bariz tezahürü olarak anlaşılmalıdır. 2014 yılında Putin'in Kırım ve Donbass'ın küçük bir bölümünü ele geçirmesi, Ukrayna'daki Rus yatırımlarına ve siyasi çıkarlarına yönelik tehdide bir yanıt olduğu kadar, 2011-2012'de başlayan ve on binler-

²⁶ A.g.e., s. 119.

Orta Asya cumhuriyetlerinin kırılgan ekonomik yapıları, milyonlarca işçiyi Rusya'ya göç etmeye mecbur bırakmıştır. Bu göçmen işçilerin ülkelerine gönderdikleri dövizler, birçok Orta Asya devletinin GSYİH'sinin hayati bir bileşeni haline gelmiştir.

ce kişiyi sokaklara döken muhalefet hareketiyle rejiminin iç krizine bir çıkış yolu bulma ihtiyacına da bir yanıt niteliğindedir.²⁷ Sekiz yıl sonra Putin, ülkenin güneydoğusunun yüzde 20'sini işgal etti. Bu askeri müdahalenin sağladığı tüm kazanımlardan, sürecin başından sonuna dek en büyük yararı; savunma sanayii ve doğal kaynak çıkarma sektörlerini ellerinde tutan tekelci sermaye sahipleri sağlamıştır.

1990'lardaki ekonomik çöküşün ardından Rusya, Ukrayna üzerindeki nüfuzunu yeniden tesis ederek ülkede belirleyici bir güç haline geldi. Yanukoviç'i deviren 2014 Maidan Devrimi öncesinde, Avrupa Birliği'nin tüm diplomatik girişimlerine rağmen Rusya; Ukrayna siyaseti ve ekonomisi üzerindeki baskınlığını korumak-taydı. Bu süreçte Ukrayna, Rus enerjisine olan kronik bağımlılığının kısa sürede ağır bir finansal bağımlılığa evrildiği bir sürece girdi. 1991 yılı verilerine göre Ukrayna, gaz ihtiyacının %60'ını, petrol ihtiyacının ise yaklaşık %90'ını Rusya'dan

tedarik etmekteydi; öz kaynakları enerji ihtiyacı-nın ancak üçte birini karşılamaya yetiyordu.²⁸

Rusya, bu bağımlılığı bir kaldıraç olarak kul-lanarak 1993'te gaz fiyatlarını beş kat, 1996'da ise tekrar iki kat artırarak dünya piyasa rayicine ulaştırdı.

Bu hamleler, Ukrayna'nın devasa bir borç yükü altına girmesine yol açtı. Borçların geri ödenmesini garanti altına almak isteyen Mos-kova, Rus şirketlerinin Ukrayna'nın sanayi te-sisleri ve gaz nakil hatlarında hisse sahibi olduğu 'borç-sermaye takası' modelini devreye soktu. 2012'ye gelindiğinde, IMF'nin mali desteği red-detmesiyle köşeye sıkışan Ukrayna, Gazprom'a olan 2 milyar dolarlık borcunu kapatabilmek için yine Rusya'dan kredi talep etmek zorunda kal-dı.²⁹ 2021 itibarıyla Ukrayna'nın 10 milyar dolar-

²⁷ MATVEEV, Ilya. "Rusya'da Mücadele Devam Ediyor," Jacobin, 21 Ağustos 2019.

²⁸ SAGRAMOSO, Domitilla. Russian Imperialism Revisi-ted: From Disengagement to Hegemony. New York: Routledge, 2020, s. 95.

²⁹ MATUSZAK, Slawomir. "Ukrayna, Rus kredilerine bağımlı hale geliyor," OSW (Doğu Araştırmaları Mer-kezi), 4 Nisan 2012.

lık dış borç yükümlülüğünün yalnızca 3,7 milyar doları IMF'ye aitken; aslan payı, başta Sberbank olmak üzere Rus finans kuruluşlarına aitti.

2014 Maidan demokratik hareketi, kısmen Ukrayna'nın iç işlerine Rus siyasi müdahalesi ve yaygın yolsuzlukla desteklenen bu finansal gaspın bir itirazıydı. Hareket, ABD ve AB tarafından hızla desteklendi ve Rusya'nın lehine olan Yanukoviç hükümetinin çöküşüyle Rusya için felaket oldu. Buna karşılık Putin, Kırım Yarımadası ve Donbass'ın bazı bölgelerini ele geçirerek borçların geri ödenmesini sağlamak için müdahale etti. Washington Post'a göre, Ukrayna "dünyanın en büyük titanyum ve demir cevheri rezervlerinden bazılarını, henüz kullanılmamış lityum yataklarına ve devasa kömür yataklarına sahiptir. Bunların toplam değeri on trilyonlarca dolardır."³⁰ Rusya'nın Ukrayna'nın güneydoğusunu işgalinin amaçları arasında, bu kaynakların bir kısmını, çelik endüstrisini ve tarım kaynaklarını ele geçirmek de vardı.

2022 işgali, 2014 saldırısına karşı herhangi bir tepki gösterilmesi nedeniyle, aynı emperyalist ilhak planının devamı niteliğindedir. Putin cesaretlendi ve eski Rus imparatorluğunu yeniden kurma planını hızlandırdı. Yeni saldırı öncesinde Putin, kamu açığını azaltarak ve döviz rezervleri biriktirerek ülkeyi ekonomik olarak AB ve ABD yaptırımlarına daha iyi direnebile-

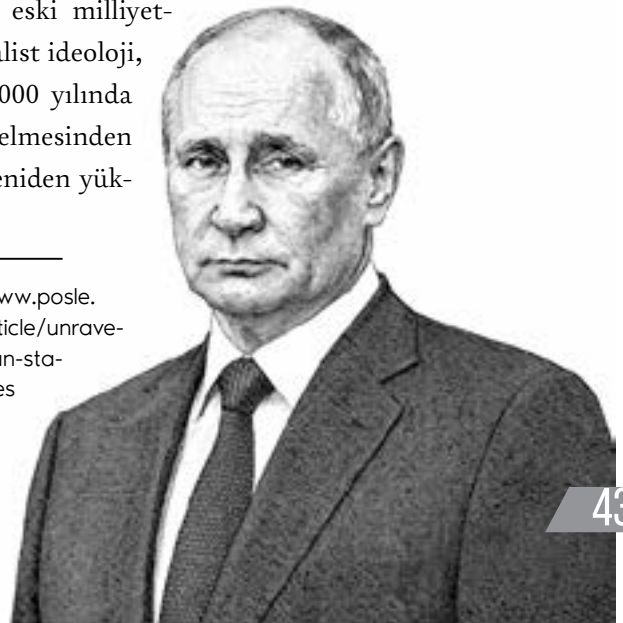
cek şekilde hazırladı. Ayrıca Büyük Rus milliyetçiliğini ve Batı karşıtı duyguları körükledi ve Ukrayna ulusunun var olmadığını ilan etti. Rejim, Rusya'nın "doğal" etki alanının NATO'nun genişlemesi ile ihlal edildiği ve ülkenin bunu geri alma konusunda meşru bir hakkı olduğu şeklindeki eski emperyalist iddiayı benimsedi.

Ukraynalı sosyalist Hanna Perekhoda'nın açıkladığı gibi, Rus rejimi ve küresel aşırı sağın Ukrayna milliyetini reddetmesi yeni bir şey değildir.³¹ Rus imparatorluk ideolojisi ve ilk "Ruslaştırma" girişimleri 18. yüzyılda başladı. Bu girişimler, 19. yüzyılın sonlarında Rus elitlerinin "Küçük Rus" Ukraynalıları ve "Beyaz Rus" Belarusluları "Büyük Rus" Rus halkına zorla asimile etmeye çalışmasıyla daha da geliştirildi ve Alman birleşme hareketi ve diğer Avrupa pan-milliyetçi hareketlerine benzer bir hedef belirlendi. Bu komşu Doğu Slav dilli ulusların, öz-bilinçli Ruslara tabi kılınması ve entegre edilmesi, "İmparatorluğun rekabet gücünü korumak için hayati bir önlem" olarak görülüyordu. 20. yüzyılın başında devrimci sosyalist hareket tarafından şiddetle karşı çıkılan bu eski milliyetçi-emperyalist ideoloji, Putin'in 2000 yılında iktidara gelmesinden bu yana yeniden yükselişte.

Putin, yeni Ukrayna savaşını, devletin ekonominin önemli stratejik sektörleri üzerindeki kontrolünü daha da sağlamlaştırmak ve emperyalist konsolidasyonunu ilerletmek için kullandı. Savaş ekonomisinin dayatılması, hükümetin savaş çabaları için stratejik tekellerin yoğunlaşmasını ilerletmek amacıyla benzeri görülmemiş devlet kaynaklarını ve otoritesini seferber etmesine olanak tanıdı

³⁰ <https://www.washingtonpost.com/world/2022/08/10/russia-ukraine-war-latest-updates/>

³¹ <https://www.posle.media/article/unraveling-russian-state-anxieties>

PUTİN'İN SAVAŞ EKONOMİSİ

Putin, yeni Ukrayna savaşını, devletin ekonomisinin önemli stratejik sektörleri üzerindeki kontrolünü daha da sağlamlaştırmak ve emperyalist konsolidasyonunu ilerletmek için kullandı. Savaş ekonomisinin dayatılması, hükümetin savaş çabaları için stratejik tekellerin yoğunlaşmasını ilerletmek amacıyla benzeri görülmemiş devlet kaynaklarını ve otoritesini seferber etmesine olanak tanıdı — gerektiğinde özel sektörün karar alma sürecini geçersiz kıldı. 2024 tarihli bir rapora göre, “özellikle makine imalat sanayisinin yoğun olduğu bölgeler, askeri teçhizatın kamu alımlarındaki büyük artıştan faydalandı” ve “Rusya’nın Uzak Doğu’daki bazı yoksul bölgeler, Rusya’nın dış ticaretini daha çok Çin’e yönlendirmeye çalışmasıyla ulaşım altyapısı yatırımlarındaki artıştan faydalandı.”³² Aslında, hükümet bütçesinin yaklaşık yüzde 40’ı savaşa harcanıyor.³³ İsveç Barış Araştırmaları Enstitüsü (SIPRI), Rusya’nın 2024 yılındaki toplam askeri harcamalarının GS-YİH’sinin %7,1’ine ulaştığını tahmin ediyor (karşılaştırma için, 2015 yılında bu oran %5,4 idi).³⁴

Ayrıca, daha önce devletin sahip olduğu varlıkların çoğu 1990’larda özelleştirilmiş olsa da

³² GORODNICHENKO, Yuriy, et al. “Savaş Hazırlığında Rus Ekonomisi: Emtia İhracatı ile Finanse Edilen Yeni Bir Gerçeklik,” Ekonomi Politikası Araştırma Merkezi, Mayıs 2024.

³³ <https://theconversation.com/russias-economy-is-now-completely-driven-by-the-war-in-ukraine-it-cannot-afford-to-lose-but-nor-can-it-afford-to-win-221333>

³⁴ COOPER, Julian. “Savaş Halindeki Bir Ülke İçin Bir Başka Bütçe: 2024 ve Sonrası İçin Rusya Federal Bütçesindeki Askeri Harcamalar,” SIPRI Barış ve Güvenlik Üzerine Görüşler, Aralık 2023

Putin Ocak 2023’te savcılara fosil yakıt, askeri-endüstriyel, kimya ve tarımsal üretim gibi tüm stratejik işletmelerin devlet kontrolüne geri döndürülmesini öncelikli görev olarak belirledi. Amaç, Çin modelini takip ederek devletin denetimi altında daha rekabetçi tekeller oluşturmaktır. “Sadece askeri-sanayi kompleksinde, toplam değeri yaklaşık 4 milyar dolar olan 15 stratejik işletmenin Mart 2024’e kadar devlete iade edildiği” hesaplanmaktadır³⁵.

Birçok durumda, bu yeniden kamulaştırmalar 30 yıl önce özelleştirilen varlıkları kapsamaktadır. Çoğu durumda Putin, mahkeme kararıyla varlıkların el konulması yoluyla ilerledi. Diğer durumlarda ise anlaşmalar Kremlin tarafından yapıldı. Wall Street Journal geçen Kasım ayında Putin’in, Gazprom’un yaptırımlar nedeniyle uğradığı kayıpları telafi etmek ve pazarda daha iyi rekabet edebilmek için ülkenin en büyük üç petrol şirketinin “mega birleşmesini” planladığını bildirdi.³⁶ Bu plana göre, devlet destekli Rosneft Oil, Gazprom ve Lukoil’i bünyesine katarak “Suudi Arabistan’ın Aramco’sundan sonra dünyanın en büyük ikinci ham petrol üreticisi olacak ve Exxon Mobil’in üretiminin neredeyse üç katını pompalayacak.”³⁷

Rusya’nın tekelci kapitalizminin iki ana zayıflığı, zayıf finansal sermayesi ve gelişmemiş sanayisi olmaya devam ediyor. Son 30 yılda, katma değeri daha yüksek yerli üretimi geliştirme çabalarına rağmen, Rusya daha dengeli bir sanayileşmeye ulaşamadı. Rusya’nın ekipman ve tüketim malları üretimi çok düşüktür ve onlarca yıldır ithalata bağımlıdır. Ekonomist Michael Roberts, 2023 yılında “madencilik sektörünün brüt sanayi üretiminin yaklaşık yüzde 26’sını oluşturduğu-

³⁵ POZHIDAIEV, Dmitry. “Rusya’nın Batı’dan Kopuşu: Büyük Eşitleyici,” LINKS, 13 Haziran 2024.

³⁶ PARIS, Costas, et al. “Rusya, Petrol Devlerini Mega Üreticiye Birleştirme Planını Araştırıyor,” Wall Street Journal, 4 Kasım 2024.

³⁷ A.g.e.

nu” ve üç sektörün (ham petrol ve doğal gaz çıkarma, kok ve rafine petrol ürünleri imalatı ve temel metal imalatı) toplamın yüzde 40’ından fazlasını oluşturduğunu tahmin etmiştir.³⁸

Geçmişte, otomotiv ve havacılık endüstrisini geliştirme girişimleri sonuç vermedi. Tek ilerleme, bazı tarımsal sanayi sektörlerinin başarılı bir şekilde geliştirilmesi ve bunun sonucunda Rusya’nın belirli ürünlerde gıda ithalatını hızla azaltması ve nükleer enerji üretimine yatırım yapılması oldu. Putin, savaş ekonomisini “mekanik mühendislik, bitmiş metal ürünler (silahlar), bilgisayarlar, optik ve elektronik ve elektrikli ekipmanların imalatını

içeren” ithalat ikamesi sektörlerine yatırım yapmak için kullandı.³⁹ Ancak bu çabalar yeterli görünmemektedir. Savaş ve yaptırımlar imalat sektörüne yönelik iç talebi artırmış olsa da, askeri Keynesçilik tek başına Rusya’nın endüstriyel gelişiminin yapısal dengesizliğini gidermeye veya uzun vadeli verimliliğini artırmaya yetmeyecektir.

Ayrıca, Rusya, dışarıdan sürekli olarak daha fazla destek almadan bu savaş çabasını sonsuza kadar sürdüremez. Rezervleri tükeniyor, Gazprom yeni kayıplar yaşıyor ve ülke, savaş çabaları nedeniyle ciddi bir işgücü sıkıntısı ile karşı karşıya. Toplam 1,5 milyon Rus cepheye sevk edildi ve bir milyondan fazla

İki ülke arasındaki ticaret 2021’den bu yana yüzde 64 arttı ve bu da Putin’in savaş sırasında savaş ekonomisini ayakta tutmasını sağladı. Rusya, petrol ve petrol ürünlerinin yarısını Çin’e ihraç etti ve Çin malları Rusya’nın ithalatının yüzde 38’ini oluşturuyor.

³⁸ <https://thenextrecession.wordpress.com/2024/03/15/russians-vote-for-putin/>

³⁹ <https://thenextrecession.wordpress.com/2025/02/24/russia-ukraine-war-three-years-on/>

Rus ülkeyi terk etti. Rus işverenler, kilit sektörlerde çalışacak 2,5 milyon kişilik bir işgücü açığı olduğunu tahmin ediyor.

Daha da önemlisi, ülkedeki sosyal ve siyasi çelişkiler artıyor. Putin'in saldırısı en az 830.000 Rus'un hayatını kaybetmesine ve yoksulluğun artmasına neden oldu. Yoksulluk sınırının altında yaşayan 13 ila 18 milyon insan var ve gıda fiyatlarında kümülatif enflasyon yüzde 24,6'ya ulaştı.⁴⁰ Rus işçi sınıfı savaştan giderek daha fazla zarar görmektedir ve çeşitli faktörlerin bir araya gelerek Putin'in iktidarında çatlaklar yaratması ihtimal dışı değildir.

RUS EMPERYALİZMİNİN DEĞİŞİMLERİ VE ÇELİŞKİLERİ

Rus emperyalizmi, Batılı rakiplerine kıyasla hala dinamiktir. GSYİH'si 2024 yılında yüzde 3,6 büyüdü; bu oran İngiltere'nin (yüzde 0,6), AB'nin (yüzde 0,9) ve ABD'nin (yüzde 2,8) büyüme oranlarından daha yüksektir ve 2025 yılında yüzde 2,5 büyüme öngörülmektedir.⁴¹ Bunun büyük bir nedeni, Putin'in savaş ekonomisi politikalarını dayatmak için savaşa karşı ortaya çıkan her türlü muhalefeti acımasızca bastırmayı başarmasıdır. Ayrıca, direnme imkânları daha az olan Orta Asya göçmenleri ve ezilen uluslar arasında asker alımını artırmayı da başardı. Rejimi giderek otoriterleştiriyor ve aşırı sağcı güçlerle ittifak kuruyor. İşgalin ilk ayında, Rusya'da 15.000'den fazla savaş karşıtı protestocu tutuklandı ve askeri saldırganlık veya Rus ordusunun savaş suçlarına yönelik her türlü eleştiriyi yasaklayan sansür yasaları getirildi. Bu yasaları ihlal edenler 15 yıla kadar hapis cezasına çarptırılabilir.

Rusya'nın Batı'nın ekonomik ablukası altın-

da ezileceği yönündeki tahminlere rağmen, Rus emperyalizmi, Avrupa'yı etkileyen gaz satışlarından ve Rusya'nın Çin, İran ve diğer ortaklarla yeni ekonomik anlaşmalar geliştirmesinden faydalandı. Ancak 2024 yılında AB, Rusya'dan 7,6 milyar dolar değerinde LNG ithal etmeye devam etti. Bu yıl Ukrayna, Batı'nın yaptırımlarına rağmen Rusya'nın savaşın başlangıcından bu yana çoğunlukla yeni ticari ortaklarına ham petrol satışı yoluyla 847 milyar avro fosil yakıt geliri elde ettiğini hesaplayan bir rapor yayınladı.⁴² Bunun nedeni, Batı'nın yaptırımlarının kasıtlı olarak bazı boşluklar bırakılarak uygulanmasıdır. Örneğin, bazı küçük Rus bankalarının Avrupa ile ticaret yapmak için SWIFT bankacılık sistemini kullanmaya devam etmesine izin verilmesi veya Türkiye, Sırbistan veya Bulgaristan gibi aracı ülkelerin kullanılması, Rusya ile Batılı güçler arasında 500'den fazla sigortasız gemiden oluşan bir "karanlık filo" aracılığıyla ticari alışverişe izin verilmesi gibi. Buna ek olarak, bankaların devlet kontrolü, Rus finans sermayesini yaptırımlardan ve ablukalardan korumayı ve kârlarını artırmayı başarmıştır.

Bir diğer önemli gelişme ise Rusya ile Çin arasındaki ilişkilerin güçlenmesi. İki ülke arasındaki ticaret 2021'den bu yana yüzde 64 arttı ve bu da Putin'in savaş sırasında savaş ekonomisini ayakta tutmasını sağladı. Rusya, petrol ve petrol ürünlerinin yarısını Çin'e ihraç etti ve Çin malları Rusya'nın ithalatının yüzde 38'ini oluşturuyor.⁴³ Özellikle Çin, Rus savaş makinesini ayakta tutan Bilgisayarlı Sayısal Kontrol makinelerinin yüzde 63'ünü sağladı.⁴⁴ Her iki güç de bu alışverişler-

⁴⁰ LYNDALL, Dada. "Yoksulların Lehine Değil: Rosstat'ın Yoksulluk Rakamları ile Nesnel Gerçeklik Karşılaştırması," The Insider, 22 Kasım 2024.

⁴¹ MYKHAILOVA, Kateryna. "Borçlar Artarken Petrol Fiyatları Düşerken Rus Ekonomisi Daha Da Zayıflıyor," Kyiv Post, 15 Şubat 2025.

⁴² https://b4ukraine.org/pdf/B4Ukraine_3Years_Report.pdf

⁴³ PROKOPENKO, Alexandra. "Rusya'nın 'Yuanizasyonunun Sınırları Nelerdir?'," Carnegie Politika, 24 Mayıs 2024.

⁴⁴ https://b4ukraine.org/pdf/B4Ukraine_3Years_Report.pdf

den karşılıklı çıkar sağlasa da, ilişkiler dengesiz ve bazen çelişkili olmaya devam etmektedir. Her iki güç de Orta Asya gibi etki alanları için rekabet etmektedir. Örneğin Çin, Rusya'nın kendi etki alanı olarak gördüğü Orta Asya pazarlarını ele geçirebilmek için 2025 yılında Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolunu inşa etmektedir.⁴⁵

Benzer şekilde, Ukrayna Savaşı, Kremlin'i Orta Doğu'daki ortaklarıyla ilişkilerini sıkılaştırmaya itti, özellikle de sadık müttefiki Esad'ın düşüşünden sonra. Bu darbeye rağmen Putin, Suriye'deki iki askeri üssünü korumayı hedefliyor. Ukrayna ile savaş başladığında İran, Putin'e 2.000'den fazla insansız hava aracı sağladı.⁴⁶ Bu, Rusya'nın yerli insansız hava aracı üretimini artırmak ve hatta İran'ın insansız hava araçlarının üretimini yerelleştirmek için zaman kazanmasını sağladı.⁴⁷ 2025 yılında İran ile Rusya liderliğindeki Avrasya Ekonomik Birliği arasında bir serbest

ticaret anlaşması imzalandı ve her iki ülke de ulusal ödeme sistemlerini entegre etmeye başladı.⁴⁸ Bununla birlikte, Batı'nın yaptırımlarına direnmek için ekonomik ortaklıklar açısından Türkiye ve BAE ile ilişkiler İran ile olan ilişkilerden daha önemlidir.

Ancak en dikkat çekici gerçek, Putin'in askeri olarak Ukrayna direnişini yenilgiye uğratmayı ve beklendiği gibi savaşı çabucak kazanmayı başaramamış olmasıdır. Rusya'daki emekçiler, ülkenin kaynaklarını tüketen ve eşitsizlikleri hızla artıran uzun süreli bir savaşın içine sürüklendi. Rus ordusu, Ukrayna'dan daha fazla insan kaybı ve önemli gerilemeler yaşadı. Cepheye daha fazla asker sağlamak için Kuzey Koreli askerlere başvurmak zorunda kaldı, ancak bu da etkili olmadı. Ancak Ukrayna halkı, hükümetinin defalarca ihanet etmesine rağmen, bu duruma göğüs gerdi ve üç yıldan fazla bir süredir kahramanca direndi. Sınıf mücadelesi, Rus emperyalizminin geleceğini belirleyecek en önemli faktör olmaya devam ediyor. Ekonominin savaş üretimine (militarizasyon) yönelmesi, belirli sanayi kollarında bir canlanma sağlasa da Rus emperyalizminin yapısal dengesizliğini ortadan kaldıramamıştır. Bu kronik istikrarsızlık nedeniyle, Putin iktidarına meydan okuyabilecek Ukrayna veya diğer komşu ülkelere yönelik yeni askeri saldırı ihtimalleri güncelliğini korumaktadır. Öte yandan, Çin ve Rusya arasında daha resmi ve kurumsal bir bloklaşma yaşanması durumunda, küresel güç dengeleri kökten değişebilir.

Bu süreçte, Rus emperyalizmi tarafından ezilen tüm halklarla dayanışma içinde olan bağımsız bir sınıf mücadelesi programı, mutlak bir zorunluluktur. Böyle bir enternasyonalist dayanışma, Rus işçi sınıfının kendi despotik yöneticilerine karşı vereceği mücadeleyi yeniden canlandırmak ve toplumsal bir alternatif inşa etmek açısından kilit bir öneme sahiptir.

⁴⁵ https://english.www.gov.cn/news/202412/27/content_WS676eabb1c6d0868f4e8ee51f.html

⁴⁶ LISTER, Tim. "Araştırma, Rusya'nın Ukrayna'da Kullandığı İran İHA'larının Çalınan Batı Teknolojisiyle Çalıştığını Ortaya Çıkardı," CNN, 28 Nisan 2023.

⁴⁷ SMAGIN, Nikita. "Yeni Rusya-İran Anlaşması, İki Ülke Arasındaki Ortaklığın Sınırlarını Ortaya Koyuyor," Carnegie Politika, 21 Ocak 2025.

⁴⁸ A.g.e.

LENİN'İN EMPERYALİZM TEORİSİ IŞIĞINDA KÜRESEL ÇATIŞMALAR

■ GUSTAVO MACHADO – BREZİLYA

Bir bilimi eleştirmek ve böylece onu ilk kez diyalektik bir açıklamaya uygun hale getirmek ile soyut, hazır bir mantık sistemini uygulamak bambaşka şeylerdir. (*Marx'tan Engels'e mektup, 1 Şubat 1858*)

4 Temmuz 2024'te Astana'da düzenlenen Şanghay İş birliği Örgütü (ŞİÖ) zirvesinde Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Çin lideri Xi Jinping'in de desteğiyle, ABD'nin tek taraflı hegemonyasından arınmış, çok merkezli ve "adil" bir dünya düzeni inşa etme kararlılığını vurguladı.

Benzer bir atmosfer, aynı yılın 23 Ekim tarihinde gerçekleşen BRICS zirvesinde de hâkim oldu.¹ Bu zirvenin sonucunda yayımlanan **Kazan Deklarasyonu**, BM ve IMF gibi kurumların reforme edilmesini savunan, çok kutuplu bir dünya düzeni

¹ Kısaltma, kurucu ülkeler olan Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in yanı sıra 2011'de katılan Güney Afrika'yı ifade ediyor. 1 Ocak 2024'te Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Etiyopya ve İran tam üye olarak bloğa katıldı.

manifestosu niteliğindeydi.²

43 sayfa ve 134 maddeden oluşan deklarasyonun dikkat çekici bir bölümünde şu ifadeler yer alıyordu: “Daha eşitlikçi, adil, demokratik ve dengeli birçok kutuplu dünya düzenine zemin hazırlayabilecek yeni güç merkezlerinin, siyasi karar alma mekanizmalarının ve ekonomik büyüme odaklarının yükselişine tanıklık ediyoruz.”

Ancak, daha “eşitlikçi” ve “demokratik” olma iddiasındaki bu yeni “güç merkezlerine” dayalı düzenin gerçek mahiyeti, ciddi bir soru işaretidir. Bu beyanların, mevcut küresel iktidar yapıları ve toplumsal düzenle nasıl bir uyum içinde olduğu temel bir sorunsal olarak karşımızda durmaktadır.

Bu makalenin amacı, günümüz emperyalizminin tikel ve somut açmazlarını derinlemesine incelemek değildir. Aksine, Kazan Deklarasyonu’nu bir hareket noktası kabul ederek; Lenin’in *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* eserinde tanımladığı emperyalist toplumsal formasyonun, çok sayıda güç merkezinin sürekli uzlaşısına dayalı “çok kutuplu” bir düzenle ne ölçüde bağdaşabileceğini sorguluyoruz. Dahası, böylesi bir yapının gerçekten barışçıl, demokratik ve dengeli bir küresel sistem üretilip üretemeyeceğini tartışmaya açıyoruz

² XVI BRICS Zirvesi – Kazan, Rusya, 22-24 Ekim 2024 – Nihai Bildiri (23 Ekim 2024).
https://www.gov.br/mre/pt-br/canais_atendimento/imprensa/notas-a-imprensa/xvi-cupula-do-brics-2013-kazan-russia-22-a-24-de-outubro-de-2024-declaracao-final

Başlangıç noktası, *Marxism Today* dergisinin bir önceki sayısında yayınladığımız makaledir.³ Kısaltma, kurucu ülkeleri ifade etmektedir: Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin, ayrıca 2011 yılında kabul edilen Güney Afrika. 1 Ocak 2024 tarihinde Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan, Etiyopya ve İran tam üye olarak bloğa katıldı.

O makalede, emperyalizmin devlet politikaları, ülkeler arası askeri operasyonlar vb. ile ifade edilen tekel ve finans sermayesinin politik üst yapısı ile sınırlı olmadığını gösterdik. Emperyalizm, kapitalizmin tarihsel çağımızda aldığı biçimdir. Ama sadece bu da değil. Niteliksel olarak farklı bir üretim biçimini yapılandırmaktan uzak olan emperyalizm, sermayenin kendi iç eğilimlerinin gerçek bir ürünüdür. Kapitalizmin en üst düzeye çıkarılmış halidir.

Bu makalede, Lenin’in işaret ettiği emperyalizmin diğer iki genel özelliğini analiz ediyoruz: dünya pazarını kendi aralarında paylaşan uluslararası birliklerin oluşumu; emperyalist devletler arasında dünyanın toprak olarak bölünmesi. Bunlara geçelim.

DÜNYA PAZARINI ARALARINDA PAYLAŞAN ULUSLARARASI BİRLİKLERİN OLUŞUMU

Lenin’in, emperyalist devletler arasında dünyanın toprak dağılımını

³ MACHADO, G. H. L. “Finans ve Tekelci Sermayenin Üst Yapısı Olarak Emperyalizmin Eleştirisi.” *Marxism Today* – Yeni Seri, cilt 20, s. 51-56, 2024.

Bu makalede, Lenin’in işaret ettiği emperyalizmin diğer iki genel özelliğini analiz ediyoruz: dünya pazarını kendi aralarında paylaşan uluslararası birliklerin oluşumu; emperyalist devletler arasında dünyanın toprak olarak bölünmesi.

ele almadan önce, dünya pazarını kendi aralarında paylaşan kapitalist birlikleri analiz etmesi büyük önem taşımaktadır. Bu sadece bir ayrıntı değildir. Emperyalist dönemde, kapitalist güçler arasındaki çekişme bu birliklere dayanmaktadır. Peki bunlar ne olabilir?

Lenin, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) veya Birleşmiş Milletler (BM) gibi üst yapısal aygıtlara ya da Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi belirli bir dünya düzenini pekiştirmek için oluşturulmuş finansal kurumlara atıfta bulunmaz. Aksine, bugün büyük çokuluslu şirketlere karşılık gelen “karteller, konsorsiyumlar ve tröstler” gibi kapitalist yapıyı oluşturan birlikleri ele alır. Konsantre ve merkezileşerek, “öncelikle iç pazarı kendi aralarında paylaşırlar”. İç pazardan ve sermaye ihracatı yoluyla, bu birlikler dünya pazarına girerler. Lenin daha sonra bu olguyu Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri’ndeki elektrik endüstrisi, Amerika Birleşik Devletleri, Almanya ve İngiltere’deki petrol endüstrisi, uluslararası demir ve demiryolu karteli ve bazı Avrupa ülkelerinde bulunan çelik ve çinko konsorsiyumu gibi örneklerle açıklamaktadır. Bu ve diğer stratejik üretim dalları üzerinde belirli ülkelerdeki sermayenin, bu birlikler aracılığıyla kurduğu hakimiyet, bu hakimiyeti sürdürmek, genişletmek ve kalıcı kılmak amacıyla ilgili devletlerin ve uluslararası üst yapısal aygıtların siyasi ve askeri müdahalesinin gelişiminin temelini oluşturur. Lenin şöyle devam ediyor: “Finans sermayesi çağında,

Lenin, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) veya Birleşmiş Milletler (BM) gibi üst yapısal aygıtlara ya da Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi belirli bir dünya düzenini pekiştirmek için oluşturulmuş finansal kurumlara atıfta bulunmaz. Aksine, bugün büyük çokuluslu şirketlere karşılık gelen “karteller, konsorsiyumlar ve tröstler” gibi kapitalist yapıyı oluşturan birlikleri ele alır.

devlet ve özel tekeller tek bir bütün içinde iç içe geçmiştir ve her ikisi de, pratikte, büyük tekeller arasında dünyanın paylaşımı için yürütülen emperyalist mücadelede farklı hallerden ibarettir.”⁴

Lenin önceki bölümde açıkladığı gibi, “sermayenin ihracına duyulan ihtiyaç, bazı ülkelerde kapitalizmin ‘aşırı olgunlaşmış’ olmasından ve sermayenin ‘karlı’ bir şekilde yatırılabileceği alanların bulunmamasından kaynaklanmaktadır”.⁵ Dolayısıyla, “kapitalistler dünyayı kendi özel kötülüklerinden dolayı bölmüyorlar, ancak ulaştıkları yoğunlaşma düzeyi, kâr elde etmek için bu yolu izlemelerini zorunlu kılıyor; bununla birlikte, dünyayı ‘sermayeye göre’, ‘güce göre’ bölüyorlar: ticari üretim ve kapitalizm sisteminde başka herhangi bir bölünme yöntemi mümkün değildir. Güç ise ekonomik ve politik gelişime bağlı olarak değişir.”⁶

Bu pasajların iki önemli yönü vardır.

Bunlardan ilki, emperyalist dönemi karakterize eden muazzam gizemden sorumlu olan, burada güç ve şiddetin sadece doğrudan biçimiyle — bir ülkenin başka bir ülkeyi işgal etmesi ve savaşlar gibi — değil, aynı zamanda sermaye aracılığıyla dolaylı biçimiyle de ortaya çıktığıdır. Yeni bir şiddet biçimi ile karşı karşıyayız: piyasada eşitler arasında adil, potansiyel olarak dengeli ve çok taraflı

⁴ A.g.e., s. 96.

⁵ A.g.e., s. 86.

⁶ A.g.e., s. 99 (vurgu eklenmiştir).

bir rekabet gibi görünen, sermayeler arasındaki küresel mücadele. Özellikle son yıllarda emperyalizm teorisini küreselleşmeye dönüştüren bu yanılsamadır.⁷ Lenin, bu nedenle, Marx'ın burjuva toplumuna yönelik eleştirisinde ulaştığı ana sonuca sıkı sıkıya bağlı kalır. Kapitalist toplumu oluşturan soyut kategoriler — değer, fiyat, faiz, kâr, rant, sermaye vb. — bir sınıfın diğerini dolaylı ama daha az şiddetli olmayan bir şekilde sürekli olarak mülksüzleştirmesinin ardında gizlenen maskelerdir. Emperyalist dönemin getirdiği özel bir şey, özgür, dengeli ve adil bir süreç kisvesi altında ortaya çıkan bu şiddetli ve çelişkili sürecin dünya düzeyine yükselmesi ve devletleri, orada kullanılan sermayenin koruyucuları olarak birbirlerine düşman etmesidir. Sermaye ihracatının gerçek içeriği, emperyalist ülkelerdeki sermayeler arasında, işçi sınıfı tarafından üretilen küresel artı değer için giderek şiddetlenen çekişmedir.

⁷ Bu bağlamda, Brezilyalı sosyolog ve eski cumhurbaşkanı Fernando Henrique Cardoso, küreselleşmenin ülkeleri merkezi, egemen, sömürücü güçler ve çevresel, boyun eğdirilmiş güçler olarak eski bölünmesinin yerini aldığını savundu. Ona göre, sermaye artık çevreye kayıyor: "Egemenlik var, ancak bu başka türden, başka sonuçları olan ve başka sosyal tabakaların onayladığı bir egemenlik. Ülkeler ve insanlar için daha fazla özgürlük var." Sonuç olarak şöyle diyor: "Sol, küreselleşmeyi anlamadığı için benim hükümetimi eleştiriyor."

CARDOSO, Fernando Henrique. Sosyologun Gözünden Başkan: Fernando Henrique Cardoso'nun Roberto Pompeu de Toledo ile Röportajı. São Paulo: Companhia das Letras, 1998.

Büyük tekelci kapitalist birliklerin temelinde, dünya pazarının bölüşümü için verilen mücadele sadece bir olasılık ya da seçenek değil, bir zorunluluktur. Merkezileşme derecesi o kadar yüksektir ki, kapitalistin elde ettiği tüm artı değeri tüketmesi imkansızdır ve onu tamamen bir üretim dalına ya da yeni bir bölgeye yeniden yatırmak zorunda kalır.

İkinci husus ise, büyük tekelci kapitalist birliklerin temelinde, dünya pazarının bölüşümü için verilen mücadele sadece bir olasılık ya da seçenek değil, bir zorunluluktur. Merkezileşme derecesi o kadar yüksektir ki, kapitalistin elde ettiği tüm artı değeri tüketmesi imkansızdır ve onu tamamen bir üretim dalına ya da yeni bir bölgeye yeniden yatırmak zorunda kalır. Bu birliklerin biriktirdiği sermayenin, menşee ülkelerinin iç pazarını kapattıktan sonra, dünya çapında genişlemekten başka bir çıkışı yoktur. Gerektiğinde, egemenlik altındaki ülkelerin geleneksel sosyal ilişkileri sömürgeci yöntemlerle yok edilir. Ya tipik bir kapitalist iç pazar yaratılır ya da sermaye ihracatı yoluyla mevcut bir pazar ele geçirilir. Bu nedenle, bu genişlemenin karakteri zorunlu olarak savaşçıdır, ancak mutlaka militarize değildir.

Bu süreç, iki zıt yanılsamaya yol açar.

Birincisi, tipik burjuva yazarlarında ve Kautsky dahil olmak üzere dönemin sosyal demokrasisinin büyük bir kısmında görülür. Bu, "uluslararası kartellerin, sermayenin uluslararasılaşmasının en önemli ifadelerinden biri olarak, kapitalizm altında halklar arasında barışın hakim olacağını ummamızı sağladığı" yanılsamasıdır.⁸ Bu, kapitalizmin emperyalist biçimiyle dünyayı daha az çatışmalı, daha barışçıl bir döne-

⁸ LENİN, V. I. Emperyalizm: Kapitalizmin Üst Aşaması. Boitempo: São Paulo, 2021, s. 98.

me, ya da Kazan Deklarasyonu'nun terimleriyle, dengeli ve çok taraflı bir döneme götürebileceği teoridir.

İkinci zıt işaretli yanılısma, emperyalizmi fiilen oluşturan kapitalist içeriği ortadan kaldırarak onu, içsel kötülüklerinden hareketle, emperyalizmin komplo merkezi komitesinde alınan öznel kararlarla tüm dünya pazarını kontrol eden devlet ajanları arasındaki basit bir komploya indirgemektir. Lenin, «dünyanın iki güçlü kartel arasında bölünmesi, elbette, gelişme eşitsizliği, savaşlar, iflaslar vb. sonuçlarında güç dengelerinin değişmesi durumunda yeni bir bölünmeyi dışlamaz»⁹ diye uyarıyor.

Daha önce de belirtildiği gibi, silahlı güç artık kontrol edilemez ve çelişkili bir hareket sergileyen sermaye gücüyle birleşmiştir. Bundan şu sonuç çıkar: “Mücadelenin biçimi, çeşitli, nispeten özel ve geçici nedenlere bağlı olarak değişebilir ve sürekli değişir”, ancak mücadelenin somut biçimi ne olursa olsun — askeri, ekonomik veya siya-

si — “mücadelenin özü, sınıf içeriği, sınıflar var olduğu sürece değişmez”. “Mücadelenin içeriği ve kapitalist gruplar arasındaki ilişkiler sorusunu, bu mücadelenin ve ilişkilerin biçimi sorusuyla (bugün barışçıl, yarın barışçıl değil, ertesi gün yine barışçıl değil) değiştirmek, kendini sofist rolüne indirgemek anlamına gelir.”¹⁰

EMPERYALİST DEVLETLER ARASINDA DÜNYANIN TOPRAK DAĞILIMI

Ancak, tekeller, finans sermayesi, sermaye ihracı ve kapitalist birlikler gibi önceki belirlemelerin her birini geliştirdikten sonra, emperyalist devletler arasında dünyanın paylaşımı ve anlaşmazlığı tartışmak için gerekli temeller atılmış olur. Ne yazık ki, Lenin'i izleyen Marksist geleneğin büyük bir kısmı, sözde değil, fiilen bu ayrıntılı açıklamayı terk etti.

Emperyalizm, emperyalist hükümetlerin ürettiği salt üst yapısal bir politika olarak görülmeye başlandı. Hakim olan, tamamen iradi ve

⁹ A.g.e., s. 94 (vurgu eklenmiştir).

¹⁰ A.g.e., s. 99.

öznel analizlerdir. Çağımızın olguları, “emperyalizmin iradesi”, “emperyalizmin zekası”, “emperyalizm aldatıldı” gibi ifadelerle açıklanmaktadır. Lenin’in kitabının ilk beş bölümünde sunduğu her şey, görünüşe göre, yararsız bir “ekonomik” süslemeden ibaret.

Bu bakış açısıyla, emperyalizm tüm özgün içeriğinden yoksun kalır. Kapitalizmin tüm tarihine ve hatta belki de insanlık tarihinin tamamına uygulanabilir hale gelir. Lenin, “ekonomik-sosyal oluşumlar arasındaki radikal farklılıkları unutan veya arka plana iten ‘genel’ emperyalizm değerlendirmeleri, kaçınılmaz olarak ‘büyük Roma ile Büyük Britanya’yı karşılaştırmak gibi boş banalliklere veya palavra atmaya dönüşür” diye uyarıyordu. Kapitalizmin önceki aşamalarındaki kapitalist sömürge politikası bile, finans sermayesinin sömürge politikasından esasen farklıdır.¹¹

Bu nedenle, emperyalizmi oluşturan egemenlik hiyerarşisinde herhangi bir büyük değişiklik ancak savaş yoluyla gerçekleşebileceği şeklindeki deterministik ve mekanik tez gibi, derinlemesine anti-Leninist birkaç dogma ortaya çıkmıştır. Le-

nin’in *Emperyalizm* kitabını sadece 6. bölümden itibaren ele alan bu yorum, kapitalist güçlerin eylemlerinin temelini, yani tekelci ve finansal birliklerini tamamen ortadan kaldırmaktadır: Dahası, önceki maddede gördüğümüz gibi, emperyalist mücadelenin içeriğini, onun biçimlerinden biri olan doğrudan savaşla karıştırmaktadır. Bu yetersiz ve diyalektik olmayan anlayış, Lenin’in eserinin geri kalanından kopuk bir şekilde alınan şu ifadesine dayanmaktadır: “19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında, dünyanın bölünmesinin zaten ‘tamamlanmış’ olduğu açıkça görülmektedir.”¹²

Lenin’in bu alıntıda “sonuçlandırıldı” terimini — veya diğer çevirilerde “bitirildi”, “tamamlandı” terimlerini — tırnak içine alması anlamlıdır. Bu, emperyalist biçimiyle dünyanın nihai ve kesin bölünmesi meselesi değildir; bu bölünme, ancak bir emperyalist güç ile güce ulaşmak isteyen bir ülke arasındaki doğrudan bir savaşla değiştirilebilir. Alıntının bağlamı son derece açıktır. 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçişte, tüm dünya o dö-

¹¹ A.g.e., s. 106.

¹² A.g.e., s. 106.

nemin emperyalist güçleri tarafından siyasi veya ekonomik olarak kolonileştirilmişti. Bölünme, gezegenin neredeyse tüm bölgelerinin emperyalist biçimiyle kapitalist egemenlik altında olması ve dolayısıyla ana güçlerin “etki alanı” olması anlamında tamamlanmıştı.

Öyle ki, bu alıntıdan önce büyük güçlerin sömürge topraklarını gösteren bir tablo yer almaktadır ve bu tabloda İran, Çin ve Türkiye gibi siyasi olarak özgür ülkeler yarı sömürge olarak sınıflandırılmıştır. Alıntı şöyle devam etmektedir: “Finans sermayesi o kadar büyük bir güçtür ki (...) daha tam bir siyasi bağımsızlığa sahip devletleri bile kendine tabi kılabilir ve aslında tabi kılar.” Doğrudan sömürgeleştirilmiş ülkelerin durumunda bile, Lenin, her şeyi emperyalizmin iradesinden öznel olarak çıkarmak yerine, küçük devletlerin «sömürgelerini, büyük devletler arasında çıkar çatışmaları, sürtüşmeler vb. nedeniyle ganimetin paylaşılması konusunda bir anlaş-

maya varılamaması sayesinde koruduklarını»¹³ açıklamaktadır.

Yukarıda bahsedilen tezi haklı çıkarmak için sıkça kullanılan bir başka Lenin metni daha vardır: *Emperyalizm ve Sosyalizmin Bölünmesi* (Ekim 1916) başlıklı makale¹⁴ Burada “dünyanın toprak bölünmesi (koloniler) sona erdi” yazmaktadır. Görüldüğü gibi, Lenin açıkça sömürge egemenliğine atıfta bulunmaktadır. Hemen öncesinde ise “uluslararası karteller tarafından dünyanın (ekonomik) bölünmesi başladı” diye yazmaktadır. Gördüğümüz gibi, emperyalist döneme geçiş, finans sermayesi ve sermaye ihracatı yoluyla dünyanın ekonomik olarak yeniden bölünmesiyle karakterize edilmektedir. Ve bu anlamda, kapitalist güçler tarafından dünyanın yeniden bölünmesi henüz sonuçlanmamıştır; daha yeni başlamıştır. Önceki maddede alıntıladığımız gibi, bir kez başlayan bu paylaşım, “(kapitalist birliklerin) gelişmişlik eşitsizliği, savaşlar, iflaslar vb.” nedeniyle değiştirilebilir.

Lenin, aşağıda, “tüm dünya pazarını domine eden ve savaş onu yeniden dağıtmadığı sürece ‘dostane’ bir şekilde bölüşen” en büyük 100 uluslararası karteli ele alıyor. Alıntı daha açık olamazdı. Bu karteller dünyayı aralarında “dostane” bir şekilde, yani kendi sermayelerinin gücüyle bölüşüyorlar. Bu çatışmalar ve anlaşmazlıklar doğrudan bir savaşa yol açmayıp, böylece başka bir yeniden dağıtım zorlamadıkça durum böyle olacaktır. Bu alıntıda, ya da başka herhangi bir alıntıda, geçmişte bu yeniden dağıtımın “dostane” olduğunu ve gelecekte bunun ancak savaş olabileceğini gösteren hiçbir şey yoktur.

Görüldüğü gibi Lenin, emperyalist kapitalizm içindeki değişikliklerin hangi somut biçimde gerçekleşeceğine dair deterministik bir yargıya

¹³ A.g.e., s. 107.

¹⁴ LENİN, V. I. *Emperyalizm ve Sosyalizmdeki Bölünme*. 1916.

<https://www.marxists.org/portugues/lenin/1916/10/imperialismo.htm>

varmamaktadır. Açık olan şey, sermayenin dengeli bir şekilde varlığını sürdürmek için sonsuz bir genişlemeden başka bir çıkış yolu olmadığı ve bunun da kaçınılmaz olarak büyük güçler arasında bir dünya çatışmasına yol açacağıdır. “Bu nedenle finans sermayesinin ekonomik alanını ve hatta genel olarak alanını genişletme eğilimi kaçınılmazdır.”¹⁵

Bu şiddetli mücadele, finans sermayesi tarafından yönetilen kapitalist tekeller arasındaki rekabetle karakterize edilir. Bu tekeller, doğası gereği parazit bir yapıya sahiptir ve sonsuz genişleme, varlıklarının olmazsa olmaz bir koşuludur. Bu durum, güç dengesi oluşmasını imkansız kılar. Burada çok taraflılık veya eşitlik için yer yoktur. Burada uzlaşma ve çok taraflı anlaşmaların mümkün olmadığı, ancak boyun eğme ve hakimiyetin olduğu bir ortam vardır. Bu da, hakim bir ülkenin, piyasa ve finans sermayesinin olağan işleyişiyle kontrol altına alınamayacak bir çerçevede konumunun tehdit altında olduğunu gördüğü ölçüde, doğrudan savaşın giderek daha yakın bir olasılık haline gelmesine neden olmaktadır.

Bu temelde, özerk bir biçimde değil, “finans sermayesi temelinde” bir “ekonomi dışı üst yapı” ortaya çıkar. Dolayısıyla, “siyasi ve ideolojik yapısı, sömürgeci fetih eğilimini yoğunlaştırır. ‘Finans sermayesi

özgürlük değil, hakimiyet ister’.”¹⁶ Ekonomi dışı eylemler, sözde ekonomik ilişkiler herhangi bir denge ve çok taraflılığı imkansız kıldığı için büyük önem kazanır.

Birçok durumda, doğrudan bir savaş kaçınılmaz hale gelebilir — ancak bu, önceden tüm tarihsel bağlamlara dayatılan soyut bir teorik cümle ile değil. Emperyalist toplumsal ilişkiler içinde ülkeler arasındaki bu kalıcı anlaşmazlığın boyutu, sınırları, olasılıkları ve biçimleri, somut ve spesifik tarihsel durumların analizi dışında belirtilemez.

LENİN’İN EMPERYALİZMİ AÇIKLAMA YÖNTEMİ (DİYALEKTİK)

Bu makalede ve Giriş bölümünde bahsedilen diğer makalede sunulan bilgiler ışığında, Lenin’in *Emperyalizm* kitabının, özellikle ilk yedi bölümünde, açıkça tanımlanmış bir diyalektik anlatım tarzına sahip olduğu açıktır, zira son üç bölüm polemik niteliğindedir. Bununla demek istediğimiz, ilk yedi bölümün keyfi bir şekilde sıralanıp yan yana getirilmediği. Her biri, sonraki bölümler için etkili bir varsayım ve gerekli bir koşul oluşturmaktadır. Önemli olan, ilk bölümlerin sonraki bölümlerden daha ilgili olduğu gibi, önem açısından bir sıralama olmadığıdır. Hepsi eşit derecede önemlidir. Ancak, her biri, daha önce ortaya konulan içeriği dikkate almadan anlaşılabilir ve belirlenemez ve bir bütün olarak, bölünmez bir bütün-

Lenin, emperyalist kapitalizm içindeki değişikliklerin hangi somut biçimde gerçekleşeceğine dair deterministik bir yargıya varmamaktadır. Açık olan şey, sermayenin dengeli bir şekilde varlığını sürdürmek için sonsuz bir genişlemeden başka bir çıkış yolu olmadığı ve bunun da kaçınılmaz olarak büyük güçler arasında bir dünya çatışmasına yol açacağıdır

¹⁵ A.g.e., s. 109.

¹⁶ A.g.e., s. 110.

Lenin'in
Emperyalizm
Üzerine
Defterler'de,
Marx'ın Kapital'de
yaptığı gibi,
“maddenin
yaşamını ideal bir
şekilde yansıtmak”
için uygun bir
açıklama biçimi
bulmak için yoğun
bir çaba sarf
etmesi tesadüf
değildir.

lük oluştururlar.

Sergi, tekellerin oluşumundan başlar, çünkü “emperyalizmin en derin ekonomik temeli tekeldir”¹⁷ ve kapitalist birikim süreci genel olarak bu yöne doğru ilerler. Tekeller (1. bölüm), özellikle de bankalar aracılığıyla para sermayesinin tekeli (2. bölüm) sayesinde, büyük sermayenin doğrudan faaliyetlerinden koparak finans sermayesine dönüşmesinin temelleri atılır (3. bölüm). Endüstriyel, ticari vb. tüm büyük sermaye bankacılık niteliği kazandıkça, sermaye ihracatı yoluyla dünya çapında genişlemesinin temelleri atılır (bölüm 4). Bununla birlikte, kapitalist üretim biçiminin yapısı, finans kapitalistlerinin birleşmeleri yoluyla hiyerarşik olarak düzenlenir ve bunlar aracılığıyla küresel artı değeri paylaşırlar (bölüm 5). Bu temelde, siyasi ve üst yapısal alanda, büyük kapitalist devletler tarafından dünyanın paylaşımı ve paylaşım mücadelesi gerçekleşir (6. bölüm). Ortaya konulan tüm bu unsurlar, emperyalizmi kapitalist gelişimin kendine özgü ve belirli bir aşaması olarak tanımlar (7. bölüm).

Lenin'in *Emperyalizm Üzerine Defterler'de*, Marx'ın *Kapital'de* yaptığı gibi, “maddenin yaşamını ideal bir şekilde yansıtmak” için uygun bir açıklama biçimi bulmak için yoğun bir çaba sarf etmesi tesadüf değildir. Başka bir deyişle, söz konusu nesneyi tüm iç bağlantıları ve belirleyicileriyle teorik olarak ortaya koymak için, kitapta yer alan tüm analitik

materyali uygun bir şekilde ifade etmeye çalışır. Bu el yazmasında Lenin, içeriği 25 maddeye bölerek ayrıntılı bir taslak sunar.¹⁸ Ardından, kitabın bölümleri için altı farklı taslak vardır. Bugün bildiğimiz düzen, altıncı taslakta şekillenir ve burada tam olarak mevcut düzeni görürüz.¹⁹

Bu bir ayrıntı değildir. Emperyalizmin herhangi bir yorumu, onu oluşturan her bir anın birbiriyle olan ilişkisini dikkate almalıdır. Emperyalizmi, tekellerin oluşumundan büyük güçlerin dünyayı paylaşmasına kadar uzanan tüm aşamaları bir araya getirerek, kapitalizmin belirli bir aşaması olarak anlamak mümkündür.

ÇOK KUTUPLU EMPERYALİZMİN İMKÂNSIZLIĞI

Yukarıdakilere dayanarak, Kazan Deklarasyonu tam anlamını kazanmaktadır. İlk olarak, Çin'in emperyalist yükselişini ifade etmektedir. Çin ekonomisi, ülkede kapitalizmin yeniden kurulmasıyla oluşturulan büyük tekellerden çoktan çıkmıştır. Bugün, ILAESE'nin dünyanın en büyük 500 kapitalist kuruluşu üzerinde yaptığı bir araştırmanın²⁰

¹⁸ LENİN, V. I. Toplu Eserler: Emperyalizm Üzerine Notlar. Moskova: Progress Publishers, cilt 28, 1986, s. 225-236.

¹⁹ A.g.e., s. 236-240.

²⁰ <https://litci.org/pt/2025/01/21/uma-analise-do-situacao-mundial-do-capitalismo-neste-seculo-a-partir-das-suas-maiores-empresas> “Bu Yüzyılda Kapitalizmin Küresel Durumunun En Büyük Şirketlerine Dayalı Analizi” (21 Ocak 2025).

¹⁷ A.g.e., s. 125.

gösterdiği gibi, Çin ekonomisi Japonya'nın üç katı, Almanya'nın dört katı sermayeyi elinde bulundurmakta ve son 15 yılda, dünyanın geri kalanında sermaye birikimi sürecinin durgunlaştığı bir dönemde, neredeyse %500'lük bir büyüme kaydetmiştir. Bu verilerin yalnızca Çinli şirketlere, çoğunlukla devlet şirketlerine, karma devlet sermayeli şirketlere veya Şanghay, Pekin ve Shenzhen borsalarında işlem gören özel açık sermayeli şirketlere ait olduğu unutulmamalıdır.

Ayrıca, bu sermaye giderek daha fazla ihraç edilmektedir. Çin Ticaret Bakanlığı'na göre, 2023 yılında Çin'in dünyadaki yatırımları %11,4 artarak 130 milyar dolara ulaşmıştır. OECD verileri Pekin'in açıkladığı verilerden farklıdır ve aynı yıl Çin'in dünyadaki yatırımlarında %12'lik bir düşüş olduğunu göstermektedir. Buna rağmen, OECD'nin kendi verilerine göre, Çin 2023 yılında ABD'nin ardından, Almanya ve Japonya'nın önünde, dünyanın en büyük ikinci sermaye ihracatçısı olmuştur.

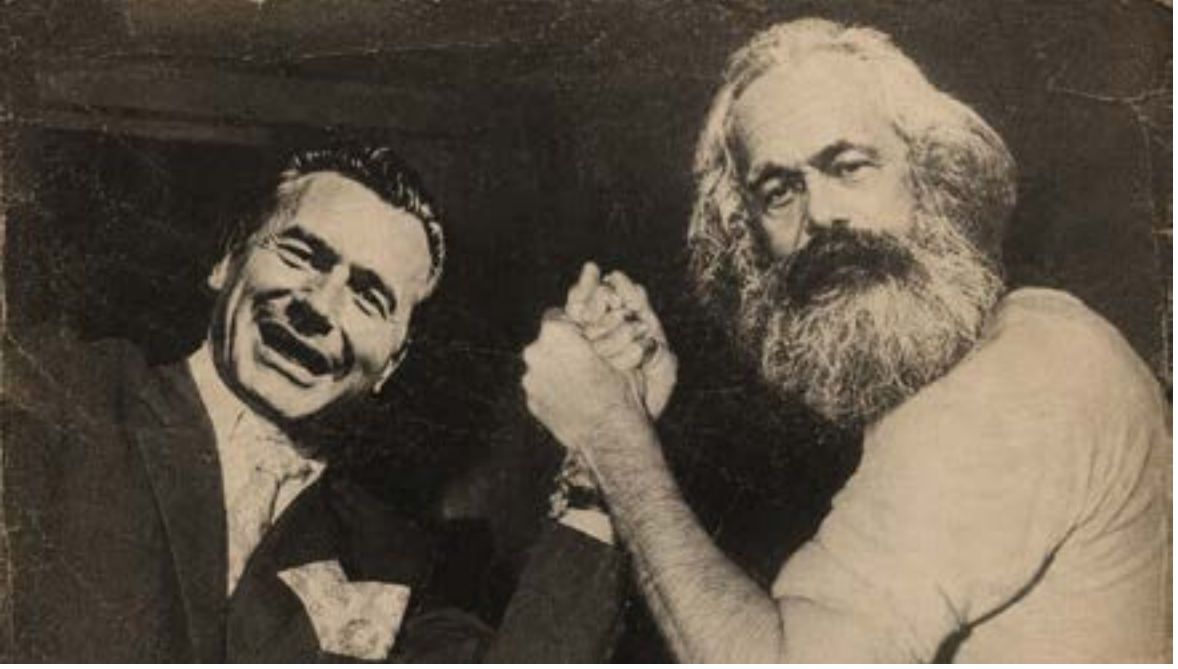
Çin devleti, bu temelde ve bu yeni güç dengesi aracılığıyla, yeni uluslararası siyasi mekanizmalar (ŞİÖ gibi) oluşturmaya ve mevcut olanları (BRICS gibi) araçsallaştırmaya çalışmakta ve mevcut kurumları reform etmeye ihtiyaç duymaktadır. Ancak Çin'in emperyalist bir güç olarak ortaya çıkışı, ABD, Avrupa ve Japonya'nın sermayelerinin dünyanın büyük bir bölümünü derinlemesine ve genişlemiş bir şekilde kapsadığı

tarihsel olarak yeni bir bağlamda gerçekleşmektedir. Bu durum, ticaret savaşı, gümrük vergisi savaşı, tek taraflı anlaşmalar ve elbette hiçbir şekilde göz ardı edilemeyecek doğrudan savaş gibi her türlü uluslararası çatışmanın damgasını vurduğu tarihi bir dönemi başlatmaktadır. Aksine, yakın gelecekte bu ihtimal giderek artmaktadır. Emperyalizmin doğası gereği imkânsız olan şey, uzlaşma, anlaşma ve çok kutuplu bir dünyadır, özellikle de Çin'in iç pazarının büyüklüğü ve devlet aracılığıyla işletmelerinin merkezileştirilmesi açısından sahip olduğu rekabet avantajları göz önüne alındığında.

Bu tür tartışmaların ortasında, 20. yüzyılın başında burjuva iktisatçıların yaptığı gibi, Çinli yöneticiler de kendi topraklarında bulunan devlet ya da özel sermayenin özel çıkarlarını savunmak için yeni çok kutuplu ve eşitlikçi bir dünya düzeni gibi ikiyüzlü bir söylemi benimsiyorlar.

Çin'in emperyalist bir güç olarak ortaya çıkışı... yeni bir bağlamda gerçekleşmektedir. Bu durum, ticaret savaşı, gümrük vergisi savaşı, tek taraflı anlaşmalar ve elbette hiçbir şekilde göz ardı edilemeyecek doğrudan savaş gibi her türlü uluslararası çatışmanın damgasını vurduğu tarihi bir dönemi başlatmaktadır.

SOSYAL SINIFLAR VE SINIF MÜCADELESİ

■ GUSTAVO LÓPEZ MACHADO – BREZİLYA

Sosyal sınıflar ve aralarındaki mücadele, Marx'ın düşüncesinin ve Marksist geleceğin en iyi örneklerinin merkezinde yer aldığına şüphe yoktur. Ancak, bu temel kavramlar uzun süredir soyut ve bilimsel olmayan bir şekilde ele alınmaktadır. Yani, idealist ve dogmatik bir şekilde.

Önce Alman sosyal demokrasisinde, daha sonra da Stalinizm altında baskın hale gelen formülasyonlarda, sosyal sınıflar dogmatik ve a priori bir ilkeye, yani aksiyoma dönüştürülmüştür. Bu ne anlama gelir? Belirli bir sosyal gerçekliği anlamak için, daha fazla uğraşmaya gerek kalmadan, sosyal sınıfları doğrudan ele almak yeterlidir ve tüm cevaplar neredeyse sihirli bir şekilde karşımıza çıkar.

Böylece, burjuva akımların kendi dogmaları

varken -örneğin, bireylere bencillik, iyilik, kötülük veya rasyonelliği optimize etme gibi içsel özellikler atfeden doğa durumu fikri; hatta tüm insan toplumlarını yöneten sabit bir mantık kavramı-, bu görüşe göre, Marksizm'in de kendi dogması vardır: sosyal sınıflar ve aralarındaki mücadele. Özellikle sınıf mücadelesi, tüm toplumun temellerini tek seferde anlamamızı sağlayacak bir tür sezgisel yöntem (veya kestirme yol) olacaktır. Bu şekilde anlaşıldığında, sınıf mücadelesi, diğer her şeyin tesadüfi karakterine zıt bir tür öz, sahteye zıt gerçek olarak ele alınır. Bu, tüm kaba Marksizmin filozof taşı, açıl sesame, Deus ex machina'sıdır.

Göreceğimiz gibi, bu anlayışın en büyük sorunu - aslında maddi gerçeklikten değil, bu gerçekliğe dogmatik olarak dayatılan bir kavramdan

yola çıktığı için hiç de maddi olmayan bir sorun - hem teorik açıdan hem de pratik müdahale açısından etkisiz olmasıdır. Olgular, toplumun tüm aktörleri tarafından kabul edilmeyen ve evrensel olarak algılanmayan varsayımlara dayanılarak açıklanır. Sınıf mücadelesi, insanların sömürüyle damgalanmış bir toplumda varlıklarını sürdürdükleri maddi koşulların ve sosyal ilişkilerin bir sentezi olmak yerine, hiçbir şeyi açıklamadan her şeyi tek bir hamlede açıklayan statik ve boş bir kavram haline gelir.

Bu konuyu ilerletmek için, öncelikle Marksist anlamda sosyal sınıfın ne olduğunu sorunlaştırmalı ve ardından, sınıf mücadelesinin, özellikle kapitalist toplum olmak üzere, sosyal sınıfların varlığıyla damgalanmış toplumların temeli ve ilkesi olarak hangi anlamda değerlendirilebileceğini belirtmeliyiz.

SOSYAL SINIF NEDİR?

Yaygın bir tanım, sosyal sınıfların mülkiyet ilişkileriyle tanımlandığıdır. Egemen sınıf, egemen olmayan sınıfa karşıt olarak, üretim araçlarının özel sahibi sınıfıdır. Bu tanım, tam anlamıyla yanlış değildir, ancak sorunu tam olarak anlamak için yetersizdir.

Kapitalist burjuvazinin tarihsel olarak üretim araçlarının tek sahibi olmadığını belirtmek yeterlidir. Tarih boyunca var olan tüm egemen sosyal sınıflar, örneğin soylular veya köle sahipleri, üretim araçlarının yasal sahibiydiler. Bununla birlikte,

farklı özelliklere ve farklı iç dinamiklere sahip farklı toplum biçimlerinden bahsediyoruz. Bu nedenle, bir sosyal sınıfın ne olduğunu anlamak için yasal mülkiyet ilişkilerine atıfta bulunmak yeterli değildir. Sosyal ilişkileri analiz etmek gerekir ve bu ilişkiler içinde yasal alan sadece yapbozun bir parçasıdır.

Bunun nedeni, sosyal sınıfların, Marx ya da başka biri tarafından, yaşadığımız gerçekliği öznel olarak düzenlemek için yaratılmış bir kavram olmamasıdır. Sosyal sınıflar, insanlar arasındaki ilişkilerde maddi olarak var olan gerçek sosyal süreçlere karşılık gelir ve bu nedenle, her toplum biçimine özgü nitelikleri ifade eder. Bu bakış açısıyla, sınıflar, üyelerinin üretici güçlerin sahiplenilmesi sosyal süreci içinde işgal ettikleri sosyal konuma göre belirlenir.

Bu soyut tanım, ancak belirli bir somut toplum biçimini, ona karşılık gelen sosyal sınıflarla birlikte analiz ettiğimizde şekillenebilir. Bariz nedenlerden ötürü, her şeyden önce, içinde yaşadığımız toplum, yani kapitalist toplumla ilgileniyoruz. Şimdi ona geçelim.

BURJUVAZİ VE PROLETARYA: KAPİTALİST TOPLUMUN TEMEL SOSYAL SINIFLARI

Kapitalist toplumda egemen sınıf burjuvazi, yani kapitalistlerdir. Onlar sadece üretim araçlarının sahipleri değil, aynı zamanda bu üretim araçlarını çevreleyen her şeyin de

Sosyal sınıflar, insanlar arasındaki ilişkilerde maddi olarak var olan gerçek sosyal süreçlere karşılık gelir ve bu nedenle, her toplum biçimine özgü nitelikleri ifade eder. Bu bakış açısıyla, sınıflar, üyelerinin üretici güçlerin sahiplenilmesi sosyal süreci içinde işgal ettikleri sosyal konuma göre belirlenir

sermaye biçiminde sahipleridir. Sermaye, önceki egemenlik biçimlerine kıyasla en az iki önemli özelliğe sahiptir. Birincisi, sermaye her zaman kendi değerinin sonsuz genişlemesini amaçlayarak hareket eder ve kapitalistler bunu kendilerinin bir uzantısı olarak görürler. Burada konu, tüm bunların arkasındaki itici güç, sermayenin kendisidir. İkincisi, sermaye, insan toplumunda açıkça bu şekilde görünmeyen ilk egemenlik biçimidir: kölelik ve serflikte olduğu gibi doğrudan zorlama yoktur. Ekonomik faaliyetlerin bütünü ele aldığımızda, dolaylı olarak, piyasa aracılığıyla, işçi sınıfının geçmişte var olan diğer boyun eğdirilmiş sınıflar kadar egemenlik altında olduğunu görürüz.

Böylece, **satacak** hiçbir **şeyi** olmayan, sadece çalışmak veya belirli bir faaliyeti gerçekleştirmek için özel kapasitelerine sahip olan, mülksüzleştirilmiş bir kitle ortaya çıkar. Bu satış yoluyla işçiler asla sermayeye sahip olmazlar, sadece tüketim için gelir olarak paraya sahip olurlar. Hayatta kalmak için paralarını harcamak zorundadırlar. Sonra tekrar tekrar çalışmaya gitmek zorundadırlar.

Böylece toplum, sadece iki temel sosyal sınıfa bölünmekle kalmaz, aynı zamanda kural olarak, aynı sınıflara ait olan aynı bireyleri yeniden üretir. Her sürecin sonunda, işçi, kendisinden başka satacak hiçbir şeyi kalmayan bir birey olarak yerini kaybeder ve sermaye, kapital-

istin mülkiyeti olarak yenilenerek büyümeye devam eder.

Kapitalist toplumun sosyal sınıflara bölünmesi, bireylerin kendileri hakkında ne düşündükleri ve söylediklerinden ve yaşadıkları toplum hakkında ne düşündükleri ve söylediklerinden bağımsızdır, işçi ve kapitalist sınıfı oluşturan bireylerin bunun farkında olup olmadıklarına bakılmaksızın. Toplum basitçe bu şekilde işler: her gün işçi sınıfının ürettiği artığı elinde tutan kapitalistlerin mülkiyeti altında, sermayenin soyut birikiminin sonsuz süreci tarafından yönetilir.

Bu yönüyle, **sınıfın kendi içindeki yapısı** ortaya çıkar. Bireyler, üretici güçlerin sahiplenilmesi sürecinde işgal ettikleri konum nedeniyle bir sosyal sınıfa aittirler. Ancak, işçi sınıfının kapitalist boyunduruktan kurtulması için, kapitalist toplumun sosyal sınıflara ayrışmasını basitçe tanımlamak yetersizdir. Kapitalist toplumun tüm fenomenlerinin, en soyut ve sıradan olanların bile, arkasında sınıfların nasıl iz bıraktığını göstermek gerekir. Bu nedenle, Marx'ın en önemli eseri olan Kapital'de, sosyal sınıflar başlangıç noktası değil, sonuçtur. Toplumun temel ilkesi dogmatik olarak doğru kabul edilmez, teorik ve pratik olarak kanıtlanmalıdır.

SINIFIN KENDİSİ VE KENDİSİ İÇİN

Daha önce de söylediğimiz gibi, Marksist hareketin aradığı dönüşüm, insanlığın kapitalizmin kendi çelişkileriyle dolu uçurumdan kur-

Kapitalist
toplumun
sosyal sınıflara
bölünmesi,
bireylerin kendileri
hakkında ne
düşündükleri ve
söylediklerinden
ve yaşadıkları
toplum hakkında
ne düşündükleri ve
söylediklerinden
bağımsızdır.

tulması için tarihsel olarak gereklidir. Böyle bir dönüşüm, bireylerin kendilerini bir sosyal sınıf olarak tanımalarını ve harekete geçmelerini gerektirir: onlar kendileri için bir sınıf, yani sürecin özneleri olmalıydılar. Marx, Alman İdeolojisi'nde "Ayrı bireyler, ancak başka bir sınıfa karşı ortak bir mücadele yürütmek zorunda oldukları ölçüde bir sınıf oluştururlar; aksi takdirde, rakipler olarak birbirlerine düşmanca davranırlar" diye açıklar.¹

Sorun şu ki, rekabet içindeki kapitalist piyasada, yalnızca izole bireyler vardır: alıcılar ve satıcılar. İşyerinde bile, teknik olarak birbirinden farklı düzinelerce sektör ve bu sektörlerdeki işçilerin, yerine getirdikleri işlevlere göre daha da

büyük bir parçalanma vardır. Bir bireyin, yalnızca bir sosyal sınıfın üyesi olarak değil, aynı zamanda bu sınıf adına mücadele eden bir savaşçı olarak kimliği de toplumsal olarak inşa edilir. Sendikal hareket ve talepler bile - piyasanın teşvik ettiği salt bireysel çıkarların ötesinde kolektif bir dayanışma bilinci yaratmada önemli olsalar da - kapitalist sistemin kendisine meydan okumak için hiçbir şekilde yeterli değildir. Bu, tarihsel temelli bir programa dayanan bilinçli bir müdahaleyi gerektirir. Bu nedenle, Marksist teori sadec 'a görüşlerinin adil veya nesnel olarak doğru olduğunu göstermeyi ummakla kalmaz, gerçeğe müdahale etmeyi, onu dönüştürmeyi, devrimci bir değişim yaratmayı amaçlar.

Marksist geleneği ve programını, geçmişte var olan ve halen var olan diğer tüm sosyalist, hümanist veya eşitlikçi akımlardan ayıran şey, "işçi sınıfının kurtuluşunun işçi sınıfı tarafından kazanılması gerektiği" ilkesidir. Bu basit bir ayrıntı

¹ MARX, K. Alman İdeolojisi. Bölüm I Feuerbach. Materyalist ve İdealist Bakış Açısının Karşıtlığı. Bölüm D. Proleterler ve Komünistler, Marksist İnternet Arşivi üzerinden erişildi <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1845/german-ideology/ch01d.htm>

değildir. Bundan, görevlerin ve ihtiyaçların bilincinde olan bireyler tarafından yürütülen Marksist müdahale programının, bu bireyler tarafından diğerlerinin yararına uygulanacak bir dizi toplum sorunu çözümü olmadığı sonucu çıkar.

Burada, işçilerin eylemlerini temsilcileri ve sözcüleri ile ikame etmek mümkün değildir. Gerçekleştirilen tüm eylemler, işçilerin kendilerini içinde buldukları sosyal konumu, sosyal olarak belirlenen sınırları fark etmelerini ve bu şekilde, bu sosyal örgütlenme biçimini devrimci bir şekilde değiştirmek amacıyla sosyal sınıflar olarak hareket etmelerini amaçlamaktadır.

Kapitalist toplumun teorik ve tarihsel incelemesinde, Marksist hareketin bu sınıfın kendi için nasıl olabileceğini, sosyal konumunun ve ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli görevlerin farkına varmasını nasıl sağlayabileceğini de belirlediği açıktır.

Bu farkındalığı ve ardından gelen eylemi mümkün kılan birçok unsur vardır. Bunlardan başlıcalarını sayalım: üretim sürecinin kendisi tarafından birleştirilen, eğitilen ve örgütlenen işçi kitlesinin yoğunlaşması; bu kitlenin bir araya gelip örgütlenme imkânının resmi olarak var olması; hem her bir üretim biriminde hem de ulu-

sal düzeyde emek gücünün satış fiyatını, süresini ve koşullarını belirlemek için iki sınıf arasında kaçınılmaz olarak yaşanan mücadele.

Ancak asıl sonuçlar sermayenin kendisinin ortaya koyduğu sonuçlardır: kaçınılmaz dönemsel krizler, servetin sınırsız birikimi ile paralel olarak işçi kitlelerinin yoksullaşması eğilimi, sermayenin giderek daha fazla yoğunlaşıp merkezileşme eğilimi, sahiplerini parazit karakterleri açıkça ortaya çıkan salt finansal aristokratlara dönüştürmesi vb.

Ancak, tüm bu koşullar, işçi sınıfının tarihsel olarak böyle bir rol üstlenmeye ve kapitalizmi yıkmak için devrimci bir çabaya katılmaya önceden belirlenmiş olduğu anlamına gelmez. Bu rol, ne büyük H ile yazılan Tarih ne de evrensel akıl tarafından işçi sınıfına atfedilir, bu terimler ne anlama gelirse gelsin.

İşçi sınıfı, soyut olarak devrimci bir özne değildir. Devrimcilerin rolü, belirli bir sosyal sınıfa ait olduklarını ve kendilerini özgürleştirmek için karşı karşıya oldukları zorlukların farkına varmalarını sağlayacak şekilde hareket etmektir.

Kapitalizmin kendine özgü özelliklerine bağlı olarak, bu görev kolay değildir. Kapitalist toplum, işçilerde örgütlenme ve mücadele ihtiyacı-

nı sürekli olarak üreten eğilimler ve koşullar yaratmasına rağmen, bu süreçten sosyalist bir sonuç çıkacağı önceden belirlenmiş değildir. Dahası, işçileri mücadeleye iten çelişkilerin yanı sıra, kapitalizm bu görevi daha da zorlaştıran sayısız engel de yaratmaktadır.

İşçiler, işyerinde daha iyi koşullar için mücadele etmeleri gerektiğinde bunu fark ederler, ancak piyasaya baktığımızda, sanki herkes -kapitalistler de işçiler de- aynı haklara ve yükümlülüklere tabi, özgür ve eşit mülk sahipleriymiş gibi sunulur. Buradaki egemenlik bağları, serflik ve köleliğin damgasını vurduğu toplumlardaki gibi doğrudan değildir.

Egemenlik, herkesin sahip olabileceği sermayenin mülkiyeti yoluyla sağlanır. Para, tüm toplumsal ilişkileri aracılık etmekle kalmaz, bireylerin eylemlerinden bağımsız bir özerklik duygusu da taşır. Zenginliğin üretimi ile onun sahiplenilmesi arasındaki bağlantılar artık doğrudan ve apaçık değildir.

Ücretler emeğin bedeli, faiz sermayenin bedeli, kâr kapitalistin sahip olduğu üretim araçlarının kullanımı için ödenen bedel, kira ise gayrimenkulün kullanımı için ödenen bedel gibi görünmektedir. Bunlar, sermayenin hareketinin kendisinin ürettiği tek taraflı yanılsamalarıdır. Tipik olarak, kapitalist ideolojiler, özellikle de liberal olanlar, desteklenir.

Ama hepsi bu kadar değil. Sınıfın kendisi, işlevleri, eylemleri ve özellikleri ile, sömürülen ve mahvolmuş

bireylerden oluşan tek bir grubun homojenliği içinde görünmez. Birkaç unsur, sınıfı bir bütün olarak parçalayıp bölerek, sınıfın bu şekilde tanınmasını engeller. Marksist hareketin ilk on yıllarında, Marx ve Engels'in Uluslararası İşçi Birliği'ndeki çalışmaları veya Lenin'in Bolşevik Partisi'ndeki çalışmalarıyla, bu tür zorluklar yaygın olarak biliniyor ve inceleniyordu.

Tüm açıklamalar, sınıf birliğinin soyut bir başlangıç noktası değil, yıllar hatta on yıllar süren çalışmanın bir sonucu olduğu anlamında yapılmıştır. Bu yazarlar hiçbir zaman işçi sınıfına yönelik soyut bir kült yaratmaya çalışmamış, sınıfı parçalayan her şeyle içten mücadele ederek sınıfın bir özne olarak tanınmasını ve eyleme geçmesini mümkün kılmaya çalışmışlardır.

Asıl sorun, Giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi, sözde Marksist gruplar arasında bile egemen olan yaklaşımın, sosyal sınıfı soyut ve modern bir kavram haline getirmesidir. Tarihsel bir zorunluluktan dolayı, başından beri eylemde olan, belirlenmiş bir kahraman. Eylemde bir özne haline gelmeye ihtiyaç duymayan, aksine başından beri metafizik olarak öyle olan bir grup birey. Bu yorumun iki sonucu oldu.

Bunlardan ilki, sınıf zaten tanım gereği devrimci bir özne, bir tür Tarih sözcüsü ise, sadece bir hükümette temsil edilebilir (burjuva demokrasisinin istediği gibi) değil, tüm sınıf adına hareket eden bir grup zeki birey tarafından da ikame edi-

Marksizme tepki olarak bu tür bir düşünce biçimi, postmodern kavramları ortaya çıkarmıştır. Bu kavramlar, haklı olarak, sözde Avrupalı, beyaz, Hıristiyan ve Batılı Homo economicus'un yüceltilmesinin ardından, modern burjuva kavramlarının bir başka versiyonu olarak hakim hale gelen «Marksizm»i kınamaktadır.

lebilir. Bu şekilde anlaşıldığında, sınıf, diğer her şeyin aleyhine “en önemli” olarak kabul edilen bir kategoridir. Bu, modern ik ve otoriter anlamda bir özne olurdu, tıpkı kör ve içgüdüsel hareketiyle sermayenin kendisi gibi. Düşünce tarafından idealist bir şekilde yaratılan ve tüm tarihin üstüne yükseltlen ve bu otorite altında, sınıfın bu idealine doğrudan uymayan tüm özellikleri, her şeyi inkar eden, bulanıklaştıran ve silen bir özne.

Marksizme tepki olarak bu tür bir düşünce biçimi, postmodern kavramları ortaya çıkarmıştır. Bu kavramlar, haklı olarak, sözde Avrupalı, beyaz, Hristiyan ve Batılı Homo economicus’un yüceltilmesinin ardından, modern burjuva kavramlarının bir başka versiyonu olarak hakim hale gelen «Marksizm»i kınamaktadır. Her şeyi aynı bilinç biçiminde homojen bir şekilde birleştirebilecek ve sentezleyebilecek genel bir özne. Bu anlamda, doğrudan ekonomik veya yapısal olarak değerlendirilmeyen her şey -sağlık, eğitim ve emek- halının altına süpürülür. Bu modern Marksizm, idealist ve «aydınlanmış», gerçekliğin tüm sorunları için hazır bir reçeteye sahip olduğuna inanır. Tüm analizler, analistin başından beri bildiğini düşündüğü sonuçlara her zaman ulaşmak için bir gerekçeden ibarettir. Ancak, postmodernizm, çökmekte olan kapitalizmin imajını ve benzerli-

ğini yansıtan bir başka burjuva kavramı olarak, bürokratik ve idealist Marksizm’in unuttuğu bu yönleri vurgulamış ve bireylere ve onların öznel-liklerine geri dönmüştür.

Toplumun biçimi sadece ikincil değil, aslında varlığını yitirmiş, ebedi, değişmez ve herhangi bir devrimci dönüşüme karşı duyarsız olarak kabul edilmiştir. Buna rağmen, determinist, idealist ve iradi bir Marksizmle bu kavramlarla etkili bir şekilde mücadele edemeyiz. Sınıfın parçalanmasına yönelik tüm talepleri, sadece sözde değil, eylemde, örgütlenmede ve mücadelede de dahil etmek gerekir. Aksi takdirde, sosyal sınıf, gerçekliği anlamak için gerekli olan, ancak ona müdahale edip dönüştüremeyen bir analitik kategori olmaktan asla çıkmayacaktır.

SINIF MÜCADELESİ

Yukarıdakileri göz önünde bulundurarak, şu soru sorulabilir: Öyleyse, Komünist Manifesto’nun başlangıç cümlesini nasıl açıklayabiliriz: “Bugüne kadar var olan her toplumun tarihi, sınıf mücadelesinin tarihidir”?² Bu cümle, Marksizm için insanlık tarihinin tamamını açıklayabilecek genel

² MARX, K.; ENGEL, F. Manifesto comunista. São Paulo: Instituto José Luis e Rosa Sundermann, 2003, s. 26.

bir yasa olduğunu açıkça kanıtlamıyor mu?

Bu son soruda ima edilen tezi savunanlar muhtemelen Manifesto'yu bu ilk cümleden sonra okumayı bırakmışlardır. Aşağıda, bu cümlelerin anlamını açık bir şekilde görüyoruz.

Kapitalist toplum, sosyal sınıflara bölünmüş ilk sosyal örgütlenme biçimi değildir: “özgür adam ve köle, patrisyen ve pleb, efendi ve serf, şirket sahibi ve çırak”, “tarihin en uzak dönemlerinden itibaren, hemen hemen her yerde, toplumun farklı sınıflara karmaşık bir şekilde bölündüğünü görürüz”.³

Buna rağmen, giriş cümlesinin ötesinde sunulan merkezi tez, yalnızca burjuvazi ile proletarya arasındaki karşıtlığın, egemen sınıfın tüm baskı ve sömürden kurtulması için gerekli koşulları yarattığıdır. Manifesto'nun başlangıcındaki bu evrenselleştirici cümle, metnin akışında kendini sınırlandırma işlevine sahiptir. Nitekim, ilk bölümünde bunu kanıtlamaktadır: Burjuvazi ve proleterler.

Öyle ki, Manifesto'nun ana tezlerinin bilimsel olarak kanıtlandığı Kapital'de, sınıf mücadelesi açıklamanın başında değil, sonunda ortaya çıkar. Bu, dogmatik bir ilke olarak değil, teorik ve pratik bir sürecin sonucu olan bir ilke olarak ortaya çıkar; bu ilke, illüzyonlar, kılık değiştirme ve aldatmacalarla dolu bu dünyadan çıkarak, etten ve ke-

mikten bireyler tarafından ve onlar için bilinçli bir şekilde geliştirilmeli ve kanıtlanmalıdır.

Kapital'in sonunda, işçi sınıfı ile kapitalist sınıf arasındaki mücadelenin kapitalist üretim tarzının tüm kategorilerine damgasını vurduğunu görüyoruz. Genel kavramlar arasındaki soyut ilişki - fiyatlar, faiz, ücretler, gelirler, kârlar vb. - sosyal olarak bölünmüş bireyler, birbirinden ayrılmış ve birbirine zıt sosyal olarak bölünmüş bireyler arasındaki belirli bir kararlılığın tezahüründen başka bir şey değildir.

Marx, Kitap I'de, proletarya ve burjuvazi arasındaki sınıf mücadelesini tüm kapitalist toplumun ve sosyalist devrimin ilkesi olarak, bu ilkeye dayalı toplumu sona erdirmenin tek çözümü olarak mülksüzleştirilenlerin mülksüzleştirilmesini ortaya koyarak bitirirse, Kitap III'te, daha da kararlı bir analizle, Marx aynı şekilde bitirmeyi amaçlamıştır. Ne yazık ki, 52. bölümün sadece ilk paragrafları yazılmıştır. Buna rağmen, bu son bölümle ilgili elimizde bulunan bazı ek bilgiler oldukça aydınlatıcıdır.

30 Nisan 1868 tarihli Engels'e yazdığı mektupta, eserinin nihai planını açıklayan Marx, bu bölümü nasıl bitirmeyi planladığını şöyle anlatır: “Başlangıçta üç sınıf, toprak sahipleri, kapitalistler ve ücretli işçiler tanıtılır - sınıf mücadelesi ise her şeyi özetleyen ve tüm saçmalıkları ortadan kaldıran sonuçtur.”⁴

Kapitalist toplum, sosyal sınıflara bölünmüş ilk sosyal örgütlenme biçimi değildir: “özgür adam ve köle, patrisyen ve pleb, efendi ve serf, şirket sahibi ve çırak”, “tarihin en uzak dönemlerinden itibaren, hemen hemen her yerde, toplumun farklı sınıflara karmaşık bir şekilde bölündüğünü görürüz

³ MARX, K.; ENGEL, F. *Manifesto comunista*. São Paulo: Instituto José Luis e Rosa Sundermann, 2003, s. 26.

⁴ MARX, C.; ENGELS, F. *Yazışmalar*. Buenos Aires: Editorial Cartago, 1972, s. 213.

**İnsanlığın Tarihsel Krizi
Devrimci Önderlik Krizine İndirgenmiştir.**